

Nivra-Nyenrode opleiding master Accountancy

‘De accountant en zijn continuïteitsvoorspelling’

Patrick de Wit
Studentnummer: 20022

Datum verdediging: 29 januari 2010

Nivra-Nyenrode opleiding master Accountancy

‘De accountant en zijn continuïteitsvoorspelling’

Scriptie opgesteld door: P.M.A. (Patrick) de Wit
Studentnummer Nivra-Nyenrode: 20022
Scriptiebegeleider: de heer P.L.J. de Greef RA
Examinator: de heer dr. J.P. van Buuren RA
Vakgroep: Auditing & Assurance
Datum van verdediging: 29 januari 2010

Inhoudsopgave

Voorwoord	5
Samenvatting	6
Inleiding	7
1.1 Inleidende tekst	7
1.2 Doelstelling scriptie	8
1.3 Onderzoeksopzet	9
1.4 Schematische weergave van de scriptieopzet	10
1.5 Geschreven korte hoofdstukindeling	11
2. Theoretisch kader	12
2.1 Doelstelling van het hoofdstuk	12
2.2 Begrippen en inkadering	12
2.2.1 Continuïteit: een begrip	12
2.2.2 Expectation gap en continuïteit	13
2.3 Oorzaken van een faillissement	14
2.3.1 Oorzaak faillissement: Centraal bureau voor de Statistiek	15
2.3.2 Faillissementsonderzoek Fokker	16
2.3.3 Faillissementsonderzoek Graydon	17
2.4 Verantwoordelijkheid en taken van de accountant	19
2.4.1 Accountant en aansprakelijkheid	19
2.4.2 Accountant en onafhankelijkheid	21
2.4.3 VGC-principes en continuïteitveronderstelling	22
2.5 Continuïteitstoelichting en impact	23
2.6 Discontinuïteit en audit size	25
2.7 Analysemodellen	26
2.7.1 Altman Z-score	26
2.7.2 Analyse van Zmijewski	31
2.7.3 Analyse van Koh & Ligghough	33
2.7.4 Analyse van Shumway	34
2.8. Afgrenzingsperiode	35
2.9 Samenvatting	36
3. Wet en regelgeving (Juridisch kader)	37
3.1 Doelstelling van het hoofdstuk	37
3.2 Titel 9 Burgerlijk Wetboek 2	37
3.3 Richtlijnen voor Jaarverslaggeving	38
3.4 NV COS en continuïteit	39
3.4.1 NV COS 570: Continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten	40
3.4.2 NV COS 706N: Toelichtende paragrafen in de accountantsverklaring	43
3.4.3. Hiaten in Nadere voorschriften	43

3.5 Internationale richtlijnen	44
3.5.1 ISA-standaard 570: Going Concern	44
3.5.2 Discontinuïteit in de Verenigde Staten van Amerika	45
3.6 Samenvatting	47
4 Empirisch onderzoek naar het object van studie	48
4.1 Doelstelling van het hoofdstuk	48
4.2 Normenkader	48
4.3 Opzet van het onderzoek ‘jaarverslagen’	50
4.4 Onderzoeksresultaten	52
4.4.1 Inleiding	52
4.4.2 Uitkomsten analysetools	53
4.4.3 Analysetools en het accountantsoordeel	54
4.4.4 Toelichting continuïteit door het management	57
4.5 Samenvatting	58
5 Verdieping empirisch onderzoek	60
5.1 Doelstelling van het hoofdstuk	60
5.2 Opzet van het onderzoek	60
5.2.1 Voorbereiding van het onderzoek	60
5.2.2 Onderzoekselectie	62
5.3 Onderzoeksresultaten	63
5.3.1 Resultaten verdieping oriënterend onderzoek	64
5.3.2 Gebruik van variabelen in continuïteitsbeoordeling	65
5.3.3 Continuïteitsbeoordeling en impact van niet financiële aspecten	66
5.3.4 Overige aspecten	71
5.4 Afstemming theorie en resultaten praktijkonderzoek	73
5.4.1 Self-fulfilling prophecy en analysetools.	73
5.5 Samenvatting	75
6 Conclusie en samenvatting	76
6.1 Beantwoording deelvragen	76
6.2 Beantwoording probleemstelling	78
Literatuurlijst	80
BIJLAGEN	83
Bijlage 1: Analyse Z-score Beter Bed Holding B.V. en Super de Boer N.V.	83
Bijlage 2: Uitwerking onderzoek gefailleerde ondernemingen	85
Bijlage 3: Gehanteerde vragenlijst bij de gehouden interviews	91
Bijlage 4: Onderzoeksresultaten ‘interviews’	93

Voorwoord

Voor de afronding van de opleiding Master of Science in Accountancy, aan universiteit Nivra-Nyenrode, vindt u hierbij mijn masterscriptie.

In deze masterscriptie is een onderzoek uitgevoerd naar de totstandkoming van de continuïteitsbeoordeling door openbare accountants. Naar enkel van een aantal praktijkervaringen op mijn werk, waarbij in mijn beleving de continuïteitsbeoordeling beperkte aandacht kreeg, heb ik besloten hier mijn masterscriptie over te maken.

Doelstelling is hiermee enerzijds het inzichtelijk krijgen of de accountant voldoende werkzaamheden /diepgang in zijn werkzaamheden uitvoert en/of de huidige wet en regelgeving voldoet is, mede in het kader van de aanwezige verwachtingskloof ten opzichte van het maatschappelijke verkeer. Met het afronden van deze masterscriptie, behaal ik na jaren van zwoegen de graad ‘ Master ’ , maar mijn opleidingscarrière is nog niet voorbij. Na de afronding van deze masterscriptie, start ik met de post-master fase om uiteindelijk, na een praktijkopleiding, de RA-titel te behalen!

Bij deze wil ik een aantal mensen bedanken, die mij (zeer) behulpzaam zijn geweest bij de totstandkoming van deze masterscriptie. Allereerst de begeleiding vanuit Nivra-Nyenrode, met in het bijzonder mijn scriptiebegeleider dhr. P.L.J. de Greef RA. Dankzij adviezen, begeleiding en tips heeft hij me geholpen deze masterscriptie naar het uiteindelijke doel te ‘ loodsen ’ .

Tevens wil ik graag dhr Pragt, eigenaar van www.faillissementen.com, bedanken voor het beschikbaar stellen van de informatie van faillissementen. Dankzij deze informatie heb ik het onderzoek op jaarverslagen kunnen uitvoeren.

Ook een speciaal dank aan alle RA-titel dragers, die tijd en moeite beschikbaar hebben gesteld, voor het mogen houden van interviews ter uitvoering van mijn onderzoek. Zonder hun hulp had het onderzoek niet plaats kunnen vinden.

Tenslotte wil ik nog alle mensen om me heen, met in het bijzonder mijn vriendin en werkgever, danken voor de ruimte, tijd en (plezierige) ondersteuning om deze scriptie te verwezenlijken.

Ik wens u veel leesplezier!

Samenvatting

Deze afstudeerscriptie gaat in op de overwegingen van openbare accountants ten aanzien van de continuïteitsveronderstellingen van zijn cliënten. Er is in het verleden al menig onderzoek gedaan naar diverse onderwerpen met betrekking tot (dis)continuïteit, maar inzicht in overwegingen van de accountant, de relatie hiervan met bestaande wet- en regelgeving en de relatie met beschikbare analysemethoden is, voor zover bekend, nog niet eerder onderzocht. De probleemstelling van deze scriptie luidt zodoende ook: “Op basis van welke overwegingen /standpunten wordt een toelichtende paragraaf over discontinuïteit, door een verantwoord accountant in de accountantsverklaring opgenomen?” Uit een analyse van nationale en internationale gerelateerde onderzoeken is gebleken dat door een kritische beoordeling van het management in combinatie met in de markt beschikbare analysemethoden de accountant in de gelegenheid zou moeten zijn een objectieve beoordeling ten aanzien van de continuïteit van zijn cliënt te kunnen geven. Echter uit de bestaande wet- en regelgeving, die specifiek geregeld is in de NV COS 570 (‘Continuïteitsveronderstellingen van de bedrijfsactiviteiten’), is gebleken dat de accountant in sterke en belangrijke mate dient te steunen op onderbouwingen, inschattingen en uitgangspunten van het management van een organisatie. Dit terwijl uit onderzoek is gebleken dat mismanagement één van de belangrijkste oorzaken van de meeste faillissementen is. Om duidelijkheid te verkrijgen in de overwegingen van een accountant ten aanzien van zijn objectiviteitsvorming van de continuïteitsbeoordeling zijn een tweetal onderzoeken uitgevoerd. Doel van het eerste onderzoek betreft het inzichtelijk maken van de frequentie van continuïteitstoelichting bij de accountantsverklaring en het verband met beschikbare analysemethoden. Uit dit onderzoek is gebleken dat de accountant voorzichtig is ten aanzien van continuïteitstoelichtingen. Om de redenen hiervoor te verkrijgen is een tweede onderzoek uitgevoerd waaruit is gebleken dat de belangrijkste overweging hierin de ‘self-fulfilling prophecy en het in sterke mate van steunen op het oordeel van het management betreffen. Er is geconstateerd dat er sprake is van een andere visie ten aanzien van continuïteitsbeoordeling bij accountants, dan de realiteit die uit het onderzoek van gefailleerde ondernemingen blijkt. Gevolg is dat er in te weinig situaties sprake is van een minimale toelichting ten aanzien van continuïteit in de accountantsverklaring (en de jaarrekening). Verantwoordelijke accountants zullen dus zich beter moeten realiseren dat hun continuïteitsveronderstelling wellicht onvoldoende is gefundeerd. Op dit beter te funderen kan gebruik gemaakt worden van analysemethoden (waarvan de toevoegde waarde is bewezen) en het in mindere mate van steunen op het oordeel van het management. Aangezien accountants een duidelijk voorkeur hebben om de huidige in belangrijke mate principle-based benadering van de wet en regelgeving te handhaven ligt er een uitdagende functie voor de accountant om zijn werkzaamheden ten aanzien van de continuïteitsbeoordelingen aan te passen! Op deze wijze kunnen de verwachtingen tussen gebruikers van een jaarrekening en de werkzaamheden van de accountant op elkaar worden afgestemd, zodat de (bestaande) verwachtingskloof zo klein mogelijk blijft.

Inleiding

1.1 Inleidende tekst

In de periode dat ik ben begonnen aan mijn studie bij Nivra-Nyenrode en het moment van het opstarten van de masterscriptie ben ik veelvuldig in de praktijk in aanraking geweest met continuïteitsvraagstukken. Uiteraard waren deze allemaal van een andere aard, echter de vraag was steeds: Is de continuïteit van deze onderneming op korte termijn gewaarborgd? Opvallend genoeg is in bijna al deze situaties een accountantsverklaring afgegeven, waarbij geen toelichtende paragraaf in de verklaring is opgenomen met betrekking tot (mogelijke) twijfel over de continuïteit van de onderneming.

Ik heb me hier al menig keer over verbaasd, mede doordat de afgelopen decennia, regelmatig in de media is verschenen dat sommige gebruikers van de jaarrekening een goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf gelijk stellen aan continuïteitsveronderstelling op korte termijn. De vraag of dit terecht is of niet, zal ik in het midden laten.

Daarnaast komt, ondanks de veronderstelling van sommige gebruikers dat een goedkeurende verklaring gelijk is aan continuïteitsveronderstelling op korte termijn, het onderwerp continuïteit nauwelijks voor op de agenda van nationale en internationale beleidsbepalers binnen de ‘accountancywereld’. Dit blijkt in Nederland ook uit de beperkte wetgeving en richtlijnen die beschikbaar zijn. De belangrijkste richtlijn vormt NV COS 570 (continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten), die een relatief vage omschrijving van de taken en verantwoordelijkheden voor de accountant weergeeft in situaties waarbij mogelijke discontinuïteitgevaar dreigt.

Middels deze scriptie hoop ik te kunnen bepalen of de huidige aandacht voor ‘continuïteit’ voldoende is, of dat aanscherping van dit onderwerp bij accountants (al of niet via regelgeving) noodzakelijk is.

Ook met de recente ontwikkelingen in de mondiale economie, met de kredietcrisis (die zich naast de financiële sector ook heeft uitgestrekt over andere sectoren) als middelpunt, zal de vraag rijzen of dreigende discontinuïteit en/of continuïteitsveronderstelling door de accountant afdoende wordt onderzocht en/of beoordeeld. Het continuïteitsvraagstuk is momenteel in ieder geval uiterst actueel en de accountant zal genoodzaakt zijn voor de controle van de recente jaarverslagen een gedegen analyse van mogelijke continuïteitsdreiging in zijn dossiers onderbouwd te hebben.

1.2 Doelstelling scriptie

Het doel van deze scriptie (en de hierbij behorende onderzoeken) is trachten inzicht te verkrijgen in welke factoren een accountant doet overwegen om over te gaan op aanvullende werkzaamheden ten aanzien van continuïteitsveronderstelling en/of het opnemen van een toelichtende paragraaf in zijn verklaring omtrent mogelijk dreigende discontinuïteit van de organisatie.

De probleemstelling voor dit onderzoek luidt zodoende als volgt:

“Op basis van welke overwegingen /standpunten wordt een toelichtende paragraaf over continuïteit, door een verantwoordelijke accountant in de accountantsverklaring opgenomen?”

Om tot een gedegen antwoord op de probleemstelling te komen zijn een aantal onderzoeksvragen opgesteld, welke tevens de leidraad van de scriptie zullen vormen. De onderzoeksvragen betreffen:

1) Welke ontwikkelingen op het gebied van onderzoek naar (dis)continuïteit door de accountant is aanwezig in binnen- en buitenland?

Hiermee wordt aandacht besteed aan de (internationale) ontwikkelingen ten aanzien van continuïteitsveronderstelling. Hierbij zal vooral gebruik gemaakt worden van eerder uitgevoerde onderzoeken evenals actuele ontwikkelingen in de mondiale economie.

2) Wat is de huidige wetgeving en richtlijnen omtrent werkzaamheden van de accountant ten aanzien van continuïteitsveronderstelling zowel in Nederland als in het buitenland?

Middels deze onderzoeksvraag zal vooral inzicht worden verkregen welke huidige wettelijke verplichtingen in Nederland bestaan ten aanzien van continuïteitsveronderstelling. Tevens zal een vergelijking met de bestaande wet en regelgeving in het buitenland worden uitgevoerd.

3) Is er sprake van een verband tussen analysetools ten aanzien van kredietwaardigheid en het oordeel van de accountant ten aanzien van continuïteitsdreiging?

Door middel van onderzoek van jaarverslagen van ondernemingen welke betrokken zijn geweest in een faillissement en/of surseance van betaling zal beoordeeld worden of er een verband bestaat tussen het gebruik van analysetools van kredietwaardigheid (welke uit de literatuurstudie zijn geconstateerd) en het oordeel van een accountant omtrent continuïteitsdreiging. Getracht worden dit zo gedetailleerd mogelijk (en indien aanwezig) per variabel cq factor te verklaren.

4) Bestaat er een verband tussen de toelichting op continuïteit door het management en de opname van een toelichtende continuïteitsparagraaf van de accountant?

Hiermee zal beoordeeld worden of er sprake is van toelichting van het management in een jaarverslag en wat de invloed hiervan is op het oordeel van de accountant.

5) Wat is de impact van een bepaalde factor (financieel of niet-financieel) op het doorslaggevende oordeel voor een verantwoordelijke accountant ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling van zijn cliënt?

Door middel van een enquêteonderzoek zal inzicht worden verkregen in de specifieke overwegingen van een accountant tot het overgaan van een toelichtende paragraaf over continuïteit. Hierbij zal inzicht worden verkregen in de doorslaggevende overweging van een accountant ten aanzien van zijn continuïteitsveronderstelling. Tevens zal beoordeeld worden of de werkelijke overwegingen van een accountant in lijn zijn met de richtlijnen voor accountantscontrole.

1.3 Onderzoeksopzet

Deze scriptie is gebaseerd op zowel een theoretische literatuurstudie als een uitgevoerd ‘praktijkonderzoek’. Bij de theoretische literatuurstudie is gebruik gemaakt van zowel internationale als nationale literatuur, waarbij in sterke mate gebruik is gemaakt van de wettelijke regelgeving en eerder uitgevoerde en gepubliceerde onderzoeken welke overeenkomsten cq onderbouwingen weergegeven over het object van onderzoek.

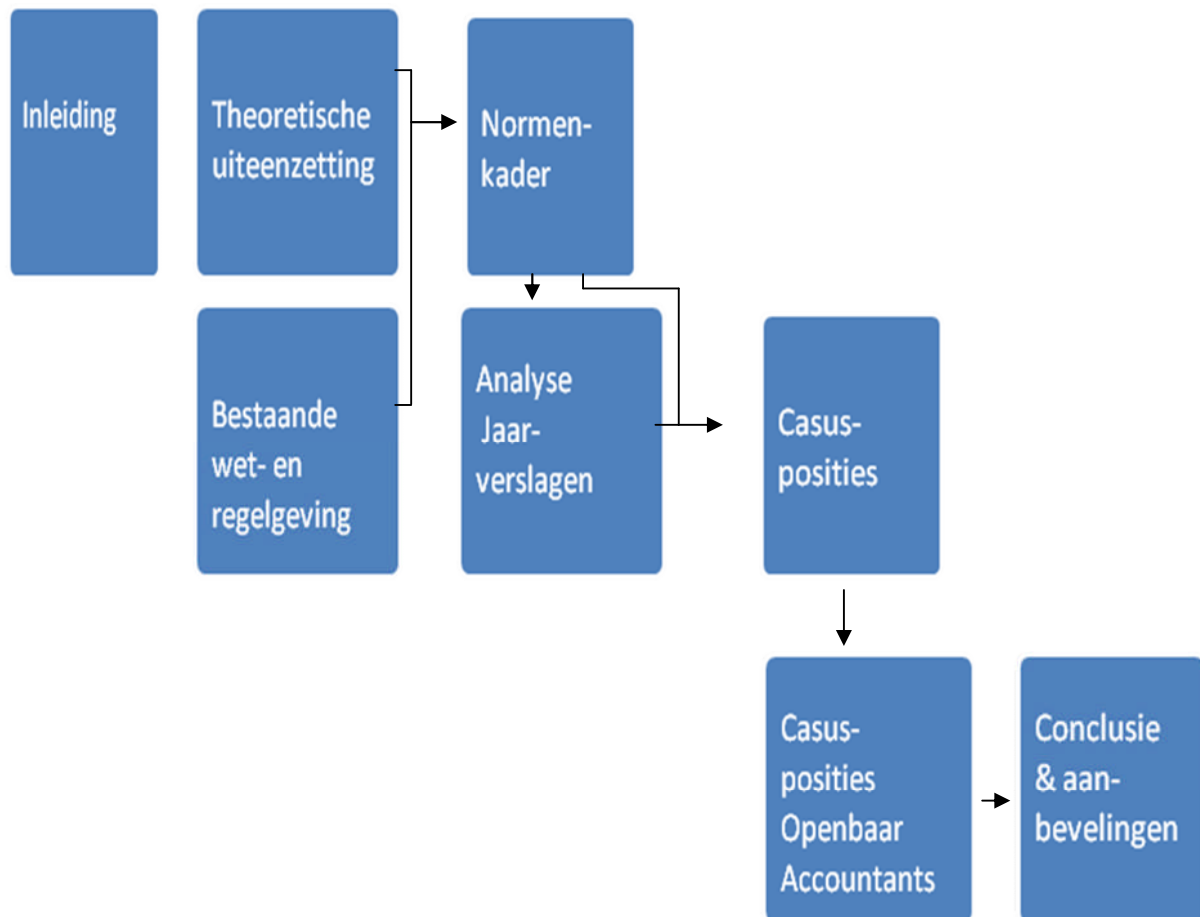
Voor het praktijkonderzoek zal een analyse worden uitgevoerd op jaarverslagen van ondernemingen die in de periode 2004 -2008 faillissement verleend hebben gekregen. Gezien de beperkte omvang van de faillissementsaanvragen (waarbij wettelijk een accountantsverklaring afgegeven dient te worden) is bewust gekozen voor een relatief brede tijdsperiode. Middels dit onderzoek zullen verbanden worden getoetst welke vanuit de literatuurstudie als verondersteld worden beschouwd. Hieruit zal zodoende blijken of de overwegingen van een accountant daadwerkelijk matchen met de verwachtingen naar aanleiding van wet en regelgeving.

Als bron voor dit onderzoek zal gebruik gemaakt van een faillissementenregister en registratie bij de Kamer van Koophandel.

Om de geconstateerde aan- en/of afwezigheid van de verbanden te kunnen toetsen cq te verdiepen, zal aan de hand van de bevindingen van de analyse van jaarverslagen een aantal casusposities worden opgesteld. Deze casusposities zullen middels interviews worden besproken met een aantal accountants. Hierbij is bewust gekozen voor openbaar accountants die in het NIVRA Register staan ingeschreven, aangezien zij degene zijn die over het algemeen de beslissingen dienen te nemen omtrent de discontinuïteitproblematiek. Accountants in business en intern/overheidsaccountants zijn

over het algemeen minder snel betrokken met continuïteitsvraagstukken waardoor deze niet in dit onderzoek zullen worden betrokken.

1.4 Schematische weergave van de scriptieopzet

1.5 Geschreven korte hoofdstukindeling

In de hoofdstukken 2 en 3 van deze scriptie zal een theoretische uiteenzetting worden neergezet naar aanleiding van een grondige literatuurstudie, zowel van nationale als internationale literatuur en eventuele andere scripties of onderzoeken. Hierbij wordt eveneens aandacht besteed aan de toereikendheid van de huidige theoretische uitgangspunten met betrekking tot continuïteitsveronderstelling en continuïteitsdreiging in het accountantsberoep.

In hoofdstuk 4 zal de opzet, uitvoering en de resultaten van het onderzoek van jaarverslagen van de ondernemingen die betrokken zijn bij een faillissement worden weergegeven. Hiermee wordt getracht een verband te zoeken tussen variabelen, zoals genoemd in onderzoeksvraag vier.

In hoofdstuk 5 zal vervolgens de opzet, uitvoering en resultaten van het onderzoek naar de overwegingen van accountants met betrekking tot continuïteitsvraagstukken worden uiteengezet. Dit naar aanleiding van enkele gehouden interviews met enkele registeraccountants. In dit hoofdstuk zal getoetst worden of de geconstateerde verbanden uit het onderzoek van de jaarverslagen bekrachtigd kunnen worden alsmede waar mogelijk een verdere verdieping van deze verbanden gerealiseerd kan worden.

Vervolgens zal in hoofdstuk 6 een conclusie en de passende aanbevelingen worden weergegeven.

2. Theoretisch kader

2.1 Doelstelling van het hoofdstuk

Dit hoofdstuk bevat een theoretische uiteenzetting naar aanleiding van de literatuurstudie die is uitgevoerd. De focus hierbij ligt met name op de analyse en weergave van eerdere onderzoeksresultaten en publicaties ten aanzien van de continuïteitsproblematiek. Het doel hiervan is een gedegen onderbouwing te creëren voor de probleemstelling, waaraan (in een verder stadium) een nadere analyse op uitgevoerd kan gaan worden.

De wet- en regelgeving zoals die in Nederland en in het buitenland gelden worden in dit hoofdstuk niet besproken. Het juridisch kader zal afzonderlijk in hoofdstuk 3 worden behandeld.

In dit hoofdstuk wordt een antwoord gevonden op deelvraag 1 (“Welke ontwikkelingen op het gebied van onderzoek naar continuïteit door de accountant is aanwezig in binnen- en buitenland?”).

Doelstelling hiervan is een (deel van het) theoretisch model te creëren, waaraan in hoofdstuk 4 en 5 een praktijkonderzoek kan worden getoetst.

2.2 Begrippen en inkadering

2.2.1 Continuïteit: een begrip

Alvorens een analyse weer te geven van de problematiek ten aanzien van continuïteitsveronderstelling en discontinuïteitdreiging is het raadzaam eerst enkele begrippen te verduidelijken. Volgens het woordenboek betekent continuïteit, onafgebroken duur¹. Continuïteit kan zodoende worden verondersteld als een voortzetting van de activiteiten met een onafgebroken duur. Het moment van stopzetten (al of niet gedwongen) is hierbij niet ter sprake. Uit een online encyclopedie blijkt continuïteit een onophoudelijke opvolging of stroom te betekenen.

Uit beide definities blijkt zodoende dat continuïteit gelijk staat aan een onafgebroken voortzetting van de aanwezige activiteiten, werkzaamheden en taken en/of functies. In het kader van ondernemingen kan dit vertaald worden naar een onafgebroken voortzetting van de kernactiviteiten. In tegenstelling tot continuïteit, kan discontinuïteit worden vertaald als het onderbroken worden. Discontinuïteit dient in het kader van deze scriptie zodoende gezien te worden als het onderbreken van de kernactiviteiten van een organisatie en het onderbreken van haar missie en doelstellingen (immers de kernactiviteiten dienen hier een afgeleide van te zijn).

Uit bovenstaande definitie van discontinuïteit wordt niet duidelijk of er sprake dient te zijn van een vrijwillige of gedwongen stopzetting van de kernactiviteiten. Indien de definitie vrij letterlijk wordt

---

¹ <http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/?zoekwoord=continuïteit>

vertaald geldt dat er zowel bij vrijwillige als bij gedwongen onderbreking van de kernactiviteiten sprake is van discontinuïteit.

Over het algemeen zal een vrijwillige discontinuïteit van de kernactiviteiten van een organisatie niet leiden tot problemen en/of conflicten tussen het management en de gebruikers van de jaarrekening, aangezien er in deze situatie sprake zal zijn van een bewust keuze door het management. Deze zal over het algemeen goed en volledig gecommuniceerd worden door het management. Het is wel af te vragen of de aandeelhouders het met het besluit van de ondernemersleiding eens zijn. Dit leidt echter tot een andere discussie, die niet relevant is in het kader van deze scriptie. Een recent voorbeeld hiervan betreft de verkoop van de Nederlandse activiteiten van Fortis Bank aan de Nederlandse Staat.

Pas in een situatie waarin er sprake dreigt te zijn van een gedwongen discontinuïteit van de kernactiviteiten van de onderneming, zullen er problemen optreden ten aanzien van juiste verantwoording en tijdige communicatie omtrent de ontstane situatie. Over het algemeen zal het management van een organisatie positief zijn over de continuïteitsveronderstelling, terwijl in de meest ernstige situatie sprake is van een realistische dreiging van discontinuïteit. In deze scriptie wordt zodoende alleen het aspect van een gedwongen discontinuïteit van de organisatie belicht en behandeld.

Ook is gebleken dat er geen noemenswaardig verschil aanwezig is tussen de definitie van continuïteit en discontinuïteit in de Nederlandse context met de internationale context. De letterlijke vertaling van continuity betreft immers: ‘the state of being without a break, cessation or interruption²’. Deze vertaling komt zodoende vrij overeen met de Nederlandse vertaling van continuïteit. Verschillen in definities zijn zodoende niet aanwezig, waardoor de terminologie in zowel Nederlands als internationale context dezelfde is.

2.2.2 Expectation gap en continuïteit

Aan de grondslag van de (dis)continuïteitsproblematiek ligt in belangrijke mate de verwachtingskloof (‘expectation gap’) ten grondslag. Om de noodzaak van de problematiek ten aanzien van de (dis)continuïteit te verduidelijken is het noodzakelijk de essentie van de verwachtingskloof (en haar relatie met de continuïteitsproblematiek) toe te lichten. De verwachtingskloof wordt omschreven als het verschil tussen datgene wat het publiek verwacht en de schijnbaar zichtbare uitkomst van de controle door de accountant³. Één van de onderdelen van deze verwachtingskloof is de verwachting van het maatschappelijk verkeer, dat de continuïteit van de onderneming (op korte termijn) voldoende is gewaarborgd indien de jaarrekening is voorzien van een goedkeurende accountantsverklaring. De goedkeurende verklaring betekent volgens de wettekst van artikel 2:393 dat de accountant heeft

---

² <http://www.encyclo.co.uk/webster/C/148>

³ Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie, juli/augustus 2008, Lucas J. van Eeghen, ‘Discontinuïteit en de expectation gap’.

onderzocht en vastgesteld dat de jaarrekening voldoet aan het inzichtvereiste van artikel 2:361 en dat de jaarrekening aan de wettelijk gestelde vereisten voldoet. De accountant heeft hiermee in beginsel niets anders gedaan dan het toetsen van de jaarrekening aan wettelijk vastgestelde normen.

De term ‘inzichtvereiste’, gekoppeld aan de genoemde term in artikel 2:362 ‘normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd’, zijn echter als vaag en niet altijd duidelijk omschreven.

Hoe kan het anders dat er sprake is van verwachtingskloof als de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer het beginsel vormen voor het opstellen van een jaarrekening (en dus voor de werkzaamheden van een accountant)?

In hoofdstuk 3 zal een analyse worden uiteengezet waarbij wordt geanalyseerd of de huidige wet- en regelgeving in Nederland voldoende duidelijkheid creëert.

Dat de continuïteitveronderstelling van de accountant een belangrijke bijdrage levert aan de beslissingen van de gebruikers van een jaarrekening blijkt uit een onderzoek, uitgevoerd door Kevin C.W. Chen en Bryan K. Church in 1996⁴. Uit een uitgevoerd onderzoek is geconstateerd dat de omvang van de negatieve waarden van een onderneming die in aanraking komen met faillissementen die geen continuïteitstoelichting van de accountant hebben gekregen vele malen groter is dan ondernemingen die wel een toelichting omtrent continuïteit van de accountant hebben verkregen. In het artikel wordt geen duidelijke verklaring hiervoor aangegeven, echter het uitblijven van een verrassingselement van een faillissement zal een belangrijke bijdrage hierin leveren.

Hieruit is gebleken dat het wel of niet opnemen van een toelichtende paragraaf omtrent mogelijke discontinuïteit van een organisatie toegevoegde waarde biedt aan de informatie van een jaarrekening, waarop gebruikers van de jaarrekeningen zijn of haar beslissingen nemen.

Het uitvoeren van een gedegen onderzoek van de continuïteitsveronderstelling door de accountant zorgt er zodoende voor dat de bestaande verwachtingskloof, in ieder ten aanzien van het aspect ‘continuïteit’, zoveel mogelijk wordt beperkt.

2.3 Oorzaken van een faillissement

De gehele problematiek rondom continuïteitsveronderstelling en discontinuïteitdreiging is uiteraard ontstaan als het gevolg van (dreigende) faillissementen. Om de problematiek te begrijpen is het belangrijk inzicht te verkrijgen in de oorzaken van een faillissement. In het verleden is door een aantal instanties onderzoek hiernaar gedaan:

- Centraal Bureau voor de Statistiek;

---

⁴ Chen, K.C.W. and Church B.K., (1996), ‘Going Concern Opinions and the Market’s Reaction to Bankruptcy Filings’, *The Accounting Review*, vol. 71, no. 1, p 117 – 128.

- Faillissementsonderzoek Fokker;
- Onderzoek van Craydon.

2.3.1 Oorzaak faillissement: Centraal bureau voor de Statistiek

Het Centraal Bureau voor de Statistiek heeft op 23 januari 2008 een onderzoek gepubliceerd, waarin de faillissementsaanvragen uit 2006 zijn geanalyseerd. Op deze faillissementen is een uitgebreid onderzoek uitgevoerd, waaronder een analyse van de oorzaken van de betreffende faillissementen. De meest opvallende conclusie hiervan is dat slechts 35% van de beoordeelde faillissementen te wijten is aan de economische omstandigheden waarin de organisatie zich verkeerd. In 65% van de gevallen is een andere oorzaak voor het faillissement aanwezig te weten:

- Mismanagement (31%);
- Faillissementen als gevolg van concern-structuren (9%);
- Dubieuze handelingen (waaronder bodembeslag, kredietstop) (8%);
- Problemen binnen de directie (4%);
- Overige oorzaken (13%).

Een gedetailleerdere analyse van de categorie overige oorzaken wordt niet aangegeven door de onderzoekscommissie, wat jammer is gezien de omvang van deze categorie.

Zoals uit dit onderzoek is gebleken, spelen de economische omstandigheden en de wijze van managementvoering een zeer belangrijke rol binnen veel van de geregistreerde faillissementen. Opvallend is dat de economische omstandigheden in eerdere onderzoeken van 2000, 2002 en 2004 een beperktere rol hebben gespeeld. Hieruit is naar voren gekomen dat het mismanagement door de organisatieleiding de belangrijkste oorzaak van faillissementen is geweest. In 2000 was namelijk 39% van het totaal aantal faillissementen te wijten aan mismanagement door de leiding, terwijl ‘slechts’ 23% van de faillissementen was toe te wijzen aan de economische omstandigheden.

Uiteraard is de factor ‘economische omstandigheden’ sterk afhankelijk van de conjuncturele ontwikkeling in de Nederlandse economie en de economieën waarmee Nederlandse organisaties sterke handelsrelaties onderhoudt. Vooral de jaren 2002 en 2004 laten een negatiever beeld van de conjuncturele situatie in de Nederlandse economie zien. De omvang van de faillissementen als gevolg van de economische omstandigheden zou ik deze perioden hoger verwacht worden, wat zodoende niet geheel in relatie met de onderzoeksresultaten is. De oorzaak voor deze afwijking is niet verder onderzocht, aangezien dit geen relevantie bevat voor het resterende deel van de scriptie.

2.3.2 Faillissementsonderzoek Fokker

Één van de bekendste en meest besproken faillissementen in Nederland is het faillissement van vliegtuigbouwer Fokker in 1996 geweest. De impact hiervan in Nederland is groot, waardoor na het faillissement tal van adviseurs en deskundigen hun mening laten horen over het faillissement van Fokker. Door de heren Deterink, Knüppe, Leuftink en Schimmelpenninck is in 1997 een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar de mogelijke oorzaken van het faillissement⁵. Het unieke van dit onderzoek is geweest, dat de auteurs inzicht hebben gekregen in de (financiële) details van de organisatie (waaronder management letters van de accountant) maar ook interviews hebben gehouden met belangrijke functionarissen betrokken bij het faillissement van Fokker.

Uit het onderzoek is geconstateerd dat er geen specifieke oorzaak voor het faillissement van Fokker is aan te wijzen. Één van de belangrijkste oorzaken van het faillissement betreft het tegelijk opstarten van een tweetal nieuwe vliegtuigen, gericht op twee verschillende marktsegmenten. In combinatie met de negatieve marktsegmenten binnen de vliegtuigindustrie begin jaren 1990, heeft dit een forse negatieve impact gehad op de financiële resultaten en de liquiditeit van de organisatie.

Daarnaast heeft Fokker een niet juist afgestemd valutabeleid gehanteerd, waardoor de daling van de dollarkoers in de jaren negentig, forse impact op de resultaten van Fokker heeft gehad. Hierdoor zijn de tekorten op de individuele projecten, die reeds aanwezig waren, nog verder opgelopen.

De laatste belangrijke oorzaak van het faillissement van Fokker is een emotioneel aspect. Het bestuur (en toezichthouders) van Fokker waren bang voor verlies aan klanten en leveranciers als de negatieve resultaten naar buiten werden gebracht. Mede om deze reden hebben zij ervoor gekozen om de ‘feitelijke’ situatie niet te bespreken tijdens contractonderhandelingen over nieuwe inkoopcontracten, waardoor gunstige inkoopcondities pas veel te laat zijn afgesloten. Hierdoor zijn de kostprijzen van de producten stelselmatig te hoog geweest in verhouding tot de verkoopprijzen (70% overschrijding). Daarnaast, blijkt uit analyse, dat de financiële verslaggeving, ten aanzien van de onderhanden projecten en resultaatverantwoording niet altijd juist heeft plaatsgevonden, waardoor projecten met negatieve resultaten niet (tijdig) in de resultatenrekening zijn verantwoord, waardoor de resultaten te rooskleurig zijn weergegeven.

Uit de analyse van het faillissement van Fokker kan zodoende lering worden getrokken dat niet alleen financiële kengetallen inzicht geven in de mogelijke continuïteitsdreiging. Niet financiële informatie kan eveneens leiden tot mogelijke continuïteitsdreiging (op korte termijn) waarmee een verantwoordelijk accountant rekening dient te houden bij zijn continuïteitsbeoordeling. De accountant

---

⁵A.A.M. Deterink, B.F.M. Knüppe, A.L. Leuftink en R.J. Schimmelpenninck, *Onderzoek naar de oorzaken van het faillissement van Fokker, 1997*, Kluwer, Deventer.

dient zodoende naast een financiële analyse, eveneens inzicht te verkrijgen in niet financiële informatie teneinde een goede onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling te verkrijgen. Dit wordt bevestigd door een onderzoek van dr. L.M.L. Bruynseels. In dit onderzoek wordt geconstateerd dat de niet-financiële informatie belangrijke invloed heeft op het oordeel van een verantwoordelijk accountant ten aanzien van continuïteitsveronderstelling.

Overigens wil ik opmerken dat eventuele negatieve niet-financiële informatie zich gaat vertalen in negatieve financiële informatie, waaruit zodoende een oordeel gevormd kan worden omtrent de continuïteitsveronderstelling. Echter aangezien niet altijd duidelijk is in welke omvang en snelheid de niet-financiële informatie omgezet gaat worden in financiële informatie, kan de accountant niet volstaan met een alleenstaande financiële analyse ten aanzien van continuïteitsveronderstelling. In hoofdstuk 3 zal worden beoordeeld of in de wet en regelgeving zowel de financiële als niet-financiële analyse door de accountant is opgenomen.

Daarnaast is naar aanleiding van het faillissementsonderzoek van Fokker geconstateerd dat het emotionele aspect bij een faillissement een belangrijke rol speelt. Door dit emotionele aspect zijn bestuurders minder snel geneigd de negatieve impact weer te geven en/of in te zien, waardoor in hun prognoses een te rooskleurig toekomstbeeld (op korte termijn) wordt weergegeven. Hieruit kan zodoende geleerd worden dat de accountant moet zorgdragen voor een eigen onderbouwing van de continuïteitsveronderstelling en zich hierbij niet te veel baseren op de onderbouwingen en/of veronderstelling van het management van een organisatie.

2.3.3 Faillissementsonderzoek Graydon

In 1996 is door heer R.J. Blom, in samenwerking met Graydon, een uitgebreid onderzoek uitgevoerd naar de (mogelijke) oorzaken van een faillissement⁶. Ook de voorspellingsmethode en/of mogelijkheden zijn hierbij onderzocht. Het unieke van dit onderzoek is de afstemming van de oorzaken van het faillissement tussen de curatoren en de gefailleerde ondernemers.

De belangrijkste oorzaken van het faillissement volgens de gefailleerde ondernemers bedragen:

- * Commerciële problemen (63,7%);
- * Economische problemen (49,4%);
- * Problemen met personeel (38,2%).

Het faillissement valt, volgens de gefailleerde ondernemers, in de meeste gevallen toe te wijzen aan omstandigheden die buiten de mogelijkheden van de betreffende ondernemer(s) zelf liggen. Daarnaast is uit het onderzoek gebleken dat 31,4% van de ondervraagden geen idee hebben wat het faillissement heeft veroorzaakt.

---

⁶ R.J. Blom, "Failliet! Het onderzoek",

De belangrijkste oorzaken van het faillissement volgens de curatoren geeft een compleet ander inzicht.

De belangrijkste oorzaken volgens de curatoren betreffen:

* Ondeskundig ondernemerschap (68%);

* Onvoldoende vakkennis (21%).

Volgens de ondervraagde curatoren hebben de economische omstandigheden slechts voor 19% impact op faillissementen. Dit percentage is hiermee fors lager dan de ‘schuldtoerekening’ volgens de gefailleerde ondernemers.

Hiermee kan worden geconstateerd dat gefailleerde ondernemers (en wellicht ondernemers in algemene zin) een faillissement niet aan zichzelf toe kunnen of willen wijzen. Dit dient voor de verantwoordelijke accountant een belangrijke indicator te zijn voor de continuïteitsveronderstelling bij zijn opdrachten. De overweging van het management en de wijze van leidinggeven, dienen tijdens de risicoanalyse beoordeeld te worden op consistentie met de markt, teneinde een potentieel discontinuïteitgevaar te bepalen. Ter illustratie een voorbeeld:

Een fabrikant van auto's die in het huidige tijdperk van zuinige en milieubewuste automodellen, zijn ‘wagenpark’ gaat uitbreiden en focussen op ‘energieslurpende modellen’ onderneemt hiermee grote risico's. De accountant dient zich dit te realiseren en te overwegen in welke mate dit een potentieel discontinuïteitrisico kan veroorzaken.

Uit het onderzoek van R.J. Blom is eveneens gebleken dat er een aantal factoren zijn aan te wijzen die kunnen duiden op een mogelijk dreigend faillissement:

* Het niet publiceren van de jaarrekening (52,0%);

* Protesten (24,5%);

* Dagvaardingen (22,0%);

* Negatieve rentabiliteit (19,5%);

* Schuldgraad⁷ > 100% (18,0%).

Meest opvallende factor hierin is uiteraard het niet publiceren van de jaarrekening. In artikel 2:394 van het Burgerlijk Wetboek is vastgelegd dat publicatie van een jaarrekening uiterlijk binnen 13 maanden na afloop van het boekjaar gepubliceerd dient te worden. Publicatie is verplicht bij de Kamer van Koophandel waar de onderneming haar statutaire zetel heeft. Indien publicatie niet of niet tijdig plaatsvindt volgens de wettekst van artikel 2:394 ontstaat er een risico op bestuurdersaansprakelijkheid. Volgens artikel 2:248 BW ontstaat hoofdelijke aansprakelijkheid bij een faillissement, indien het bestuur zijn taak onbehoorlijk heeft vervuld. Lid 2 van dit artikel stelt dat onder onbehoorlijke invulling van de bestuursfunctie ook het niet of niet tijdig publiceren van de

---

⁷ Schuldgraad = Vreemd Vermogen / Eigen Vermogen.

jaarrekening behoort⁸.

In relatie tot de bestuurdersaansprakelijkheid is het opmerkelijk dat bij veel faillissementen de publicatie van jaarrekeningen niet of niet tijdig plaatsvinden. De bestuurders van deze ondernemingen nemen hiermee een aanzienlijk risico. Volgens mij is dit in lijn met de genoemde oorzaken van een faillissement door de gefailleerde ondernemingen. Aangezien de oorzaken van het faillissement in de beleving van de ondernemers is toe te wijzen aan ‘externe factoren’, wordt het risico op mogelijke bestuurdersaansprakelijkheid beperkt. Het tegenovergestelde is echter de werkelijkheid, aangezien de bestuurdersaansprakelijkheid een aanzienlijk risico is. Dit doordat:

- publicatie van de jaarrekening niet of niet tijdig plaatsvindt;
- belangrijkste oorzaken van het faillissement is toe te wijzen aan de bestuurders van de organisatie (‘mismanagement’).

Onderdeel van de risicoanalyse door de verantwoordelijke accountant is dus het onderzoeken van juiste en tijdige publicatie van de jaarrekeningen van eerdere jaren. Het ontbreken van de publicatie kan immers duiden op mogelijke discontinuïteitgevaar.

2.4 Verantwoordelijkheid en taken van de accountant

2.4.1 Accountant en aansprakelijkheid

Één van de beginselen bij het opstellen van de jaarrekening betreft de waardering van de jaarrekeningposten op basis van continuïteitsveronderstelling. Deze continuïteitsveronderstelling is in belangrijke mate gebaseerd op de wet van de continuïteit, geïntroduceerd door de heer Limperg.

Ondernemingen streven er immers naar om hun bedrijfsactiviteiten voort te zetten en in dat licht ook de resultaten te behalen.

Op basis van de gedachtegrond van de heer Limperg wordt jaarlijks een Limperg dag georganiseerd door het Limperg Instituut. De Limperg dag in 1996 stond volledig in het kader van de rol van de accountant bij ondernemingen in ‘zwaar weer’. Tijdens de presentatie van de heer Mr. A.A.M. Deterink (advocaat en curator) is door hem benadrukt dat de accountant een verantwoordelijkheid heeft voor de toetsing van de continuïteitsveronderstelling van het management. Waar nodig dient hij zorg te dragen voor tijdige en adequate onderbouwingen die een mogelijke discontinuïteitdreiging wegnemen. Tijdens de afwikkeling van faillissement van de organisatie zal waar mogelijk onderzocht worden of de accountant ook verantwoordelijk kan worden gehouden voor de tekorten in een faillissement (uiteraard naar de bestuurders van een organisatie).

---

⁸ Artikel 2:248 BW lid 1: “In geval van faillissement van de vennootschap is iedere bestuurder jgens de boedel hoofdelijk aansprakelijk voor het bedrag van de schulden voor zover deze niet door vereffening van de overige baten kunnen worden voldaan, indien het bestuur zijn taak kennelijk onbehoorlijk heeft vervuld en aannemelijk is dat dit een belangrijke oorzaak is van het faillissement”.

Artikel 2:248 BW lid 2: “Indien het bestuur niet heeft voldaan aan zijn verplichtingen uit de artikelen 10 of 394, heeft het zijn taak onbehoorlijk vervuld en wordt vermoed dat onbehoorlijke taakvervulling een belangrijke oorzaak is van het faillissement”.

Op basis van zijn ervaringen adviseert de heer Deterink accountants een actievere rol in te nemen om de classificatie van ‘vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer’ te kunnen handhaven. Hiertoe geeft hij een aantal voorbeelden, te weten:

- Analyse van tussentijdse cijfers;
- verhogen van overleg met toezichthoudende instanties;
- uitbreiden van de accountantsverklaring;
- signalerende functie bij onregelmatigheden;
- meldingsplicht bij lage eigen vermogensposities (Uberschuldung).

Naar mijn idee is het verhogen van overleg met toezichthoudende instanties in de periode tussen 1996 en 2008 sterk verbeterd, mede door de oprichting van audit committees binnen een Raad van Commissarissen of Raad van Toezicht. De uitvoering van een signalerende functie in het geval van onregelmatigheden speelt met name bij aanwijzingen voor mogelijk frauduleus handelen. Het mag voor zichzelf spreken dat de aandacht van de accountant hierin de laatste jaren veel aandacht heeft gekregen (gebaseerd op de uitgebreide bepalingen en richtlijnen van NV COS 240).

Met name de uitbreiding van de accountantsverklaring en de meldingsplicht zijn in de periode na het betoog van de heer Deterink nog niet geïmplementeerd in de werkzaamheden cq verantwoordelijkheden van de accountant.

De uitbreiding van de accountantsverklaring die de heer Deterink adviseert, ziet met name op een toelichtende paragraaf waarin de hoofdlijnen van een management letter opgenomen zou moeten worden. De laatste jaren is de accountantsverklaring vele malen aangepast, waarbij jaarlijks opnieuw de discussie ontstond of de accountantsverklaring danwel volledig was danwel de begrijpelijkheid en essentie verloor. Een verdere uitbreiding van de huidige accountantsverklaring, die al meerdere keren als onleesbaar is aanschouwd, is naar mijn mening ook geen juiste toevoeging voor de communicatie met het maatschappelijk verkeer. Het strikter naleven van de reeds bestaande richtlijnen biedt naar mijn idee meer toegevoegde waarde voor de gebruiker van een jaarrekening, dan de gebruiker ‘lastig’ te vallen met een nog gecompliceerdere accountantsverklaring.

Ten aanzien van de meldingsplicht maakt de heer Deterink een vergelijking met de bestaande regelingen omtrent Uberschuldung in Duitsland en Frankrijk. In Duitsland is het verplicht gesteld over te gaan tot faillissementsaanvraag, indien de schulden het totaal aan activa (bezettingen) overtreffen, tenzij er een realistische voortzettingprognose voor het bedrijf afgegeven kan worden. In Frankrijk is er sprake van een formele meldingsplicht, waarbij de accountant in het geval van mogelijke discontinuïteit de rechtbank dient te informeren. Dit uiteraard pas na gedegen analyse van de onderbouwingen van het management over de continuïteitsvoorspelling.

Hiermee kan dus gesteld worden dat de verplichtingen ten aanzien van continuïteitsmeldingen in Duitsland en Frankrijk veel scherper zijn dan die op dit moment gelden in Nederland. De huidige regelgeving in Nederland wordt overigens uitgebreid behandeld in hoofdstuk 3 van deze scriptie.

De heer Deterink geeft hiermee het advies aan de verantwoordelijke accountant om zorg te dragen dat zijn aansprakelijkheid zo veel mogelijk beperkt wordt. Een belangrijke taak is hiermee weggelegd voor de beroepsgroep (NIVRA/NOVAA), aangezien de heer Deterink een tweetal oplossingen voorstelt die niet door de verantwoordelijke accountant zelf kan worden uitgevoerd.

Met name het voorstel voor de algemene meldingsplicht kan een relevante toevoeging aan de reeds bestaande richtlijnen zijn. Middels implementatie van deze meldingsplicht is het mogelijk de bestaande verwachtingskloof, in ieder geval ten aanzien van het onderwerp continuïteitsveronderstelling, verder te verkleinen.

2.4.2 Accountant en onafhankelijkheid

Accountancy en onafhankelijkheid zijn twee woorden die altijd al met elkaar verbonden zijn. Als de accountant als ‘vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer’ wil optreden, dient hij zorg te dragen voor een objectief oordeel over het onderzoeksobject. Hierdoor is de noodzaak aanwezig dat de accountant zich onafhankelijk opstelt van zijn opdrachtgever (de te controleren onderneming). Één van de kenmerken van de onafhankelijkheid betreft het honorarium van de accountant voor de verleende diensten. De accountant dient een honorarium overeen te komen dat passend is voor de te verlenen diensten⁹. Uit een door E.M. Matsumura, K.R. Subramanyam en R.R. Tucker uitgevoerd onderzoek is gebleken dat er sprake is van een verband tussen de zekerheid omtrent ontvangen honoraria en het oordeel van een accountant ten aanzien van continuïteitsveronderstelling. Indien een accountant meer zekerheid heeft over de ontvangst van toekomstige honoraria is hij eerder geneigd om een toelichting ten aanzien van mogelijk dreigende discontinuïteit in zijn rapportage op te nemen. Uiteraard betekent dit dat indien de accountant het vermoeden heeft dat de toekomstige honoraria in gevaar dreigen te komen (indien de cliënt overweegt een nieuwe accountant aan te stellen), hij minder snel geneigd is opmerkingen te plaatsen ten aanzien van mogelijk dreigende discontinuïteit. Hiertegenover staat dat de ondernemersleiding pas geneigd is over te stappen naar een andere accountant, indien de verwachting bestaat dat de andere accountant geen opmerkingen over mogelijke discontinuïteitsdreiging in zijn rapportage zal opnemen. Een mogelijke overstap is overigens sterk afhankelijk van de algemene opinie van accountants over continuïteitsdreiging en de mate van overleg tussen bedrijfsleiding en de huidige accountant.

Het onderzoek van Matsumura, Subramanyam en Tucker bevestigt des te meer dat het honorarium een degelijke invloed kan hebben op het onafhankelijke oordeel van de accountant, waaronder het oordeel

---

⁹ Verordening Gedragscode, Artikel B1-240.1 en Artikel B1.240.2

over dreigende discontinuïteit. Hiermee komt naar mijn idee de objectieve oordeelvorming van de accountant ten aanzien van het oordeel van mogelijke discontinuïteit in gevaar, hetgeen kan resulteren in het (veelvuldig) ontbreken van toereikende toelichtingen over continuïteit. Overigens dient opgemerkt te worden dat het onderzoek van Matsumura, Subramanyam en Tucker niet in Nederland is uitgevoerd.

Uit het onderzoek is zodoende gebleken dat er sprake van is een ruime ‘bewegingsvrijheid’ van de accountant met betrekking tot de hantering van richtlijnen cq regelgeving van continuïteitsbeoordeling. Dit draagt hierdoor in onvoldoende mate bij aan het inzichtvereiste van een jaarrekening, waarop door het maatschappelijk verkeer wordt gesteund. Uiteindelijk bedreigt deze situatie de essentie van de functie van een accountant, zijnde de ‘vertrouwensman van het maatschappelijk verkeer’. Dit wordt bevestigd door een onderzoek uit de jaren 80 en 90 waaruit is gebleken dat slechts in 44% van faillissementsaanvragen sprake is geweest van een oordeel van de accountant omtrent ‘continuïteitstwijfel’

Aanvullend op bovenstaand onderzoek is in 2008 een onderzoek uitgevoerd tussen de relatie van audit-fees, non-audit fees en de opname van een toelichting over continuïteit bij ‘in financieel gevaar dreigende ondernemingen’¹⁰. Dit onderzoek is uitgevoerd op 392 ondernemingen in Groot-Brittannië over boekjaar 2003. Uit het onderzoek kan worden geconcludeerd dat er sprake is van een verband tussen de omvang van de gedeclareerde non-audit fees en de opname van een toelichting ten aanzien van mogelijk dreigende (dis)continuïteit. Hoe groter de omvang van de declaratie van non-audit fees, hoe kleiner de kans dat er een toelichting over continuïteitstwijfel in de accountantsverklaring is opgenomen.

Dit onderzoek bewijst zodoende des te meer dat een scheiding van de audit-diensten en (overige) adviesdiensten noodzakelijk is. Gelukkig is door middel van richtlijnen en regelgeving deze scheiding in belangrijke mate gerealiseerd.

Al met al kan gesteld worden dat de onafhankelijkheid van de accountant (in ieder geval ten aanzien van oordeelsvorming omtrent continuïteit) ernstig in geding kan komen door de hoogte van de declaraties van de verantwoordelijke accountant.

2.4.3 VGC-principes en continuïteitveronderstelling

Sinds 14 december 2006 is de verordening gedragscode (VGC) van toepassing op alle ingeschreven registeraccountants. De verordening gedragscode kent vijf fundamentele beginselen, waaraan iedere accountant zicht dient te onderwerpen:

---

¹⁰ Onderzoek is uitgevoerd door I.G. Basioudis, E. Papakonstantinou en M.A. Geiger en is gepubliceerd in Abacus getiteld: “Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Going-Concern Reporting Decisions in the United Kingdom”.

- Integriteit;
- objectiviteit;
- deskundigheid en zorgvuldigheid;
- geheimhouding;
- professioneel gedrag.

In de vorige paragraaf is al geconstateerd dat de onafhankelijkheid en hiermee zodoende de objectiviteit ernstig in geding kan komen bij een verantwoordelijk accountant als het gaat om de continuïteitsbeoordeling en de impact hiervan op de accountantsverklaring.

Hiermee samenhangend kan ook de integriteit van de accountant in het geding komen te staan.

Bovenstaand risico ten aanzien van het in geding komen van de objectiviteit en integriteit van de accountant zal deels worden beheerst door de aansprakelijkheid die een verantwoordelijke accountant loopt, zoals uitvoering beschreven door de heer Deterink. Een verantwoordelijk accountant zal zijn eigen aansprakelijkheid niet op het spel willen zetten voor het belang van zijn controlecliënt. Echter om het risico verder te kunnen mitigeren, verdient het aanbeveling om de bestaande wet en regelgeving te heroverwegen teneinde de objectiviteit en integriteit van de verantwoordelijke accountant te vergroten (en hiermee de verwachtingskloof te verkleinen).

Volledigheidshalve wordt opgemerkt dat de fundamentele beginselen deskundigheid & zorgvuldigheid en geheimhouding over het algemeen, niet in geding komen bij continuïteitsbeoordelingen door accountants. Dit betreffen twee fundamentele beginselen die in de brede zin van een assurance-opdracht gezien moeten worden en hierdoor niet zelfstandig zijn toe te wijzen aan het onderwerp van continuïteitsbeoordeling.

Het fundamentele beginsel ‘professioneel gedrag’, zal alleen in het geding komen indien de verantwoordelijke accountant in strijd gaat handelen met de wet- en regelgeving. Aangezien de wet- en regelgeving relatief veel vrijheden overlaat aan de verantwoordelijke accountant (zie hoofdstuk 3), zal dit niet snel ter sprake zijn. De professionele oordeelsvorming van deze vrijheid binnen de wet- en regelgeving wordt eveneens ondervangen door de beginselen ‘integriteit’ en ‘objectiviteit’.

2.5 Continuïteitstoelichting en impact

Het continuïteitsoordeel van de accountant, resulterend in een aanvulling en/of wijziging van de accountantsverklaring heeft een aanzienlijke impact op de jaarrekening in zijn totaliteit. De accountant dient zodoende ook een gedegen analyse uit te voeren alvorens daadwerkelijk een toelichting aan zijn verklaring toe te voegen of te overwegen een andere dan goedkeurende verklaring af te geven. De gebruikers van jaarrekeningen kunnen andere beslissingen nemen op basis van de afgegeven accountantsverklaring. In 2006 is een onderzoek uitgevoerd waarbij de relatie is onderzocht tussen het

opnemen van een toelichting over continuïteit en de reactie van markt hierop¹¹. Uit dit onderzoek, uitgevoerd in de Verenigde Staten en Australië, is gebleken dat er geen significant verband bestaat tussen de opname van een toelichting over continuïteit en abnormale negatieve verkoopstromen. Overigens was het ontbreken van een verband in Australië sterker dan in de Verenigde Staten. Vanzelfsprekend is hiermee alleen het verband aangetoond voor de ondernemingen die een beursnotering gerealiseerd hebben. Naar verwachting is dat, door het veelvuldiger openlijk communiceren en het sentiment van de belegger, reeds een verwachting ontstaan ten aanzien van rapportage door de bedrijfsleiding (inclusief accountantsverklaring), zodat de toelichtende melding omtrent continuïteit niet als ‘schokkend’ nieuws wordt ervaren. In de waardering van de aandelenkoers was hiermee waarschijnlijk al rekening gehouden.

Uit het onderzoek blijkt logischerwijs niet welke invloed het wel of niet opnemen van een toelichting over continuïteit bij ondernemingen waarvan de aandelen niet ter beurse zijn genoteerd en zodoende niet vrij verhandelbaar zijn. Naar mijn inzicht heeft het opnemen van een toelichtende paragraaf in de accountantsverklaring een groter effect op de beslissingen van gebruikers dan in het geval van een beursgenoteerde organisatie. Dit zal uiteraard meerdere oorzaken hebben, echter de belangrijkste betreft mijn inziens het ontbreken van tussentijdse communicatie richting de gebruikers van de jaarrekening. Hierdoor zijn de gebruikers niet op de hoogte van de ontwikkelingen in de organisatie en haar verhoudingen ten opzichte van de markt / concurrenten.

Hier ligt naar mijn idee ook de verantwoordelijkheid van de accountant, aangezien de gebruiker van een jaarrekening niet op een andere wijze een oordeel over continuïteitsveronderstelling kan verkrijgen (behoudens eventuele eigen financiële analyses op basis van voorgaande jaarverslagen).

In het kader van de continuïteitsbeoordeling door een accountant is ‘self-fulfilling prophecy’ een veel genoemde term. ‘Self-fulfilling prophecy’ betekent dat er wordt verondersteld dat een opmerking van een accountant ten aanzien van mogelijk dreigende discontinuïteit, dit direct zal leiden tot daadwerkelijke discontinuïteit van de betreffende onderneming. Hiermee zijn verantwoordelijke accountants over het algemeen voorzichtiger met het specifiek afgeven van een toelichting over continuïteit, temeer om haar controlecliënt niet teveel schade te berokkenen. Het mag vanzelf spreken dat deze situatie niet ten gunste komt voor de al bestaande verwachtingskloof tussen de gebruiker van een jaarrekening en de verantwoordelijke accountant.

Dat de uitgangspositie van ‘Self-fulfilling prophecy’ van de accountant niet helemaal terecht is, blijkt uit een aantal uitgevoerde onderzoeken op jaarverslagen waarin een toelichting over dreigende discontinuïteit is opgenomen. Hieruit is geconstateerd dat er geen statistisch bewijs is gevonden dat

---

¹¹ Onderzoek is uitgevoerd door M. Ogneva en K.R. Subramanyam en gepubliceerd in 2007 in Journal of Accounting & Economics getiteld: ‘ Does the stock market underreact to going concern opinions? Evidence from the U.S. and Australia’.

het oordeel van de accountant ten aanzien van dreigende discontinuïteit ook daadwerkelijk (direct) tot discontinuïteit van de organisatie leidt. Hieruit kan indirect worden herleid dat de gebruikers van de jaarrekening zich niet alleen focussen op het oordeel van de verantwoordelijke accountant, echter ook een eigen analyse ten aanzien van continuïteitsdreiging uitvoeren.

Het schuilen van de accountant achter de ‘Self-fulfilling prophecy’ gedachte wordt zodoende hiermee ontkracht. Dit vormt naar mijn idee een belangrijke voorwaarde om de onafhankelijkheid oordeelsvorming van de verantwoordelijke accountant te vergroten en hiermee de verwachtingskloof tussen de gebruikers van een jaarrekening en de verantwoordelijk te kunnen verkleinen.

2.6 Discontinuïteit en audit size

In het kader van de scriptie ben ik gestuit op een artikel dat gepubliceerd is in maart 2006 in de *Accounting Horizons*, genaamd ‘Audit Firm Size and Going-Concern Reporting Accuracy’¹². In dit artikel wordt een onderzoek beschreven tussen de relatie van kwaliteit van oordeelsvorming over continuïteitsdreiging en de omvang van een accountantsorganisatie. Het onderzoek is uitgevoerd in de periode van 1990 tot en met 2001, uitgevoerd in de Verenigde Staten van Amerika. Hierbij is geconstateerd dat er een sterke relatie aanwezig is tussen het oordeel van de accountant omtrent continuïteitsdreiging en de omvang van de accountantsorganisatie. Het onderkennen van continuïteitsdreiging door de Big Four¹³ wordt sneller en vaker geconstateerd. Uit het onderzoek blijkt vervolgens echter dat deze betere oordeelsvorming niet tot uitdrukking komt in de rapportage van de accountant (waaronder de rapportage naar het maatschappelijk verkeer). Volgens de schrijvers van het onderzoek is een mogelijke oorzaak van de betere oordeelsvorming van de Big Four het gevolg van het grotere budget voor ‘audit’-gerelateerde trainingen en betere technologische methoden.

Aangezien tijdens dit onderzoek naar voren is gekomen dat er geen duidelijk verschil aanwezig is in de rapportage tussen de Big-Four kantoren en de overige accountantskantoren, heeft dit geen invloed op de wijze van invulling van het door mij uitgevoerde onderzoek. Aangezien een analyse van dit onderzoek in de Nederlandse context, geen toegevoegde waarde biedt voor de essentie van dit onderzoek, zal een dergelijke analyse zodoende ook niet worden uitgevoerd. Hier is overigens bewust voor gekozen om de probleemanalyse scherp en gefocust te kunnen houden.

Uit een in 2007 uitgevoerd onderzoek door J. Krishnan, K. Raghunandan en J.S. Yang gericht op de going-concern opinies van registeraccountants bij bestaande cliënten en bij nieuw verworven cliënten

---

¹² Geiger, M.A. en Rama, D.V., *Audit Firm Size and Going-Concern Reporting Accuracy*.

¹³ The Big Four bestaat uit: PriceWaterhouseCoopers, KPMG, Deloitte en Ernst & Young. Gedurende een deel van het onderzoek maakte Arthur Andersen eveneens hiervan deel uit.

van de ‘omgevallen’ accountant Arthur Andersen¹⁴ is echter geconstateerd dat er sprake is van een positief verband tussen opname van een ‘going-concern opinion’ bij een overgenomen cliënt en een al bestaande cliënt. Uit het onderzoek is geconstateerd dat accountants sneller een oordeel over continuïteit afgeven bij een van Arthur Andersen overgenomen cliënt dan bij hun al bestaande cliënten. Dit verband geldt overigens alleen voor de grotere cliënten, want bij de kleinere cliënten is juist sprake van een tegenovergesteld verband. De oorzaken voor deze verbanden is door de onderzoekers niet uitgezocht, echter wordt er verondersteld op een meer kritische opstelling rondom de perikelen van Arthur Andersen. De onderzoekers proberen met het resultaat van het onderzoek een verplichte accountantswissel te promoten, aangezien dit de kwaliteit van het accountantsoordeel (in ieder geval ten aanzien van de mogelijke continuïteitsdreiging) zou verbeteren.

Deze conclusie is naar mijn idee erg voorbarig en wordt onderstreept door een onderzoek van W.R. Knechel en een Belgische accountant, A. Vanstraelen. Uit een onderzoek onder 2.636 Belgische niet-beursgenoteerde ondernemingen in de jaren 2002 en 2003 is geconstateerd dat er geen sprake van een positief of negatief verband tussen de omvang van de relatie tussen accountant en zijn cliënt en de kwaliteit van het accountantsoordeel ten aanzien van mogelijke discontinuïteitsdreiging. Het incidentele positieve verband bij de overgenomen Andersen relaties heeft zodoende naar mijn idee een incidenteel karakter en leidt niet tot een sterk verband tussen de kwaliteit van de accountant ten aanzien van discontinuïteitsdreiging en aard cq omvang van de accountantsorganisatie. Op basis hiervan wordt dit element niet verder in deze scriptie behandeld en/of getoetst.

2.7 Analysemodellen

2.7.1 Altman Z-score

In de jaren 60 van de 20ste eeuw is door de heer Dr. Edward I. Altman een analysetool ontwikkeld op basis waarvan de financiële gezondheid van een organisatie kan worden gemeten. Tot op de dag van vandaag betreft dit één van de belangrijkste indicatoren voor de voorspelling of een onderneming in financiële problemen zal raken. Dit blijkt des te meer uit de vele internationale onderzoeken waarin de Z-score van Altman wordt gehanteerd. Hiermee kan gesteld worden dat de Z-score van Altman een van de best gewaardeerde calculatiemodules is om een mogelijk dreigende discontinuïteit van een organisatie te bepalen.

---

¹⁴ Als gevolg van de één van werelds bekendste en omvangrijkste fraudeschandalen, Enron, is accountant Arthur Andersen tesamen met Enron in 2002 uit accountantswereld verdwenen.

De Z-score van Altman is als volgt opgebouwd:

$$Z = \frac{\text{EBIT}}{\text{Total Assets}} \times 6,72 + \frac{\text{Total Equity}}{\text{Total Liabilities}} \times 1,05 + \frac{\text{Working Capital}}{\text{Total Assets}} \times 6,56 + \frac{\text{Retained Earnings}}{\text{Total Assets}} \times 3,26$$

Blijkend uit de formule is de Z-score een combinatie van diverse afzonderlijke ratio's te weten:

- Rentabiliteit (= EBIT / Total Assets);
- Solvabiliteit (= Total Equity / Total liabilities);

Daarnaast zijn een tweetal andere toevoegingen gedaan. Opvallend is dat de liquiditeitsratio niet in de formule is verwerkt. Dit terwijl de liquiditeitsratio een indicatie weergeeft van de mate waarin een onderneming in staat is haar verplichtingen op korte termijn te voldoen¹⁵ en hiermee zodoende ook een indicator die inzicht kan verlenen in mogelijk dreigende discontinuïteit van een onderneming. Echter in de formule van Altman wordt rekening gehouden met het werkkapitaal, hetgeen te definiëren is als het verschil tussen de totale vlottende activa en het kort vreemd vermogen. Dit geeft een indicatie van de (op korte termijn) vrij beschikbare middelen, op basis waarvan toekomstige verplichtingen afgelost kunnen worden. Dit betreft zodoende een andere invalshoek van de liquiditeit, die het ontbreken van de liquiditeitsratio aanvaardbaar acht.

De ratio's die zijn vastgesteld in de Z-formule en de bijbehorende vermenigvuldingsfactor zijn gebaseerd op een analyse van in faillissement betrokken ondernemingen ten tijde van de introductie van deze formule. Aangezien de basis van de formule afkomstig is uit de faillissementsoorzaken, is de betrouwbaarheid van de formule in voldoende mate onderbouwd, wat naar verwachting ook bijdraagt aan de 'populariteit' van de formule (ook 40 jaar na introductie).

Mede op basis van de analyse van de ondernemingen zijn grenzen vastgesteld die dienstbaar kunnen zijn voor beslissingen voor gebruikers van de jaarrekening, echter wellicht ook voor de analyse van de accountant ten aanzien van zijn continuïteitsveronderstelling:

Z-score > 2,6 → Er is sprake van een financieel gezonde onderneming;

Z-score ≥ 1,1 en ≤ 2,6 → Betreft een 'neutrale' onderneming. Deze onderneming kan zodoende niet als financieel gevaarlijk worden aangemerkt, echter ook niet als financieel gezonde onderneming;

Z-score < 1,1 → Er is sprake van een onderneming waarbij er sprake is van financieel gevaar, waaronder risico op dreigend faillissement.

¹⁵ Bedrijfseconomische grondslagen: Inleiding in de bedrijfseconomie, hoofdstuk 7, p. 164 - 165

Ter illustratie van bovenstaande Z-score volgen hiervan twee voorbeelden:

DSM – jaarverslag 2007 (cijfers in miljoenen)	
EBIT / Total Assets * 6,72 = (647 / 9.828) * 6,72 =	0,442393
Total Equity / Total Liabilities * 1,05 = (5.383 / 4.445) * 1,05 =	1,271575
Working Capital / Total Assets * 6,56 = (1.627 / 9.828) * 6,56 =	1,085991
Retained Earnings / Total Assets * 3,26 = (4.758 / 9.828) * 3,26 =	1,578254
Totale Z-score	4,378213

De Z-score van DSM van 4,38 is fors hoger dan de grens van 2,6 en op basis hiervan kan DSM worden aangemerkt als een financieel gezonde onderneming. Uit de cijfers blijkt dat dit met name het gevolg is van de omvang van de overige reserves (Retained Earnings).

TOMTOM – Kwartaalcijfers 3 ^e kwartaal 2008 (cijfers in miljoenen)	
EBIT / Total Assets * 6,72 = (193 / 3.841) * 6,72 =	0,337662
Total Equity / Total Liabilities * 1,05 = (1.485 / 2.356) * 1,05 =	0,661821
Working Capital / Total Assets * 6,56 = (332 / 3.841) * 6,56 =	0,567019
Retained Earnings / Total Assets * 3,26 = (815 / 3.841) * 3,26 =	0,691721
Totale Z-score	2,258223

De Z-score van TOMTOM van 2,26 valt binnen de grenzen van 1,1 en 2,6. Hierdoor is TOMTOM aan te merken als een neutrale onderneming.

De Z-score van Altman, oorspronkelijk geïntroduceerd in 1968, is in 1977 in de United Kingdom aangepast naar een nieuwere versie die overigens alleen toegepast kan worden op niet-financiële instellingen. Belangrijkste reden voor aanpassing is om een duidelijk beeld cq grens te creëren, teneinde een simpeler beeld weer te geven over de continuïteitsverwachting van de betreffende onderneming.

De nieuw opgestelde Z-score luidt als volgt:

$$Z = 3,20 + 12,18 * \frac{\text{Profit before tax}}{\text{Current liabilities}} + 2,50 * \frac{\text{Current Assets}}{\text{Total liabilities}} - 10,68 * \frac{\text{Current Liabilities}}{\text{Total Assets}} + 0,029 * \frac{\text{(Quick assets - current liabilities)}}{\text{Daily operating expenses}}^{16}$$

¹⁶ De 'Daily operating expenses' dienen als volgt bepaald te worden: Sales -/- profit before tax -/- depreciation gedeeld door het aantal dagen in de betreffende periode

Meeste opvallende van deze nieuwe Z-score is het feit dat er al gestart wordt met een basisscore van 3,20 ‘punten’. In de vorige formule was er geen sprake van een standaard basisscore. Daarnaast zijn ook alle variabelen gewijzigd. Hierbij is vooral op te merken dat er in geen één van de deelvariabelen rekening wordt gehouden met de omvang van het eigen vermogen en specifiek de vrije reserves hierin. Hier staat tegenover dat in deze ‘vernieuwde Z-score’, in sterke mate rekening wordt gehouden met de liquiditeitsratio, blijkend uit variabele 3 en 4. De variabelen en hun bijbehorende wegingsfactoren zijn tot stand gekomen op basis van een analyse van een 8-tal financiële ratio’s uit de bedrijfseconomie in combinatie met een analyse op 46 willekeurige geselecteerde, kredietwaardige ondernemingen. Hiermee is de ‘invalshoek’ van opstellen van deze Z-score fors afwijkend van de originele Z-score van Altman. Naar mijn mening is de onderbouwing van de betrouwbaarheid van de wegingsfactoren, gebaseerd op onderzoek van in faillissementen betrokken ondernemingen, betrouwbaarder dan op kredietwaardige organisaties.

De vernieuwde Z-score hanteert, in tegenstelling tot de oude Z-score, slechts twee categorieën. Ondernemingen met een Z-waarde die positief is, kunnen aangemerkt worden als kredietwaardige organisaties, terwijl organisaties die een negatieve waarde hebben als risico op continuïteitsdreiging dienen aangemerkt te worden. Formeel zijn organisaties die een Z-waarde van 0 scoren een ‘reguliere’ onderneming, echter dit zal slechts zeer sporadisch voor komen. Naar mijn mening is het ontbreken van een tussencategorie, waarin ‘neutrale’ organisaties zich begeven, waarover lastiger te oordelen is en/of die er niet ‘uitspringen’ niet realistisch. Het kwalificeren van direct kredietwaardig of potentiële continuïteitsdreiging is naar mijn beleving een te snel oordeel.

Ter vergelijking volgen hieronder de berekende ‘vernieuwde’ Z-score van DSM en TOM-TOM:

DSM – jaarverslag 2007 (cijfers in miljoenen)			
Profit Before Tax / Current Liabilities	* 12,18	= (746 / 2.063) * 12,18	= 4,4044
Current Assets / Total Liabilities	* 2,50	= (3.690 / 4.445) * 2,50	= 2,0753
Current Liabilities / Total Assets	* 10,68	= (2.063 / 9.828) * 10,68	= 2,2418
(Quick Assets -/- Current Liabilities)/ Daily operating expenses	* 0,029	=	
((2.143 -/- 2.063) / 21,24)	* 0,029	=	0,1093
Totale Z-score		=	7,5472
De Z-score van DSM van 7,55 is positief en op basis van deze Z-score is DSM aan te merken als een kredietwaardige organisatie.			

TOMTOM – Kwartaalcijfers 3^e kwartaal 2008 (cijfers in miljoenen)

Profit Before Tax / Current Liabilities * 12,18 = (175 / 472) * 12,18	=	4,5159
Current Assets / Total Liabilities * 2,50 = (804 / 2.356) * 2,50	=	0,8531
Current Liabilities / Total Assets * 10,68 = (472 / 3.841) * 10,68	=	1,3124
(Quick Assets -/- Current Liabilities)/ Daily operating expenses * 0,029 =		
((604 -/- 472) / 2,54) * 0,029	=	1,5089
Totale Z-score	=	8,7655

De Z-score van TOMTOM van 8,77 is positief en op basis van deze Z-score is TOMTOM aan te merken als een kredietwaardige organisatie.

Uit deze analyse is gebleken dat TOMTOM is aan te merken als een kredietwaardigere organisatie dan DSM, terwijl uit de analyse van de oorspronkelijke Z-score van Altman is geconstateerd dat de financiële gezondheid van DSM fors sterker is dan TOMTOM. Uit nadere analyse is geconstateerd dat dit vooral het gevolg is van het niet aanwezig zijn van een solvabiliteitsfactor in de vernieuwde Z-score. DSM heeft een sterke eigen vermogenspositie en grote omvang van de vrije reserves in verhouding tot TOMTOM, hetgeen niet zichtbaar wordt in de nieuwe Z-score. TOMTOM is echter gefinancierd met leningen uit een langlopend karakter, hetgeen geen impact heeft op de Z-score. Om dit te bevestigen is een aanvullende analyse uitgevoerd op een tweetal ondernemingen, waarvan één een forse negatieve omvang van de overige reserves heeft en de andere organisatie een forse positieve omvang¹⁷. Hierbij is inderdaad geconstateerd dat bij de onderneming met een forse negatieve eigen vermogensreserve de ‘nieuwe’ Z-score veel minder negatief uitpakt dan bij het oorspronkelijk Z-score model van Altman. Hieruit kan zodoende worden geconstateerd dat het ontbreken van de omvang van het vermogen en de vrije reserves een negatieve impact heeft op de resultaten van de analyse van de Z-score. Voor het daadwerkelijk gebruik van de Z-score kan naar mijn mening zodoende ook beter worden volstaan met de oorspronkelijke Z-score van Altman in plaats van de aangepaste variant die in de UK in 1977 is geïntroduceerd.

Dat het gebruik van een analysetool als de Z-score toegevoegde waarde biedt, blijkt des te meer uit een onderzoek van V. Agarwal en R.J. Taffler uitgevoerd in 2007. Middels analyse van jaarverslagen over de periode van introductie van de (aangepaste) Z-score in 1977 tot en met boekjaar 2003 is geconstateerd dat het uitvoeren van een analyse aan de hand van de Z-score voorspelbare waarde heeft ten aanzien van de continuïteitsvoorspelling van een onderneming. Hieruit is de toegevoegde waarde

¹⁷ De analyse van deze jaarverslagen is als bijlage bijgesloten.

van een analysetool voor continuïteitsdreiging bepaald die hierdoor bruikbaar kan zijn in de dagelijkse accountancypraktijk.

2.7.2 Analyse van Zmijewski

Uiteraard bestaan, naast de op de Z-score van Altmann gebaseerde analysetools, ook andere analysetools die bruikbaar kunnen zijn voor de continuïteitsvoorspelling door accountants. In 2005 is door P.R.J. van den Berg¹⁸ een onderzoek uitgevoerd naar de toegevoegde waarde van enkele bestaande analysemodellen. Hieruit is geconstateerd dat een analysemodel van de heer Zmijewski als betrouwbaar kan worden aangemerkt, aangezien er hierbij sprake is van een redelijk hoge betrouwbaarheid van de classificatieresultaten, grote eenduidigheid ten aanzien van interpretatie van de gehanteerde ratio's en toepasbaarheid in de Nederlandse omgeving. Vooral deze laatste factor is als een pluspunt aan te merken, aangezien veel onderzoeken in Verenigde Staten zijn uiteengezet, waar toch sprake is van afwijkende marktomstandigheden.

De analysetool volgens Zmijewski is als volgt:

$$\text{PROBF} = - 4,8033 - 3,599 * \text{PRFT} + 5,406 * \text{LVRG} - 0,100 (\text{LIQ})$$

De variabelen zijn de volgende:

PROBF = standaard normale variabele (toetsingsuitkomst);

PRFT = netto resultaat / totaal vermogen;

LVRG = vreemd vermogen / totaal vermogen;

LIQ = vlottende activa / vlottende passiva.

Uit de analysetool is eenvoudig af te leiden dat er gerekend wordt met de algemeen bekende bedrijfseconomische ratio's: rentabiliteit, solvabiliteit en liquiditeit.

Indien deze analyse wordt toegepast op de eerder 'getoetste' organisatie, kunnen de onderstaande uitkomsten gelezen worden:

1) DSM -/- 2,70

2) TOMTOM -/- 1,57

3) Beter Bed Holding N.V. -/- 3,01

4) Super de Boer N.V. -/- 0,31

Op basis van het analysemodel van Zmijewski wordt gesteld dat er potentiële twijfel omtrent de continuïteitsveronderstelling van een organisatie aanwezig kan zijn zodra de uitkomst van de analyse een waarde heeft van 0,33 of meer. Op basis van deze criteria kunnen alle bovenstaande organisaties als 'financieel gezonde organisaties' worden aangemerkt.

---

¹⁸ Patrick.R.J. van den Berg, "Financial Failure Prediction in de accountancy", 2005 Nivra-Nyenrode;

Dit is als zeer opmerkelijk te noemen, aangezien volgens de analyse van Altmann, Super de Boer N.V. als organisatie met mogelijke continuïteitsdreiging kan worden aangemerkt. Om dit verschil in uitkomsten nader te bepalen is geconstateerd dat dit met name wordt veroorzaakt door de omvang van de negatieve vrije reserves binnen het eigen vermogen. Omdat deze variabele een belangrijke waarde genereert in de analysetechniek van Altmann, heeft deze variabele eraan bijgedragen dat volgens Altmann Super de Boer N.V. is aan te merken als een organisatie met potentiële continuïteitsdreiging. Volgens Zmijewski is hiervan geen sprake.

Afstemming analyses Altmann –Zmijewski

<u>Onderneming</u>	<u>Analyse Altmann</u>	<u>Analyse Zmijewski</u>
DSM	4,38	-/- 2,70
TOMTOM	2,26	-/- 1,57
Beter Bed Holding N.V.	5,38	-/- 3,01
Super de Boer N.V.	-/- 5,60	-/- 0,31

Dit verschil is naar mijn beleving geen hiaat in de analysetechniek van Zmijewski. Aangezien continuïteitsveronderstelling gebaseerd is op de omvang en beschikbaarheid van kasstromen is de aard van de samenstelling van het eigen vermogen geen belangrijke key-factor voor de continuïteitsvoorspelling.

Een argument vóór het opnemen van de vrije reserves in de analyse is het elimineren van de niet gerealiseerde winsten (met name als gevolg van herwaarderingen). Deze zijn naar mijn mening echter betrouwbaar bepaald, zodat hiermee ook gerekend kan worden in de analysetechnieken.

Daarnaast is in de analyse van Zmijewski rekening gehouden met de liquiditeitstromen. Zoals eerder geconstateerd, wordt in de analysemethode van Altmann hier minder rekening mee gehouden. Ook op dit punt vormt naar mijn mening de analysemethode van de heer Zmijewski een betrouwbare methode dan de methode van de heer Altmann.

Naast het feit dat er sprake is van andere variabelen tussen analysemethode van Altmann en de analysemethode van Zmijewski is er nog één kenmerkend verschil aanwezig. Altmann deelt de uitkomsten in drie subgroepen in, terwijl Zmijewski een indeling maakt tussen twee groepen: ‘gezonde ondernemingen’ met een waarde $< 0,33$ en ‘ondernemingen met potentiële continuïteitsdreiging’ met een waarde $> 0,33$. Hiermee kan gesuggereerd worden dat de heer Zmijewski een relatief harde grens opstelt, terwijl de heer Altmann een veiligheidsbuffer heeft ingebouwd (de neutrale onderneming). Vanuit dit oogpunt heeft de methode van Altmann een ‘voordeel’ ten opzichte van de methode van Zmijewski.

2.7.3 Analyse van Koh & Ligghough

Uit het onderzoek van de heer P.J. van den Berg is ook een analysetool van H.C. Koh & L.N. Killough als bruikbaar aangemerkt. Voordeel van dit model is, dat er sprake is van een hoge betrouwbaarheid van de classificatieresultaten, een hoge toepasbaarheid in de Nederlandse omgeving en een eenduidige interpretatie van de ratio's. Dit model is gebaseerd op een uitgebreid onderzoek onder een 21-tal ratio's, waaruit een aantal belangrijke en bruikbare ratio's zijn bepaald die een continuïteitsvoorspellende factor kunnen hebben. Het model van Koh & Ligghough luidt als volgt:

$$Z = - 1,2601 + 0,8701 * X1 + 2,1981 * X2 + 0,1184 * X3 + 0,8960 * X4$$

Z = 'uitkomst continuïteitswaarde';

X1 = Quick ratio (vlottende activa -/- voorraad) / vlottende schulden;

X2 = Winstreserve / totaal vermogen;

X3 = resultaat per aandeel;

X4 = dividend per aandeel

De uitkomst van de Z-score voorspelt de continuïteitswaarde van de onderneming. Indien de uitkomst van de Z-waarde hoger dan 0 is er sprake van een continuïteitsveronderstelling. Indien de uitkomst van de continuïteitswaarde lager dan 0 is er sprake van een discontinuïteitveronderstelling. Indien de eerder genoemde ondernemingen worden getoetst aan het analysemodel van Koh & Ligghough blijken hieruit de onderstaande waarden:

- 1) DSM 1,95
- 2) TOMTOM 0,40
- 3) Beter Bed Holding N.V. 0,53
- 4) Super de Boer N.V. -/- 4,72

Op basis van deze analyse kan geconstateerd worden dat er een potentieel discontinuïteitrisico aanwezig is bij Super de Boer N.V. Dit is lijn met de constatering volgens de analyse van Altmann, echter niet volgens de analyse van Zmijewski (zie ook tabel).

Afstemming analyses

<u>Onderneming</u>	<u>Analyse Altmann</u>	<u>Analyse Zmijewski</u>	<u>Analyse Koh & Ligghough</u>
DSM	4,38	-/- 2,70	1,95
TOMTOM	2,26	-/- 1,57	0,40
Beter Bed Holding N.V.	5,38	-/- 3,01	0,53
Super de Boer N.V.	-/- 5,60	-/- 0,31	-/- 4,72
Continuïteitsrisico	< 1,1	> 0,33	< 0

De analysemethode van Koh & Ligghough is met name gericht op de financiële middelen per aandeel en de beschikbaarheid in potentiële uitkeringen van winsten (uit de winstreserve). De liquiditeit, getoetst aan de hand van de quick ratio, vormt een meer bescheiden factor in de analysetool. Dit is een nadeel van de analysemethode van Koh & Ligghough, aangezien de quick ratio een duidelijk signaal geeft over de op korte termijn beschikbare liquide middelen. De impact hiervan dient naar mijn mening een grotere waarde / impact op de uitkomst van de analyse te hebben. Aangezien nu sterk wordt getoetst aan de vrije reserves en de uitkeringen per aandeel, is de analyse gericht op de ontwikkelingen in het verleden. Hiermee wordt een beperking gelegd naar de toekomstverwachting van de onderneming.

Een ander nadeel van deze analysetool betreft de toepassing hiervan in het MKB-segment. In veel ondernemingen is er sprake van volledige resultaatbestemming in de overige reserves, waardoor het tweede deel van de analysetool beperkt bruikbaar is.

Uit bovenstaande afstemmingen en verklaringen kan dus worden geconcludeerd dat misschien het optimale model voor voorspelling van mogelijke discontinuïteitdreiging niet bestaat. Het ‘ focussen ’ van de accountant op een analysemodel is dus ook niet aan te raden. Een combinatie van meerdere analysetechnieken kan echter wel bijdragen aan voorspellende waarde van de continuïteitsproblematiek voor accountants.

2.7.4 Analyse van Shumway

In 2001 is door S. Chava en R.A. Jarrow een onderzoek gedaan onder diverse bekende analysetools. Hieruit is geconstateerd dat de analysetool van zowel Altman als Zmijewski een onvoldoende voorspellende waarde oplevert ten aanzien van faillissementsvoorspelling onder verschillende organisaties. Uit het onderzoek is gebleken dat de methode van Shumway dit wel heeft. Uit nadere analyse is echter geconstateerd dat deze methode alleen toepasbaar is op ondernemingen uit de Verenigde Staten van Amerika. Oorzaak hiervan is het betrekken van de marktontwikkelingen op de handelsbeurzen in New York in de analysemethode.

De methode is namelijk als volgt bepaald:

$$\text{Uitkomst} = -/ - 8,8085 - 0,0364 * \text{NITA} + 2,7926 * \text{TLTA} - 1,6566 * \text{EXRET} - 0,2275 * \text{RSIZ} + 0,9572 * \text{SIGMA}.$$

NITA = Netto resultaat / totale activa

TLTA = Totale schulden / totale activa

EXRET = Excess annual return over the value-weighted NYSE, AMEX and Nasdaq return

RSIZ = Marktaandeel organisatie / marktaandeel totaal NYSE, AMEX en NASDAQ

SIGMA = Standaarddeviatie van de laatste 60-dagen koersontwikkelingen.

Door deze beperking is het helaas niet mogelijk om deze analysetool ook te gebruiken in de Nederlandse markt. Het vertalen van de drie laatste variabelen naar Nederlandse marktomstandigheden leidt tot een verstoring van de analysetool. Dit komt de continuïteitsvoorspelling en hiermee de betrouwbaarheid van de analysetool niet ten goede. Daarom zal deze analyse, ondanks de naar verwachting hogere betrouwbaarheid, niet toegepast worden in deze scriptie.

2.8. Afgrenzingsperiode

Zoals uit de analyse van de wet en regelgeving blijkt dient de accountant de continuïteitsbeoordeling van een onderneming op korte termijn te beoordelen. Zowel in de Nederlandse wet en regelgeving als in de internationale wet en regelgeving is deze korte termijn afgebakend voor een periode van één jaar. Indien het management van een organisatie de continuïteit niet voor de periode van minimaal één jaar inschat, is de accountant verplicht om deze uit te breiden tot minimaal 12 maanden. In de wet- en regelgeving is nergens toegelicht waar deze ‘jaartermijn’ op is gebaseerd. Mijn verwachting is dat dit is gebaseerd op het beginsel dat de verslaggeving ook de periode van één jaar heeft. Ook is geconstateerd dat deze termijn al zeer lang in de wet- en regelgeving aanwezig is. De laatste jaren zijn nieuwe technologieën en informatiebehoefte ontstaan, waardoor er veel sneller en eenvoudiger sprake is van overleg en verantwoording tussen de onderneming en haar maatschappelijk verkeer. In dit opzicht is het naar mijn mening opmerkelijk dat er geen documenten beschikbaar zijn waarin de afgrenzingsperiode ten aanzien van continuïteitsbeoordeling wordt becommentarieerd. Hierdoor valt te twijfelen of het hanteren van een éénjaarstermijn nog juist is om te handhaven. Het voordeel van de éénjaarstermijn is dat richting het maatschappelijk verkeer een relatief lange periode wordt gegeven waarin volgens de optiek van de accountant de continuïteit van de onderneming is gewaarborgd. Uiteraard zijn er ook een aantal nadelen. De belangrijkste nadelen zijn:

- 1) informatiebehoefte van het maatschappelijk veranderen. Hierdoor zal er steeds vaker sprake zijn van (tussentijdse) rapportages en verantwoording. Belangrijkste ontwikkelingen in de accountancysector die hieraan bijdragen zijn continuous auditing en XBRL¹⁹;
- 2) Voorspellingsfactor voor een volledig jaar is veel moeilijker dan voorspelling voor kortere perioden;
- 3) De markt is ‘sneller’ en ‘breder’ geworden door de globalisering. Hierdoor neemt voorspellingsfactor op lange termijn inzichten verder af

De huidige jaartermijn biedt naar mijn mening maar beperkte toegevoegde waarde, aangezien de voorspellende factor over één jaar lastig is te bepalen. Om deze reden kan het verminderen van de te beoordelen periode toegevoegde waarde bieden, doordat hierdoor enerzijds de betrouwbaarheid van de

---

¹⁹ eXtensible Business Reporting Language

voorspelling wordt vergroot en anderzijds meer aandacht door de accountant zal worden besteed aan de continuïteitsvoorspelling. Dit doordat er een realistischere continuïteitsvoorspelling kan worden gemaakt.

2.9 Samenvatting

In hoofdstuk 2 is een theoretische analyse gemaakt over het ‘continuïteitsonderwerp’ in het algemeen. Hieruit is geconstateerd dat faillissementen in de meeste gevallen worden veroorzaakt door de economische malaise of mismanagement van het bestuur van de organisatie. De beide aspecten dienen zodoende centraal ten staan bij de analyse van de accountant ten aanzien van continuïteitsbeoordeling. Daarnaast is geconstateerd dat bij dreigende discontinuïteit sprake is van een emotioneel aspect van het bestuur en/of eigenaar van een onderneming, waardoor deze veelal de ernst van de situatie niet durft in te zien en/of zich hier nog niet terdege van bewust is. Uiteraard is het bewust weergeven van een te rooskleuriger beeld ook mogelijk. Hierdoor is het voor de accountant noodzakelijk om zorg te dragen voor een goed onderbouwde eigen analyse van de continuïteitsbeoordeling en niet teveel te steunen op de analyse van de bedrijfsleiding.

Om deze eigen analyse op te zetten zijn talrijke analyses beschikbaar. Het gebruiken van meerdere analysetools kan sterk bijdragen aan een onafhankelijk en objectief oordeel over de continuïteitsveronderstelling, aangezien veel analysetools met verschillende voorspellingsratio's werken. Voor de rest van deze scriptie is ervoor gekozen om de analysetools van Altman (Z-score), Zmijewski en Koh & Killough te hanteren. Deze zijn als accuraat en betrouwbaar bestempeld. Het voordeel van gebruik van een analysetool door een verantwoordelijk accountant betreft het creëren van duidelijkheid naar het maatschappelijk verkeer over het oordeel van de accountant. De vrees dat de toelichting over continuïteit een ‘Self-fulfilling prophecy’ leidt is niet statisch bewezen, waardoor dit geen belemmering voor een verantwoordelijk accountant op kan leveren.

Er kan zodoende geconstateerd worden, dat naar aanleiding van eerdere onderzoeken en bestaande literatuur, er voldoende waarborgen aanwezig zijn voor een accountant om ten allen tijden tot een objectief oordeel ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling van de betreffende onderneming. Dit als basis voor het afgeven van een juiste en volledige verklaring. In het volgende hoofdstuk 3 zal meer aandacht worden besteed aan de bestaande wet- en regelgeving.

3. Wet en regelgeving (Juridisch kader)

3.1 Doelstelling van het hoofdstuk

In dit hoofdstuk zal een uiteenzetting worden gemaakt van de Nederlandse en internationale wet- en regelgeving over het continuïteitsonderwerp. Deze uiteenzetting is gebaseerd op een literatuurstudie, waarbij de focus vooral heeft gelegen op de bestaande wet- en regelgeving zoals die geldig is in Nederland. Daarnaast is ook gebruik gemaakt van de door het Koninklijke Nivra uitgegeven voorschriften, welke een minder hardere eis vormen dan de wettelijke bepalingen (met name Nadere voorschriften Controle en Overige Standaarden, NV COS). De VGC (Verordening GedragsCode) is ook een essentieel onderdeel van de regelgeving voor accountants. Aangezien deze echter in hoofdstuk 2 al is behandeld is dit niet in dit hoofdstuk betrokken. Tevens zal er een vergelijking worden gemaakt tussen de Nederlandse wet en regelgeving en de wet- en regelgeving die internationaal geldig is (waarbij vooral andere Europese richtlijnen en de Amerikaanse richtlijnen worden betrokken). In dit hoofdstuk wordt een antwoord gegeven op onderzoeksvraag 2 *‘Wat is de huidige wetgeving en richtlijnen omtrent werkzaamheden van de accountant ten aanzien van continuïteitsveronderstelling zowel in Nederland als in het buitenland?’*

Aan de hand van de wettelijke regelgeving en aanwezige richtlijnen zal een normenkader worden opgesteld, welke als uitgangspunt gehanteerd gaat worden voor het uit te voeren onderzoek.

3.2 Titel 9 Burgerlijk Wetboek 2

De wettelijke vereisten over jaarverslaggeving zijn in de Nederlandse wet opgenomen in Titel 9 B.W. 2. Één van de grondbeginselen van deze wetgeving betreft artikel 362. Hierin wordt weergegeven dat de jaarrekening, volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaard worden beschouwd, een zodanig inzicht dient te geven dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent vermogen en resultaat (en indien mogelijk de solvabiliteit en liquiditeit). De normen van het maatschappelijk verkeer zijn vertaald in richtlijnen die in paragraaf 3.3 gedetailleerd worden behandeld. In artikel 362 staat dat de jaarrekening een beeld dient weer te geven omtrent de vermogenspositie per einde van een boekjaar evenals de resultaten over een afgesloten periode. In beginsel is het weergeven van toekomstverwachtingen, waaronder een mogelijke continuïteitsdreiging en/of discontinuïteit na balansdatum, niet noodzakelijk. Echter de wetgever heeft in artikel 362 lid 4 voorgeschreven dat er aanvullende gegevens in de jaarrekening dienen te worden toegelicht indien dit noodzakelijk is voor het te vormen inzichtvereiste. Naar mijn inzicht is een toelichting van (mogelijke) discontinuïteit op korte termijn een van deze aanvullingen. Immers uit het onderzoek van Kevin C.W. Chen en Bryan K. Church (beschreven in hoofdstuk 2) is gebleken dat de gebruikers van een

jaarrekening daadwerkelijk andere beslissingen nemen indien er een toelichting over dreigende discontinuïteit is opgenomen.

Dat de wetgever dit eveneens zo beschouwd blijkt uit de voorschriften over de grondslagen van waardering en de bepaling van het resultaat, uiteengezet in artikel 384. In lid 3 is opgenomen: 'bij de waardering van activa en passiva wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het geheel der werkzaamheden van de rechtspersoon waaraan die activa en passiva dienstbaar zijn, wordt voortgezet, tenzij die veronderstelling onjuist is of haar juistheid aan gerede twijfel onderhevig is; alsdan wordt dit onder mededeling van de invloed op vermogen en resultaat in de toelichting uiteengezet'.

Uit deze wettekst blijkt dat het de verantwoordelijkheid van het management is voor het wel of niet toelichten van de impact van een mogelijk (realistisch) dreigende discontinuïteit. De accountant dient de getrouwheid van de jaarrekening te toetsen, waaronder dus waarderingsgrondslagen en toelichtingen.

Uit de wettekst van artikel 384, zoals hierboven beschreven, blijkt geen duidelijke grens ten aanzien van wel of niet opnemen van een toelichting omtrent dreigende discontinuïteit door het management van een organisatie. Er zal beoordeeld worden of hierover in de richtlijnen wel een duidelijke 'grens' is opgenomen.

3.3 Richtlijnen voor Jaarverslaggeving

In Nederland is een nadere vertaling van de wetgeving ten aanzien van jaarverslaggeving vastgelegd door de Raad voor de Jaarverslaggeving in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving (RJ). De richtlijnen voor de Jaarverslaggeving vormen een leidraad voor de gebruikers en opstellers van jaarrekeningen en accountants. De richtlijnen dienen een weergave van de normen die het maatschappelijk verkeer aanvaardbaar achten te bevatten (conform artikel 362 BW 2). Het dient opgemerkt te worden dat de richtlijnen voor de Jaarverslaggeving 'slechts' richtlijnen betreffen en zodoende geen formele wettelijke status hebben. Uit (tucht)rechtspraken uit het verleden kan echter worden geconstateerd dat door rechterlijke instanties de RJ veelal als bindend worden gehanteerd.

De aspecten continuïteit en discontinuïteit zijn in de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving geregeld in paragraaf 120: Prijsgrondslagen. Hierbij worden een drietal situaties onderkend (120.302):

- 1) De veronderstelling dat het geheel der werkzaamheden van de rechtspersoon wordt voortgezet;
- 2) Discontinuïteit van het geheel der werkzaamheden van de rechtspersoon is onontkoombaar;
- 3) Omtrent de continuïteit van het geheel der werkzaamheden bestaat gerede twijfel.

Ten aanzien van de eerste twee zal over het algemeen geen onduidelijkheid ontstaan. Deze scriptie zal vooral gaan over de problematiek die kan ontstaan bij de derde optie. De RJ schrijft in deze situatie

voor dat er een adequate toelichting in de jaarrekening dient te worden opgenomen, waaruit de op de jaarrekening gebaseerde continuïteitsveronderstelling wordt onderbouwd.

Concreet geven de Richtlijnen voor de jaarverslaggeving geen verdere gedetailleerde uitwerking van wat de wetgever in de wetteksten heeft opgenomen. Er wordt veel gesteund op het ‘professional judgement’ van de accountant.

Overigens is het opvallend dat zowel in de wetgeving als in de richtlijnen voor de Jaarverslaggeving geen toelichting wordt gegeven aan het begrip ‘gerede’. Gezien het essentiële karakter van de term, mede ter bepaling van de te volgen werkzaamheden en taken, bestaat hier een relatieve mogelijkheid voor de accountant om zijn standpunt cq onderbouwing te bepalen. Dit is hiermee in lijn met de principle-based benadering waar de wetgever en de regelgevende instantie schijnbaar voor hebben gekozen. Aangezien continuïteitsveronderstelling een essentieel onderdeel vormt van de verwachtingskloof, zoals beschreven in hoofdstuk 2, is deze relatief vrije bevoegdheid opmerkelijk te noemen. Hiermee laat de beroepsorganisatie een belangrijke wijze van (potentiële) aansprakelijkheidsvorming zitten.

Uit een analyse van de richtlijnen in de periode 1990 – 2008 is geconstateerd dat er geen noemenswaardige wijzigingen in de richtlijnen zijn doorgevoerd. Tot en met editie van 2005 waren slechts twee (dis)continuïteit situaties gekenmerkt, te weten onontkoombare discontinuïteit en (gerede) twijfel over discontinuïteit. Met ingang van de editie van 2006 is hier toegevoegd dat er ook een situatie van voortzetting van de rechtspersoon en activiteiten bestaat. Dit betreft de ‘standaardsituatie’ en betreft zodoende een herhaling van de grondslagen vastgelegd in het Stramien. Het is hiermee geen wezenlijke aanpassing van de bestaande regelgeving.

3.4 NV COS en continuïteit

In de vorige paragrafen ben ik ingegaan op de huidige wet- en regelgeving zoals deze geldt voor alle betrokkenen bij een jaarrekening (zowel opstellers, gebruikers als accountants). Alle drie deze groepen dienen zich aan de (wettelijke) voorschriften te houden zoals beschreven in voorgaande paragrafen. In deze paragraaf wordt specifiek stilgestaan bij regelgeving die opgesteld is voor één van deze drie groepen: de accountants. Één van de belangrijkste richtlijnen voor accountants betreffen de Nadere Voorschriften Controle en Overige Standaarden (ook wel afgekort als: NV COS). De NV COS zijn opgesteld door de beroepsgroepen NIVRA²⁰ en NOVAA²¹ die hiervoor zijn gemandateerd door de wetgevende instantie. Registeraccountants en accountants-administratieconsulenten zijn zodoende verplicht zich aan deze nadere voorschriften te houden.

---

²⁰ Nederlandse Instituut voor Registeraccountants

²¹ Nederlandse Orde van Accountants-administratieconsulenten

Ten aanzien van het continuïteitsvraagstuk zijn de voorschriften met name vastgelegd in onderstaande standaarden:

- * NV COS 570 “Continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten” en
- * NV COS 706N “Toelichtende paragrafen in de accountantsverklaring”.

Uiteraard geldt naast deze ‘specifieke’ standaarden ook het Stramien voor Assurance-opdrachten. Gezien de ‘brede’ aard van het stramien zal de inhoud hiervan niet behandeld worden. Indien behandeling van een specifiek onderdeel van het Stramien voor Assurance-opdrachten noodzakelijk is, zal dit uiteraard wel worden meegenomen in de theoretische analyse.

3.4.1 NV COS 570: Continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten

Deze standaard heeft ten doel grondslagen vast te stellen en aanwijzingen te geven ten aanzien van de verantwoordelijkheid van de accountant ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten als basis voor de opstelling van de financiële overzichten. Dit betreft tevens de beoordeling van de inschatting van de door het bestuur van de entiteit veronderstelde mogelijkheid tot duurzame voortzetting van de bedrijfsactiviteiten (continuïteitsveronderstelling ten aanzien van de bedrijfsactiviteiten).²²

Deze doelstelling geeft zodoende reeds aan dat de primaire verantwoordelijkheid van continuïteitsbeoordeling bij de leiding van de vennootschap ligt, omdat deze belast is met de inschatting van de continuïteitsveronderstelling. Conform artikel 9 is het vervolgens de verantwoordelijkheid van de accountant om de aanvaardbaarheid van deze veronderstelling door het bestuur te beoordelen.

In hoofdlijn bestaan de uit te voeren werkzaamheden van de accountant uit 4 elementen:

- uitvoeren van een risicoanalyse, waarbij risico’s welke betrekking op mogelijke discontinuïteit gesignaleerd dienen te worden;
- continue aandacht gedurende de accountantscontrole voor wijzigingen in continuïteitsveronderstelling;
- navraag bij het management omtrent continuïteitsverwachting;
- evalueren van de beoordeling van het management omtrent de continuïteitsveronderstelling.

Opvallend hierbij is dat er in de verschillende paragrafen van de standaard veel aandacht wordt geschonken aan de wijze waarop de accountant dient te steunen op de continuïteitsveronderstelling door de bedrijfsleiding. Enerzijds is dit een logische resultante van het gegeven dat de bedrijfsleiding beduidend meer inzicht in de kenmerken van de eigen organisatie (alsook de markt en/of branche waarin de organisatie zich bevindt) heeft dan de verantwoordelijke accountant. Anderzijds brengt het ‘overmatig’ steunen op de continuïteitsveronderstelling risico’s met zich mee ten aanzien van de

---

²² NV COS 570: Continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten, lid 1.

werkelijke continuïteitsveronderstelling, aangezien de bedrijfsleiding over het algemeen een positiever beeld over de voortzetting van de activiteiten heeft dan een externe functionaris.

Indien er sprake blijkt te zijn van een mogelijke twijfel over de continuïteitsveronderstelling, schrijft NV COS 570 voor om enkele aanvullende werkzaamheden uit te voeren:

- a) de plannen van het bestuur omtrent continuïteitsveronderstelling beoordelen;
- b) uitbreiden en uitvoeren van noodzakelijk geachte controlewerkzaamheden;
- c) schriftelijke bevestigingen van het bestuur van de entiteit opvragen.

Ook hierbij blijkt dat de accountant veel gebruik dient te maken van bevestigingen en/of veronderstellingen van het bestuur van de entiteit. In tegenstelling tot het vorenstaande dient de accountant echter nu ook zelf aanvullende werkzaamheden uit te voeren, waarvan in artikel 28 enkele voorbeelden worden genoemd. Deze werkzaamheden kunnen bestaan uit:

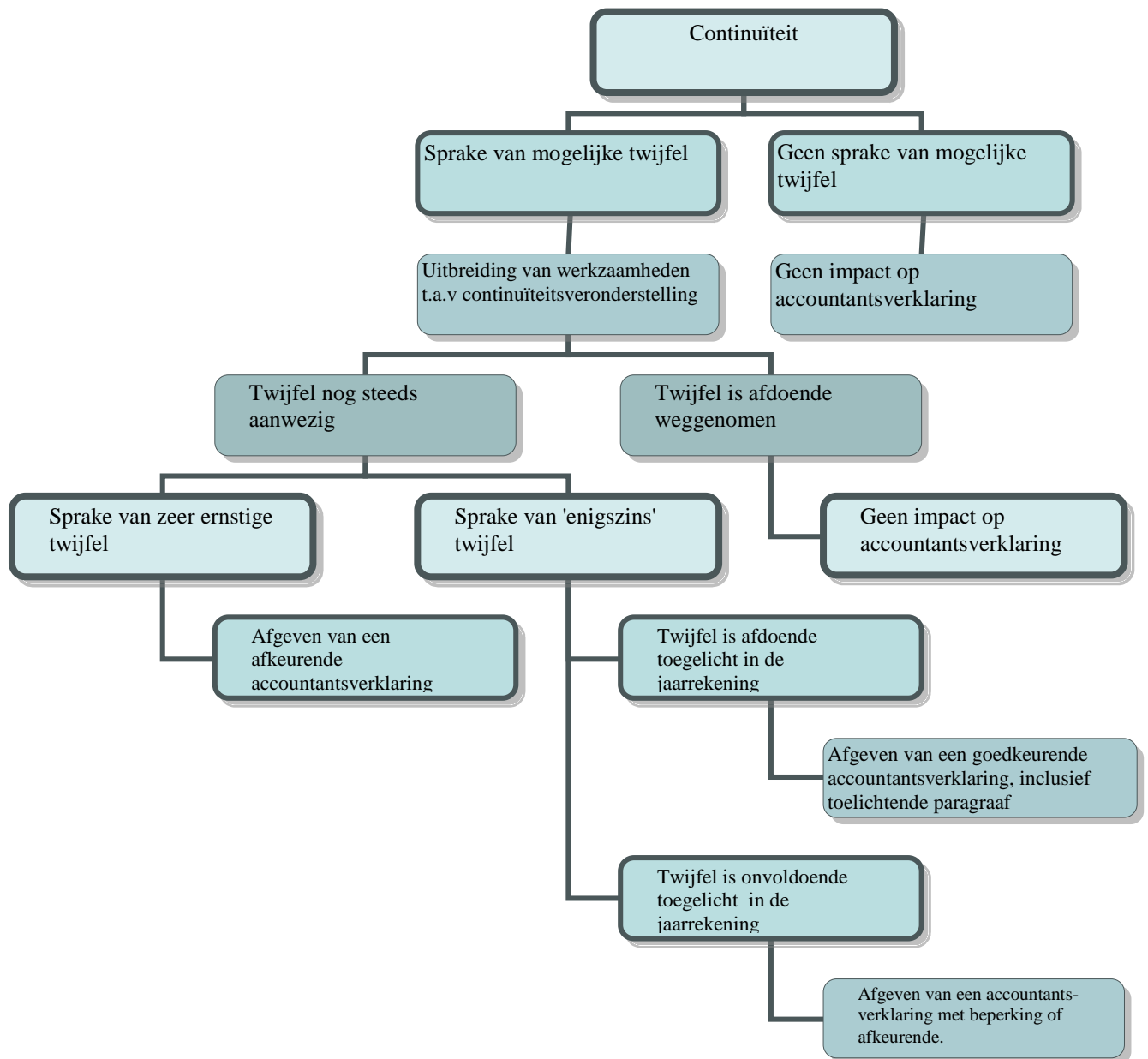
- analyseren en bespreken van prognoses en tussentijdse rapportages;
- beoordelen van leningsvoorwaarden en condities;
- kennisnemen van notulen van aandeelhoudersvergaderingen en bestuursorganen van de organisatie;
- informatie inwinnen bij overige (waaronder juridische) adviseurs;
- verkrijgen van bevestigingen ten aanzien van financiële ondersteuning (Letter of Support);
- beoordelen van ontwikkelingen in de orderportefeuille.

Uiteraard is bovenstaande opsomming niet limitatief. De accountant dient zelf zorg te dragen voor een adequate onderbouwing waarin de mogelijke twijfel omtrent continuïteitsveronderstelling voldoende is gemitigeerd.

De accountant dient vervolgens te beoordelen of er daadwerkelijk sprake is van een mogelijke twijfel ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling en dient vast te stellen of deze twijfel adequaat is toegelicht in de jaarrekening. Hierbij kunnen zich een drietal situaties voordoen:

- Indien er sprake is van een mogelijke twijfel over continuïteitsveronderstelling en deze is adequaat in de jaarrekening toegelicht, dient de accountant een goedkeurende verklaring te verstrekken inclusief toelichtende paragraaf waar mogelijk twijfel nogmaals wordt benadrukt;
- Indien er sprake is van een mogelijke twijfel over continuïteit en deze wordt niet of onvoldoende toegelicht in de jaarrekening, dan dient de accountant een verklaring met beperking of afkeurende verklaring af te geven;
- Indien er sprake is van zeer ernstige twijfel over de continuïteit van de vennootschap, dan dient de accountant een afkeurende verklaring te verstrekken.

Schematisch kan dit als volgt worden uitgezet:

De introductie van NV COS 570 heeft plaatsgevonden in boekjaar 2007, tezamen met een relatief grote ingrijpende herziening van de Nederlandse beroepsreglementering voor accountants. De tekst van NV COS 570 is gebaseerd op de internationale richtlijn “IAS 570: Going Concern” en de eerder door de beroepsgroep opgestelde Richtlijnen voor de Accountantscontrole (RAC).

Uit analyse is gebleken dat er door de implementatie van de NV COS geen noemenswaardige inhoudelijke aanpassing aan de richtlijn heeft plaatsgevonden ten opzichte van de tot 2006 geldende RAC. Opvallend is echter dat de beroepsgroep ervoor heeft gekozen, de bijlage die voorheen in de RAC was bijgesloten (met voorbeelden en gedetailleerdere uitleg van specifieke situaties), niet over te nemen in de NV COS. De beroepsgroep acht het schijnbaar aannemelijk dat de accountants op basis van hun ‘professional judgement’ tot de juiste overwegingen kunnen komen.

Daarnaast is geconstateerd dat in de periode 2000 – 2008²³ geen noemenswaardige wijzigingen in de NV COS / RAC 570 zijn doorgevoerd. Dit is naar mijn idee als zeer opmerkelijk te benoemen, zeker gezien de vele ontwikkelingen die zich hebben voorgedaan afgelopen jaren.

Onlangs heeft het Nivra er wel voor gekozen een Audit Alert uit te moeten geven “De verklaring van de accountant in een verslechterd economisch klimaat” (Audit Alert nr. 20). De noodzaak voor het uitgeven van de Audit Alert nr. 20 betreft volgens het Nivra het aanbieden van een handreiking voor alle registeraccountants ten aanzien van de continuïteitsproblematiek in de huidige economische neergang. De inhoud van de audit alert komt overeen met het ‘weggevallen’ schema uit de RAC (ten tijde van implementatie van de NV COS) aangevuld met enkele algemene aandachtspunten uit NV COS 570. Aangezien het schema slechts een samenvatting is van de regelgeving genoemd in NV COS 570, biedt de audit alert nr. 20 volgens mij geen nieuwe inzichten. In de audit alert verwijst het Nivra wel naar een voorlichtingsbrochure die op 16 januari 2009 is uitgegeven²⁴. Middels deze brochure tracht het Nivra uitleg te geven aan alle gebruikers van de jaarrekening welke werkzaamheden door een accountant worden uitgevoerd ten aanzien van continuïteitsveronderstelling. Dit is naar mijn mening een goed initiatief om de aanwezige verwachtingskloof zoveel te beperken. Dit uiteraard wel onder de voorwaarden dat de gestelde regelgeving ten aanzien van continuïteitsbeoordeling strikt wordt nageleefd.

3.4.2 NV COS 706N: Toelichtende paragrafen in de accountantsverklaring

In deze richtlijn wordt aangegeven dat de accountant een toelichting op zijn verklaring dient op te nemen in het geval van onzekerheid van materieel belang met betrekking tot de mogelijkheid tot het continueren van de bedrijfsactiviteiten. De accountant geeft geen eigen oordeel, maar verwijst naar de toelichting in de jaarrekening, waar een en ander is uit een gezet.

Deze paragraaf is toegevoegd tijdens de inwerkingtreding van de NV COS in 2007. Echter aangezien deze toelichtende paragraaf reeds in RAC 570 verwerkt was, voor de inwerkingtreding van de NV COS, betreft dit geen inhoudelijke wijziging van de richtlijnen.

3.4.3. Hiaten in Nadere voorschriften

Op basis van analyse van de nadere voorschriften Controle en Overige Standaarden is gebleken dat pas in NV COS 570 wordt verondersteld dat een jaarrekening wordt opgesteld op basis van continuïteitsveronderstelling. Niet eerder wordt hiervan expliciet melding gemaakt in de voorschriften. Gezien het essentiële karakter alsmede de impact hiervan lijkt het mij reëel dit middels een (afzonderlijke) bepaling op te nemen in het Stramien voor Accountantscontrole. Hierdoor is het, voor zowel accountants als gebruikers van een jaarrekening, vooraf duidelijk dat de accountant tijdens zijn

---

²³ De periode voor 2000 is niet onderzocht, doordat hiervoor geen regelgeving beschikbaar is gevonden.

²⁴ Nivra, Novaa, De verklaring van de accountant in tijden van een verslechterd economisch klimaat.

controle uitgaat van continuïteitsveronderstelling, tenzij wordt geconstateerd dat hierover mogelijk twijfel ontstaat.

Daarnaast is het mij opgevallen dat er in de Nadere Voorschriften veel nadruk aanwezig is voor het steunen op de werkzaamheden ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling die door het bestuur van de entiteit worden uitgevoerd. Pas in een relatief laat stadium (als de jaarcijfers twijfel doen toebrengen aan de continuïteitsproblematiek) dient de accountant zelf een (gedetailleerd) onderzoek te verrichten in het kader van continuïteitsveronderstelling. Uiteraard vormt een beperkte analyse hiervan onderdeel van de risicoanalyse zodat de accountant hier formeel tijdens de planningsfase van de controle aandacht aan dient te besteden.

Echter als gevolg van beperkte kennis en inzicht van de accountant van de specifieke branche en marktomstandigheden vormt het voor de accountant vaak een lastige ‘hobbel’ om een dergelijke analyse uit te voeren.

Wanneer een gedetailleerde analyse van de marktanalyse, waarbij onder andere marktgegevens cq branchegegevens (bijvoorbeeld verzameld door het CBS), door een accountant worden geraadpleegd gedurende een analyse van de continuïteit, wordt de accountant in de gelegenheid gesteld een betere eigen analyse van de continuïteitsveronderstelling te maken en deze te toetsen aan de continuïteitsveronderstelling welke is gemaakt door de leiding van de organisatie.

Naar mijn inzicht laat de huidige voorschriften in de NV COS teveel vrijheid over om te kunnen steunen op aspecten die door het management van een organisatie worden afgegeven. Het is ten zeerste af te vragen of deze informatie in voldoende mate afdoende objectief is.

3.5 Internationale richtlijnen

De continuïteitsproblematiek waarmee accountants worden geconfronteerd is uiteraard niet alleen in de Nederlandse wetgeving en haar richtlijnen aanwezig. Ook internationaal zijn er wet- en regelgeving ontworpen teneinde de uitvoerend accountant ertoe te zetten voldoende waarborgen te treffen om aan de verwachtingen van het maatschappelijk verkeer te kunnen voldoen. Aangezien de Verenigde Staten van Amerika één van de belangrijkste landen is ten aanzien van inrichting van internationale richtlijnen op het accountantsberoep zal worden bekeken hoe de regelgeving hier is geregeld en waar deze significant afwijkt van de Nederlandse wet- en regelgeving. Daarnaast zal worden beoordeeld of er sprake is van significante afwijkingen tussen de verschillende regelgeving in de belangrijkste landen van de Europese Unie.

3.5.1 ISA-standaard 570: Going Concern

De internationale richtlijnen ten aanzien van accountantscontrole worden opgesteld door de International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). De IAASB is een internationale

organisatie, waarin vertegenwoordigers van de verschillende lidstaten (waaronder Nederland) zitting hebben. De belangrijkste taak van de IAASB is het opstellen en heroverwegen van internationale richtlijnen ten aanzien van accountantscontrole.

De IAASB heeft in het verleden ISA 570, Going Concern, geïmplementeerd. Aangezien de NV COS zijn gebaseerd op de internationaal opgestelde ISA-standaarden is het reëel te verwachten dat er geen afwijkingen bestaan tussen de internationale standaarden (ISA) en de Nederlandse standaard (NV COS 570). Uit nadere analyse is inderdaad gebleken dat er geen noemenswaardige verschillen aanwezig zijn tussen de Nederlandse richtlijnen en de internationale richtlijnen, volgens ISA 570. De Nederlandse richtlijnen geven in verhouding tot de internationale richtlijnen een meer gedetailleerdere uitwerking en toelichting op de richtlijnen.

Artikel 6 van NV COS 570 is overigens wel afwijkend ten opzichte van de internationale ISA-richtlijn. Artikel 6 beschrijft: “Als de afgelopen jaren winstgevend waren en er is een gemakkelijke toegang tot de kapitaalmarkt, behoeft het bestuur van de entiteit haar inschatting niet van een gedetailleerde analyse te voorzien”.

Het ontbreken van dit artikel in de internationale richtlijnen is mijn inziens echter geen direct gemis. Het analyseren van de toegang tot de kapitaalmarkt, behoort mijn inziens tot de risicoanalyse die de accountant dient uit te voeren. Zodra blijkt dat de toegang tot de kapitaalmarkt voor de organisatie beperkt wordt, dient de accountant een verhoogde aandacht voor potentiële continuïteitsdreiging te realiseren.

Daarnaast is het ontbreken van de maatregel van enkele jaren winstgevendheid in de internationale literatuur ook gerechtvaardigd, aangezien dit naar mijn inzicht een hiaat in de Nadere voorschriften betreft. De resultaten van de voorgaande jaren kunnen namelijk als dividend uitgekeerd worden, waardoor de eigen vermogensbuffer relatief beperkt blijft. Hierdoor ontstaat geen wezenlijke andere situatie dan die in een situatie waarin de resultaten ongeveer nihil bedragen.

Juist de toevoeging van dit artikel in de Nederlandse voorschriften kan wellicht voor onduidelijk of onjuiste toepassing van de voorschriften toepassen.

3.5.2 Discontinuïteit in de Verenigde Staten van Amerika

In de Verenigde Staten van Amerika worden de richtlijnen opgesteld door de American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). De belangrijkste richtlijnen die door deze instantie worden uitgegeven betreffen de Statement on Auditing Standards (SAS). Ten aanzien van de discontinuïteitproblematiek van accountants heeft de AICPA in 1988 SAS no.59 geïntroduceerd: “The auditor’s Consideration of an Entity’s Ability to Continue as a Going Concern”. Hiermee heeft de AICPA getracht een standaardrichtlijn te implementeren voor accountants over de continuïteitsveronderstelling. Uiteraard was ook in de periode voor 1988 aandacht voor de

continuïteitsproblematiek, namelijk in de vorm van SAS no.34, echter deze is met de introductie van SAS no.59 komen te vervallen. Gezien de ouderdom van SAS no.34 zal deze en de vergelijking hiervan met de nieuwe SAS no.59 niet behandeld worden in deze scriptie.

Wanneer SAS no. 59 wordt beoordeeld zijn er enkele zaken die opvallend zijn:

- De omvang van de beschreven richtlijn is fors minder dan de richtlijnen van de IAASB en de Nadere voorschriften;
Uit nadere analyse hierop is geconstateerd dat dit met het gevolg is van de vele opsommingen die zowel in de IAS-richtlijn zijn opgenomen en in de Nadere voorschriften, echter in de SAS-standaard anders zijn uiteengezet;
- De uiteenzetting van de ‘signalen’ van mogelijke continuïteitsdreiging.
In SAS no.59 is een uitsplitsing gemaakt tussen negatieve (financiële) trends, interne invloeden en externe invloeden. De verdeling volgens IAS en NV COS is financieel, bedrijfsvoering en overig. In hoofdzaak komen de verdelingen overeen, wat mede blijkt uit de toelichtingen op de teksten;
- De ISA richtlijnen en NV COS geven richtlijnen voor de accountant die werkzaamheden hij uit kan voeren teneinde onderbouwingen voor de continuïteitsveronderstelling te kunnen krijgen, terwijl de SAS-standaard hier niet expliciet op ingaat. De SAS-standaard geeft uiteraard aan dat de accountant de onderbouwing van continuïteitsproblematiek door het management dient te toetsen, echter geeft geen krachtige en duidelijke handvaten hoe dit toe te passen.

Het belangrijkste verschil tussen de richtlijnen in de Verenigde Staten en de IAS-richtlijn (waarop de NV Cos is gebaseerd) betreft echter de tijdsperiode waarin de accountant de continuïteit dient te beoordelen. Zoals al eerder aangegeven betreft dit in de Nederlandse context dezelfde periode als het management, waarbij dit minimaal één jaar na balansdatum dient te betreffen. In SAS no .59 is opgenomen: “The auditor has a responsibility to evaluate whether there is substantial doubt about the entity’s ability to continue as a going concern for a reasonable period of time, not to exceed one year beyond the date of financial statements being audited”.

Hierbij wordt zodoende standaard uitgegaan van één jaar na balansdatum. In een bijzondere situatie kan dit tot verschil leiden tussen de internationale context en de richtlijnen volgens AICPA.

Een dergelijke situatie doet zich bijvoorbeeld voor in het geval van een continue voortzetting van lopende orders in het boekjaar na betreffende balansdatum, echter een op voorhand voorziene ineenstorting van het orderbestand in het tweede boekjaar na de betreffende balansdatum.

Hiermee wordt impliciet geconcludeerd dat een dergelijke situatie in de Nederlandse context eerder opgemerkt zal worden dan volgens de SAS-richtlijnen. Dit kan in veel gevallen schijn zijn, aangezien het management de negatieve toekomstverwachtingen (bewust) niet mee zal nemen in de eigen beoordeling en de accountant zeer gedetailleerde werkzaamheden dient uit te voeren om dit te kunnen achterhalen.

3.6 Samenvatting

In hoofdstuk 3 is een analyse gemaakt van de (huidige) wet en regelgeving ten aanzien van de continuïteitproblematiek voor de accountant. Hierbij is geconstateerd dat de accountant in belangrijke mate dient te steunen op de werkzaamheden en onderbouwingen van het management van een organisatie. Op basis van zijn ‘professional judgment’ dient de accountant te toetsen of de beweringen en onderbouwingen door het management terecht zijn. Uit de analyse van de wet en regelgeving is geconstateerd dat de accountant een drietal ‘hoofdgebieden’ heeft, waarop hij zich dient te focussen: financieel, bedrijfsvoering en overig.

Uit de huidige wetgeving is geconstateerd dat deze in hoofdzaak is gebaseerd op een principle-based benadering, waarbij veel vrije ‘ruimte’ aanwezig is voor het professional judgment van de accountant. Dit is opmerkelijk te noemen, gezien de beschikbare analysetools en diverse marktinformatie in de dagelijkse praktijk. Naar mijn idee kunnen deze een prima grondslag vormen voor de continuïteitstoetsing van de accountant, aangezien deze al in meerdere sectoren (kredietinstanties) gebruikt worden. In hoofdstuk 4 en 5 zal ik een onderzoek naar de overwegingen van een accountant ten aanzien van toelichting continuïteit uitvoeren, waarbij ik onderzoek of de accountant de relatieve vrije ruimte in de wet- en regelgeving hanteert of voorzichtigheid bij zijn werkzaamheden hanteert (op basis van bestaande analyse tools).

Tenslotte is geconstateerd dat er geen sprake is van noemenswaardige verschillen tussen de wet- en regelgeving in Nederland, en de wet- en regelgeving zoals die in het buitenland aanwezig is. In het vervolg van deze scriptie zal hier dan ook geen aanvullende aandacht aan worden besteed.

4 Empirisch onderzoek naar het object van studie

4.1 Doelstelling van het hoofdstuk

In dit hoofdstuk zal een uiteenzetting worden gemaakt van het uitgevoerde onderzoek naar aanleiding van de probleemstelling. Zoals al in de inleiding van deze scriptie is weergegeven is er sprake van een tweeledig onderzoek. Het eerste onderzoek, te weten de analyse van jaarverslagen van in faillissement en/of surseance van betaling betrokken ondernemingen, zal trachten een verband aan te tonen tussen in de vorige hoofdstukken uiteengezette theoretisch kader en de overwegingen van een accountant. Met behulp van een tweede onderzoek, betreffende een interview met enkele registeraccountants, wordt getracht de verbanden uit het eerste onderzoek te bevestigen en waar mogelijk verder te verdiepen, teneinde een juist en volledig inzicht in de overweging van een accountant over mogelijke discontinuïteit te achterhalen.

Middels het onderzoek op de jaarverslagen wordt getracht een antwoord te verkrijgen op deelvraag 3: Wordt een toelichtende paragraaf in de accountantsverklaring met betrekking tot mogelijke discontinuïteit daadwerkelijk toegepast?, op deelvraag 3: ‘Is er sprake van een verband tussen analysetools ten aanzien van kredietwaardigheid en het oordeel van de accountant ten aanzien van continuïteitsdreiging?’ en op deelvraag 4: Bestaat er een verband tussen de toelichting op continuïteit door het management en de opname van een toelichtende continuïteitsparagraaf van de accountant? Door middel van de interviews wordt vervolgens getracht deze verbanden te bevestigen alsmede een antwoord op deelvraag 5 (Welke factor(en) zoals beschreven in het conceptueel model is (zijn) de belangrijkste overweging(en) voor de accountant om een toelichtende paragraaf in zijn verklaring op te nemen?) te achterhalen.

4.2 Normenkader

In de vorige twee hoofdstukken is een analyse uitgevoerd op zowel theoretische uitgangspunten ten aanzien van de problematiek van continuïteitsveronderstelling als van de geldende wet- en regelgeving. Uit deze theoretische analyse is gebleken dat er diverse analysetools beschikbaar zijn die kunnen bijdragen aan de ‘continuïteitsbeoordeling van de accountant’. Analysetools worden in diverse andere beroepsgroepen uitgebreid gehanteerd (waaronder kredietbeoordelaars), wat de betrouwbaarheid en toepasbaarheid hiervan ondersteunt. Uit de analyse van enkele verschillende tools is gebleken dat de analysetools van Altmann, Zmijewski en Koh & Ligghough in de Nederlandse omgeving als beste gehanteerd kan worden. Uit hoofdstuk 2 is geconstateerd dat het hanteren van één analysetool niet verstandig is, maar aan te bevelen is om in ieder geval twee van deze ‘tools’ te hanteren bij de continuïteitsbeoordeling. In dit hoofdstuk zullen bovenstaande drie analysetools

toegepast worden op de in het onderzoek betrokken jaarverslagen. Hiermee zal beoordeeld worden of er sprake is van een verband tussen het gebruik van de analysetools (direct of indirect) door de accountant en het accountantsoordeel (verwoord in de afgegeven accountantsverklaring).

Aangezien uit de beoordeling van de wet- en regelgeving, zoals besproken in hoofdstuk 3, is gebleken dat er geen ‘vaste’ richtlijnen zijn voorgeschreven met betrekking tot de continuïteitsbeoordeling door de accountant, kan door middel van dit verband beoordeeld worden of de accountants beroepsgeroep toch een ‘indirecte richtlijn’ hanteert.

Uit een analyse van de mogelijke oorzaken van een faillissement is gebleken dat één van de belangrijkste oorzaken van een faillissement het mismanagement van de bestuurders betreft. Uiteraard is dit aspect indirect af te leiden van de uiteindelijke jaarcijfers, echter hierin is vaak een vertragende werking aanwezig (cijfers worden pas achteraf zichtbaar, terwijl het feitelijk ‘mismanagement’ directe impact heeft). Hierdoor is het noodzakelijk dat de accountant, voor de continuïteitsbeoordeling, dit aspect bij zijn controlewerkzaamheden betreft.

Aangezien het mismanagement van de bestuurders één van de belangrijkste oorzaken betreft van het faillissement van een onderneming, dient dit aspect betrokken te worden in het onderzoek. Om dit te realiseren zal dit aspect middels interviews onder accountants beoordeeld worden.

In Hoofdstuk 2 is geconstateerd dat er ook sprake is van een onafhankelijkheidsrisico ten aanzien van het continuïteitsoordeel en de beloning van de verantwoordelijke accountant. Dit onafhankelijkheidsrisico wordt verstrekt door de aanwezige ‘vrije ruimte’ in de wet- en regelgeving ten aanzien van continuïteitsbeoordeling van de accountant.

Omdat dit onafhankelijkheidsrisico een significante impact kan hebben op de uitkomsten van het onderzoek, is het noodzakelijk om deze factor mee te nemen in het onderzoek. Aangezien publicatie van de accountantsbeloningen pas vanaf boekjaar 2008 voor grote ondernemingen verplicht is gesteld, kan uit de analyse van de jaarverslagen hier nog geen gebruik van gemaakt worden. Hierdoor zal ook deze factor behandeld worden in de interviews met accountants.

Tenslotte zal middels het praktijkonderzoek worden getoetst of de ‘Self-fulfilling prophecy’ gedachte merkbaar is in het afgegeven oordeel van de accountant. Uit de theoretische analyse is al gebleken dat de ‘Self-fulfilling prophecy’ gedachte feitelijk geen impact mag hebben op het af te geven oordeel. Aangezien gebruikers van de jaarrekening veelal een eigen inschatting maken over de continuïteitsverwachting van een organisatie, wordt in beperkte mate gekeken naar het oordeel van de accountant. Om deze reden wordt het adequaat toelichten van continuïteitswijfel van de accountant essentiëler, enerzijds voor het ‘afdekken’ van de eigen risico’s voor de accountant en anderzijds voor

het deel van de gebruikers die niet de beschikking heeft om een ‘eigen’ continuïteitsoordeel uit te voeren.

4.3 Opzet van het onderzoek ‘jaarverslagen’

Zoals ik al in de inleiding van deze scriptie heb beschreven is mijn onderzoek onderverdeeld in twee methoden. De eerste methode is het analyseren van jaarverslagen, met het doel het onderzoeken van verbanden tussen de opname van een toelichtende paragraaf bij de accountantsverklaring ten aanzien van de kwaliteit en ratio's / voorspellingsfactoren.

Het onderzoek is opgestart vanuit een centraal faillissementsregister²⁵. Dit faillissementsregister is volgens eigen zeggen ‘de meest actuele database met faillissementen, surseances en schuldsaneringen’. Het register heeft afspraken en rechtstreekse koppelingen met rechtelijke instanties in Nederland, waardoor volledig en tijdige informatie beschikbaar is over uitgesproken insolventies. Ik heb voor het onderzoek bewust gekozen om alleen een analyse van failliet verklaarde ondernemingen uit te voeren, omdat hierdoor een direct verband tussen discontinuïteit en het oordeel van de accountant toetsbaar is. Door de selectie te beperken tot failliet verklaarde ondernemingen is er op voorhand zekerheid over de uitkomst (namelijk: het faillissement) en is alleen een analyse op het inzicht / voorspellende karakter van dit faillissement door de verantwoordelijke accountant noodzakelijk.

Aangezien er, alleen al in Nederland in het jaar 2008, 4.635 ondernemingen failliet zijn verklaard is het uitvoeren van een compleet onderzoek op deze ondernemingen een onbegonnen werk. Bovendien zijn niet al deze ondernemingen dienstbaar aan het onderzoek van deze scriptie (bijvoorbeeld doordat er geen sprake is van een afgegeven accountantsverklaring) en/of kunnen deze ondernemingen niet in het onderzoek betrokken worden (doordat er bijvoorbeeld voor sommige ondernemingen geen publicatieplicht geldt). Om een representatief onderzoek te kunnen uitvoeren is ervoor gekozen om onderstaande richtlijnen / uitgangspunten voor het onderzoek op te stellen:

- Selectie op de rechtspersonen B.V. en N.V. → Deze selectie is opgesteld om de beschikbaarheid van jaarrekeningen zeker te stellen. De rechtspersonen B.V. en N.V. zijn verplicht om Titel 9 B.W. 2 toe te passen en hierdoor publicatieplicht bij de Kamer van Koophandel bestaat;
- Publicatie van een jaarrekening met een W&V-rekening bij de Kamer van Koophandel → Volgens artikel 396 B.W. 2 is een ‘kleine’ onderneming vrijgesteld van het publiceren van een W&V-rekening in haar te deponeren jaarrekening. In dit wetsartikel is tevens geregeld dat een ‘kleine’ onderneming vrijgesteld is van een accountantscontrole (en dus van een

---

²⁵ www.faillissementen.com

accountantsverklaring in haar jaarrekening). Aangezien een jaarrekening zonder bijbehorende accountantsverklaring geen toegevoegde waarde voor dit onderzoek heeft, dienen deze geëlimineerd te worden voor dit onderzoek.

Door de selectie op basis van publicatie van jaarrekening met W&V-rekening kan een adequate selectie plaatsvinden van jaarrekeningen inclusief afgegeven accountantsverklaring. Ik ben me echter bewust van het feit dat de selectie verstoord kan worden door:

- Middelgrote of grote personen die, onterecht, een jaarrekening deponeren zonder W&V-rekening;
- Kleine ondernemingen die wel een W&V-rekening bij de jaarrekening deponeren. Deze jaarrekeningen kunnen echter in een later stadium alsnog geëlimineerd worden.

Omwille van de uitvoerbaarheid van het onderzoek ben ik genoodzaakt geweest deze ‘grenzen’ toe te passen. Het is mijn verwachting dat de impact van deze verstoringen beperkt zullen zijn.

Op basis van bovenstaande uitgangspunten is een analyse uitgevoerd op het faillissementsregister voor de jaren 2007 en 2008 (en het eerste kwartaal 2009). Er is bewust voor een relatief brede tijdsperiode gekozen, aangezien de impact van de huidige kredietcrisis een significante invloed kan uitoefenen op de resultaten van met name het vierde kwartaal 2008 en het eerste kwartaal 2009. Ik heb er overigens ook bewust voor gekozen om deze laatste twee kwartalen wel mee te nemen in de analyse, mede om te bepalen of de recente kredietcrisis andere uitkomsten en/of verbanden zichtbaar maakt ten opzichte van de periode hiervoor.

Uit deze eerste inventarisatie van mogelijke beschikbare jaarverslagen zijn 497 jaarverslagen verzameld. Deze zijn onder te verdelen in:

2007: 220 ondernemingen

2008: 181 ondernemingen

1^e kwartaal 2009: 96 ondernemingen

Na verdere bestudering van bovenstaande selectie is gebleken dat niet alle ondernemingen ‘bruikbaar’ zijn doordat groepsrelaties eveneens uitgesloten dienen te worden. In het onderzoek zal bij failliet verklaarde ‘groepsstructuren’ alleen de jaarrekening van de (geconsolideerde) moeder in het onderzoek betrokken worden. Daarnaast is voor enkele ondernemingen geconstateerd dat deze alsnog als ‘klein’ volgens de grenzen van artikel 396 B.W. 2 aangemerkt dient te worden, waardoor geen accountantsverklaring in bijgesloten. Na deze twee eliminaties resteren er 82 ondernemingen die betrokken zullen worden in het onderzoek. Dit is onder te verdelen in:

2007: 25 ondernemingen

2008: 38 ondernemingen

1^e kwartaal 2009: 19 ondernemingen

Op deze selectie van 82 ondernemingen zal het onderzoek uitgevoerd gaan worden. Om het onderzoek te verwezenlijken is eerst, op basis van de meeste recente jaarverslagen, een opzet gemaakt van de besproken analysetools. Tijdens uitvoering van de voorbereidende werkzaamheden is geconstateerd dat het gebruik van de methode van Koh & Ligghough niet tot de noodzakelijke uitkomsten leidt. Belangrijkste oorzaak hiervan betreft de dominante factoren resultaat per aandeel en dividend per aandeel. Aangezien er in de meeste gevallen sprake is van negatieve resultaten is er geen sprake van een uitkeerbaar dividend per aandeel. Daarnaast is er in de meeste van de 82 beschikbare ondernemingen sprake van een zeer beperkt aantal aandeelhouders (in veel gevallen zelfs maar één), waardoor de resultaten veelal worden ‘opgespaard’ in de overige reserves. Het elimineren van deze twee factoren leidt tot een zeer grote aanpassing in de totale uitkomst van deze methode, dat ik ervoor heb gekozen om deze analysetool niet te betrekken in het uiteindelijk onderzoek. In het vervolg zal dus alleen gebruik gemaakt worden van de methode van Altmann en de methode van Zmijewski.

De uitkomsten van dit onderzoek worden weergegeven in paragraaf 4.4. Een complete opgave van de betrokken ondernemingen, inclusief meeste recente jaarverslagen, uitkomsten van de gehanteerde methoden en de afgegeven accountantsverklaringen is als bijlage 2 aan deze scriptie toegevoegd.

4.4 Onderzoeksresultaten

4.4.1 Inleiding

In paragraaf 4.3 is al besproken dat er een onderzoek is uitgevoerd op een 82-tal ondernemingen. Met behulp van de jaarverslagen is getracht een verband te leggen tussen het continuïteitsoordeel van de accountant en de gehanteerde analysetools. Helaas is geconstateerd dat bij een zevental ondernemingen geen accountantsverklaring bij de publicatiejaarrekening is toegevoegd. De redenen hiervoor zijn divers van aard en zijn toegelicht aan het einde van bijlage 2, bijgesloten bij deze scriptie. Voor het resterend deel van het onderzoek zullen deze 7 ondernemingen geëlimineerd moeten worden.

Overigens is het noemenswaardig te melden dat bij vijf van de zeven ontbrekende accountantsverklaringen sprake is van aanzienlijke continuïteitsdreiging. Hieruit valt af te leiden dat er wellicht sprake van een verband is tussen het ontbreken van de accountantsverklaring en het continuïteitsoordeel. Deze conclusie kan zonder verder onderzoek, echter nog niet getrokken worden. Na eliminatie van de zeven ontbrekende accountantsverklaringen, resteren er 75 ondernemingen die in het onderzoek betrokken worden.

Uit het onderzoek is gebleken dat er bij deze 75 jaarverslagen, sprake is van 25 accountantsverklaringen, waarin een oordeel van de accountant ten aanzien van de continuïteit is opgenomen in de accountantsverklaring. Dit is te splitsen in:

- 23 toelichtingen continuïteit zonder dat het oorspronkelijke oordeel van de accountant is aangepast;
- 2 afgegeven verklaringen van oordeelonthouding, specifiek voor onzekerheid ten aanzien van continuïteitsveronderstelling van de onderneming.

Hieruit kan geconcludeerd worden dat slechts in één derde van de faillissementen sprake is van een toelichting / aanpassing van de accountantsverklaring in het meeste recente jaarverslag. In eerste instantie lijkt het hieruit dat bij 50 jaarverslagen onterecht geen toelichting of aanpassing van de accountantsverklaring heeft plaatsgevonden. Deze conclusie zal te voorbarig zijn, aangezien een analyse aan de hand van de jaarcijfers en/of overige oorzaken meegenomen dient te worden in het oordeel.

4.4.2 Uitkomsten analysetools

Aan de hand van de meest recente jaarverslagen van de 75 gefailleerde ondernemingen zijn de analysemethoden van Altmann en Zmijewski toegepast. Ter herinnering geef ik nogmaals de uitgangsposities van deze analysemethoden zoals besproken in hoofdstuk 2

Altmann

Uitkomst groter dan 2,6: 'Gezonde onderneming', dreiging voor discontinuïteit lijkt niet aan de orde;

Uitkomst tussen 1,1 en 2,6: 'Neutrale onderneming', geen directe dreiging voor discontinuïteit aanwezig, maar ook geen waarborg voor continuïteit

Uitkomst kleiner dan 1,1: Sprake van mogelijke dreiging voor discontinuïteit

Zmijewski

Uitkomst groter dan 0,33: Sprake van mogelijke dreiging voor discontinuïteit

Uitkomst lager dan 0,33: 'Gezonde onderneming', Dreiging voor discontinuïteit lijkt niet aan de orde

De twee analysemethoden zijn toegepast op de 75 jaarverslagen waaruit het volgende is gebleken:

	2009- Q1	2008	2007	Totaal	In %
Altmann methode					
'Gezonde onderneming'	2	4	3	9	12%
'Neutrale onderneming'	1	5	2	8	11%
Dreiging discontinuïteit	14	28	16	58	77%
Zmijewski methode					
'Gezonde onderneming'	8	16	10	34	45%
Dreiging discontinuïteit	9	21	11	41	55%

Uit bovenstaande tabel blijken een aantal bijzonderheden. Meest opvallende is de afwijking volgens de Zmijewski methode en de methode van Altmann. Volgens de methode van Altmann is er sprake van 58 ondernemingen waarbij er mogelijk sprake is van continuïteitsdreiging. Bij de methode van Zmijewski is dit aantal fors minder, namelijk 41.

Dit is opmerkelijk te noemen, aangezien de basis voor de uitkomsten in beide gevallen gelijk is (namelijk het meest recente jaarverslag). Dit bevestigt echter de in hoofdstuk 2 geconstateerde verschillen tussen de methode van Altmann en Zmijewski. Er zijn twee belangrijke oorzaken aan te wijzen voor de verschillen in uitkomsten van beide methoden:

- 1) De methode van Altmann houdt rekening met de omvang van de vrije reserves binnen het eigen vermogen. Aangezien deze in veel jaarverslagen negatief zijn geweest, heeft dit een aanzienlijke impact op resultaten van de methode van Altmann gehad. Aangezien de Zmijewski methode geen rekening houdt met de omvang van de vrije reserves hebben deze negatieve vrije reserves geen impact op deze resultaten;
- 2) De methode van Altmann maakt in sterke mate gebruik van de beschikbare liquiditeit (aan de hand van het werkkapitaal), terwijl de methode van Zmijewski een grotere focus op de solvabiliteit van de organisatie legt. Hierdoor zijn eveneens verschillen tussen beide analysemethoden ontstaan.

Bovenstaande uitkomsten (en vooral de verschillen hiertussen) bevestigen de constatering dat het hanteren van meerdere analysetools de voorkeur verdient aangezien de ideale analysetool niet bestaat. Het hanteren van één analysetool kan ervoor zorgen dat er een onjuist oordeel over de continuïteitsbeoordeling van een organisatie wordt afgegeven. Het combineren van meerdere analysetools verbeterd hierdoor de kwaliteit van de continuïteitsbeoordeling.

4.4.3 Analysetools en het accountantsoordeel

In de paragrafen 4.4.1 en 4.4.2 is beschreven wat de ‘basis’-resultaten van het onderzoek zijn. In deze paragraaf zullen deze resultaten met elkaar vergeleken worden, met als doel om te onderzoeken of er sprake is van een verband tussen het opnemen van een continuïteitsoordeel door de accountant en de beoordeelde analysetools. Allereerst zal er beoordeeld worden of er een tendens / verband zichtbaar is tussen de uitkomsten van de analysetools en de afgegeven continuïteitsbeoordelingen van de accountant. Vervolgens zal beoordeeld worden of er een tendens/ verband zichtbaar is tussen de uitkomsten van de analysetools en het ontbreken van een continuïteitsbeoordeling door de verantwoordelijke accountant.

Beoordeling analysetools en continuïteitsbeoordeling accountant

Zoals gezegd, is er bij 25 van de totaal 75 jaarverslagen sprake van een accountantsverklaring inclusief toelichting of aanpassing ten aanzien van continuïteit.

Uit de beoordeling van de resultaten van de analysetools voor deze 25 jaarverslagen is geconstateerd dat er voor één onderneming sprake is van opname van toelichting continuïteit, terwijl op basis van deze analysetools geen sprake is van continuïteitsdreiging. Dit heeft betrekking op:

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaar-verslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
Tell Sell B.V.	2005	1,769 'Neutrale onderneming'	-0,554 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf

Uit integrale analyse van het jaarverslag is voor deze onderneming gebleken dat afgifte van de accountantsverklaring met toelichtende paragraaf volledig het gevolg is van de ontwikkelingen in overige (groeps)maatschappijen, waar met name liquiditeit en resultaten sterk onder druk staan. Op basis hiervan heeft de accountant twijfel ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling van de groep als geheel (waaronder deze entiteit) wat heeft geresulteerd in de toelichting op de accountantsverklaring.

Volledigheidshalve wil ik vermelden dat indien alleen de methode van Zmijewski was toegepast dit had geresulteerd in drie jaarverslagen die niet aan het criterium 'continuïteitsdreiging' voldeden, maar waar wel een toelichting op de accountantsverklaring hebben. Het verschil in aantallen wordt volledig veroorzaakt door de afwijkende focus op het jaarverslag, zoals besproken in paragraaf 4.4.2. Doordat er in beide ondernemingen sprake is van een nog redelijke solvabiliteit, maar een ernstige zwakke liquiditeit is dit verschil ontstaan.

Indien de individuele waarden van de analysetools beoordeeld worden is met name voor 2008 en het eerste kwartaal 2009 zichtbaar dat, over het algemeen, de extreme uitkomsten van de analysemethoden zijn voorzien van een aangepast accountantsoordeel. Dit is goed zichtbaar in de gemiddelde waarde van resultaten:

Gem. waarden	<u>2009- Q1</u>	<u>2008</u>	<u>2007</u>
Altmann	-9,518	-5,127	-3,029
Zmijewski	7,276	3,601	1,318

Van de in 2007 gefailleerde ondernemingen worden niet alleen de extremen voorzien van een accountantsverklaring met continuïteitstoelichting, maar ook beperkte uitkomsten. Geconstateerd kan worden dat het verband tussen de extreme uitkomsten en het opnemen van een toelichting in de accountantsverklaring of aanpassing van de accountantsverklaring in de jaren 2009 en 2008 sterker is

dan in het jaar 2007. Dit kan wellicht betekenen dat er vanaf 2008 minder aandacht aan de continuïteitsbeoordeling door de accountant wordt besteed dan voorheen of dat er een bewuste keuze binnen de beroepsgroep / markt aanwezig is om voorzichtiger met de continuïteitsbeoordeling om te gaan. Dit beeld dient bevestigd te worden uit de analyse van de ‘ontbrekende continuïteitstoelichtingen’.

Beoordeling analysetools en ontbrekende continuïteitsbeoordeling

Aangezien bij 25 van de 75 jaarverslagen een toelichting op of aanpassing van de accountantsverklaring aanwezig is, betekent dit dus dat bij 50 jaarverslagen dit niet is geweest. Dit ondanks het feit dat alle ondernemingen betrokken in het onderzoek in de periode van 2007 – 1ste kwartaal 2009 failliet zijn verklaard. Om te achterhalen wat de reden/verklaring voor het ontbreken van een toelichting ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling is, zal ik de resultaten volgens de analysetools afzetten tegenover de afgegeven verklaring. Hieruit blijkt het volgende:

	<u>2009-Q1</u>	<u>2008</u>	<u>2007</u>	<u>Totaal</u>
Altmann & Zmijewski ‘ continuïteitsdreiging’	5	7	6	18
Altmann ‘ continuïteitsdreiging’ & Zmijewski ‘ gezonde onderneming’	5	6	5	16
Zmijewski ‘ continuïteitsdreiging’ & Altmann ‘ gezonde onderneming’	-	-	1	1
Altmann & Zmijewski ‘ gezonde onderneming ²⁶	3	8	4	15

Uit bovenstaande is in eerste instantie gebleken dat er bij 18 ondernemingen sprake is van een continuïteitsdreiging die door twee analysetools wordt ‘ bevestigd’. Op basis hiervan had de verwachting mogen bestaan dat er een toelichting over continuïteit in de verklaring van de accountant was opgenomen. Van nog eens 17 jaarverslagen wijst één van beide analysetools op potentiële continuïteitswijfel, zonder dat dit een impact heeft gehad op de afgegeven verklaring door de accountant. Geconcludeerd kan dus gesteld worden dat er in het totaal aantal van 50 mogelijke continuïteitsdreigingen, slechts 25 keer een accountantsverklaring met toelichting of aangepaste accountantsverklaring is afgegeven. Een score van 50% en hiermee dus relatief laag.

²⁶ Inclusief Altmann’s ‘ neutrale onderneming’

Indien een gedetailleerde beoordeling van de 18 ondernemingen, die zowel uit de analyse van Altmann als Zmijewski als continuïteitsdreiging zijn aangemerkt, wordt uitgevoerd is gebleken dat onderstaande gemiddelde waarde van toepassing zijn:

Gem. waarden	<u>2009- Q1</u>	<u>2008</u>	<u>2007</u>
Altmann	-0,569	-2,769	-0,862
Zmijewski	0,854	1,285	1,057

Hieruit is gebleken dat met name de gemiddelde waarden over de periode 2008 een hogere waarde kan laten zien. Indien deze nader wordt beoordeeld kan geconstateerd worden dat er voor een drietal ondernemingen sprake is van forse extreme waarden, die vergelijkbaar zijn met de waarden waar wel een accountantsverklaring met toelichting en/of aangepaste accountantsverklaring is afgegeven. Buiten de periode van 2008 is sprake van een tweetal extremere waarden, die vergelijkbaar zijn met de jaarrekeningen die voorzien zijn van een toelichting op de verklaring. Opvallend genoeg zijn deze allen in 2007 aanwezig.

Dit bevestigt het beeld dat het opnemen van een toelichting op de accountantsverklaring bij de ‘extreme waarden’ in de afgelopen jaren (2007 – 2009) is toegenomen. Voor de groep van niet extreme waarden kan deze uitspraak niet gedaan worden.

Verschillen tussen Altmann & Zmijewski

Zoals uit een eerdere tabel is gebleken is er bij 17 ondernemingen sprake van een afwijkend oordeel ten aanzien van continuïteitsvoorspelling tussen de analysetool van Altmann & Zmijewski. Meest opvallende hierbij is uiteraard het gegeven dat in 16 van deze gevallen sprake is van een mogelijke continuïteitsdreiging volgens de analysemethode van Altmann, waarbij de analysetool van Zmijewski de onderneming als ‘gezond’ aanmerkt. Aangezien de uitkomst van iedere onderneming al bekend is, namelijk een faillissementsuitspraak, lijkt hiermee de analysetool van Altmann een juister beeld van de situatie te geven. Deze uitspraak is echter zonder aanvullend onderzoek niet te zeggen.

Aangezien de verschillen met name worden veroorzaakt in de categorie jaarverslagen waar geen toelichting en/of aanpassing van de accountantsverklaring heeft plaatsgevonden, is het leggen van een verband tussen het gebruik van één van de twee methoden en de motivering van de accountant over continuïteit niet te maken.

4.4.4 Toelichting continuïteit door het management

Uit de analyse van de jaarverslagen is gebleken dat er in 26 jaarverslagen sprake is van een toelichting op de continuïteit van de organisatie door het management. Dit aantal komt sterk overeen met het aantal aanpassingen cq toelichtingen van de accountantsverklaring, zoals weergegeven in paragraaf 4.4.2

Uit deze analyse kan onderstaande tabel worden opgesteld:

	2009- Q1	2008	2007
Toelichting management & aanpassing / toelichting accountantsverklaring	4	16	4
Toelichting management, geen aanpassing/ toelichting accountantsverklaring	-	2	-
Geen toelichting management, wel aanpassing/ toelichting accountantsverklaring	-	-	1
Geen toelichting management & geen aanpassing / toelichting accountantsverklaring	13	19	16

Uit bovenstaande opstelling is geconstateerd dat er sprake is van een zeer sterk verband tussen de toelichting van het management ten aanzien van continuïteit van de organisatie en de aanwezigheid van aanpassing / toelichting van de accountantsverklaring. Hieruit blijkt enerzijds de verplichting van het management om continuïteit in de jaarrekening toe te lichten en anderzijds de hoge mate van steun op de opvattingen van het management van de organisatie door de verantwoordelijke accountant. In hoofdstuk 3 is al weergegeven dat het steunen op de continuïteitsveronderstellingen van het management in de huidige wet- en regelgeving is ‘verankerd’. Uit bovenstaande resultaten, blijkt des te meer dat deze ‘insteek’ van de wet- en regelgeving ook zijn weerslag heeft in de (dagelijkse) praktijk.

Opvallend detail is de omvang van het aantal continuïteitstoelichtingen waarbij de op korte termijn te realiseren uitbreiding van kredietfaciliteiten als argument wordt genoemd. Van de in totaal 25 continuïteitstoelichtingen is er bij 16 jaarverslagen sprake van een dergelijke toelichting (deels danwel compleet). Het management van de organisatie gaat er hierbij vanuit dat de onderhandelingen voor afdoende kredietlimieten succesvol zijn, terwijl de kredietverschaffers toch een andere mening zijn toegedaan, blijkend uit de aanzegging van het faillissement. Dit verklaart des te meer dat het in overmatige steunen op de onderbouwingen cq toelichtingen van de continuïteitsvoorspelling van het management, niet ‘blind’ gevolgd dient te worden door de verantwoordelijke accountant. Hierdoor wordt de noodzaak tot het zelfstandig toepassen van oordeelsvorming door de accountant versterkt.

4.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk is de opzet, uitwerking en de resultaten van het praktijkonderzoek onder 75 jaarverslagen uiteengezet. Hieruit is gebleken dat slechts in 50% van de mogelijke continuïteitsdreigingen volgens één van beide analysetools ook daadwerkelijk sprake is van aanpassing van de accountantsverklaring of het opnemen van een toelichting t.a.v. continuïteit aan de

verklaring. Er is geconstateerd dat er sprake is van een toenemende tendens voor het toelichten van continuïteitsproblematiek in de verklaring voor de hoge negatieve uitkomsten van de analysetools de afgelopen jaren. Aangezien de lagere uitkomsten uit de analysetools over het algemeen geen toelichting of aanpassing van de accountantsverklaring veroorzaken, heeft dit geduid op het niet of zeer beperkt gebruik van de besproken analysetools door de accountant bij zijn continuïteitsbeoordeling. Geconcludeerd kan gesteld worden dat de verantwoordelijke accountant pas geneigd lijkt te zijn om over te gaan op een toelichting in een accountantsverklaring indien de ratio's en resultaten een extreem negatief beeld geven. Uit dit onderzoek is gebleken dat deze grens van de continuïteitsoordeel door de accountant 'verlaagd' dient te worden. Om een concreet antwoord te geven op de beschreven deelvraag in de inleiding ('Is er sprake van een verband tussen analysetools ten aanzien van kredietwaardigheid en het oordeel van de accountant ten aanzien van continuïteitsdreiging?') kan gesteld worden dat dit verband over het algemeen aanwezig is zodra de uitkomsten extreem negatieve waarden laat zien. Dit verband is in de afgelopen jaren ook toegenomen. Daarnaast is een antwoord gevonden op deelvraag 4 van de inleiding ('Bestaat er een verband tussen de toelichting op continuïteit door het management en de opname van een toelichtende continuïteitsparagraaf van de accountant?'). Uit het onderzoek is gebleken dat dit verband sterk aanwezig is, hetgeen waarschijnlijk wordt veroorzaakt door de 'vrije ruimte' in de bestaande wet- en regelgeving. Door middel van aanvullend onderzoek, zie hoofdstuk 5, zal getracht worden dit verder te onderbouwen.

5 Verdieping empirisch onderzoek

5.1 Doelstelling van het hoofdstuk

Na een theoretische uiteenzetting is in hoofdstuk 4 gestart met een praktijkonderzoek. In hoofdstuk 4 is een oriënterend onderzoek uitgevoerd op een vijfenzeventig tal jaarverslagen van insolvente organisaties. In dit hoofdstuk zal, mede naar aanleiding van de resultaten van dit oriënterend onderzoek, de laatste deelvraag beantwoordt worden. De laatste deelvraag, zoals beschreven in de inleiding betreft: *‘Wat is de impact van een bepaalde factor (financieel of niet-financieel) op het doorslaggevende oordeel voor een verantwoordelijke accountant ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling van zijn cliënt?’*. Deze impact op het oordeel zal getoetst worden door middel van een aantal interviews onder deskundigen, in dit geval accountants. Hiervoor zal gebruik gemaakt gaan worden van de resultaten van het oriënterend onderzoek, maar ook van de eerder besproken wet- en regelgeving.

5.2 Opzet van het onderzoek

5.2.1 Voorbereiding van het onderzoek

De basis voor dit praktijkonderzoek vormt de theoretische uiteenzetting in combinatie met de resultaten van het onderzoek onder de 75 jaarverslagen. Uit het onderzoek van de jaarverslagen zijn twee ‘eindconclusies’ gebleken:

- * Er is sprake van een verband tussen de uitkomsten van voorspellingsfactoren en de opname van een toelichting in de accountantsverklaring of aanpassing van de verklaring in het geval van grote negatieve uitkomsten. Bij minder negatieve uitkomsten is geen verband aanwezig.
- * Er is sprake van een zeer sterk verband tussen de opname van de continuïteitstoelichting door het management in de jaarrekening en de toelichting over continuïteit in de accountantsverklaring door de accountant.

Uit het onderzoek van de jaarverslagen is niet gebleken wat enerzijds de mogelijke oorzaken van deze twee verbanden zijn en anderzijds waar de grens tot opname / aanpassing van de accountantsverklaring ligt. Middels dit (aanvullend) onderzoek wordt getracht dit nauwkeuriger te kunnen bepalen.

Naar aanleiding van dit oriënterend onderzoek zijn onderstaande vragen voor de interviews opgesteld²⁷:

---

²⁷ Een complete vragenlijst, zoals gebruikt bij ieder interview is als bijlage 3 aanwezig.

- 1) Uit onderzoek op jaarverslagen van gefailleerde ondernemingen in de laatste jaren is gebleken dat de accountant een ‘voorzichtigheidsmarge’ ten aanzien van continuïteitstoelichting in aanmerking neemt. Wellicht heeft hier de ‘Self-fulfilling prophecy’ gedacht een (beperkte) rol in. Herkent u zich in dit beeld?;
- 2) Er is sprake van een sterk verband tussen de opname van een toelichting ten aanzien van continuïteit door het management en de toelichting door de accountant (op de accountantsverklaring). Welke invloed heeft deze toelichting van het management op uw oordeel? Kunt u ook een oordeel afgeven, zonder een oordeel van het management?

Aangezien in het oriënterend onderzoek gebruik is gemaakt van analysetools, heb ik tevens twee vragen in de interviews betrokken met betrekking tot het gebruik van analysetools:

- 3) Veel organisaties maken gebruik van analysemethoden ter voorspelling van continuïteitsdreiging. Maakt u van deze mogelijkheden ook gebruik (direct of indirect) en zoja, welke impact hebben de resultaten op het uiteindelijke resultaat (in de vorm van de verklaring)?;
- 4) Indien er gebruik wordt gemaakt van analysemethoden, zijn er specifieke methoden voorgeschreven / verplicht gesteld door uw kantoororganisatie of heeft u hier vrij ‘bevoegdheid’ toe?;

Daarnaast is gebleken dat er een aantal andere aspecten, niet financieel van aard, een impact kunnen hebben op het objectieve oordeel van de accountant ten aanzien van continuïteitsveronderstelling. Logischerwijs is het niet mogelijk geweest dit met behulp van jaarverslagen te onderzoeken. Uit de hoofdstukken 2 en 3 is gebleken dat deze aspecten betrekking hebben op:

- Beloningsbeleid accountants versus objectiviteit oordeel;
- Mismanagement van organisatie en sterke mate van steun op managementoordeel ten aanzien van continuïteit;
- Impact van de ‘self – fulfilling prophecy’.

Naar aanleiding van deze niet-financieel aspecten, die niet al (deels) zijn ondervangen met het onderzoek uit hoofdstuk 4, heb ik onderstaande vragen opgesteld:

- 5) Zoals bekend is er sprake van een spanningsveld tussen het objectieve oordeel van een accountant en diens beloning. Uiteraard heeft dit ook zijn weerslag op het aspect continuïteitsbeoordeling. Welke waarborgen heeft u getroffen / neemt u om een objectief oordeel ten aanzien van continuïteit te kunnen nemen;

- 6) Laat u de incasseerbaarheid van uw eigen vorderingen (op de cliënt) meewegen in het oordeel omtrent continuïteitsveronderstelling en heeft deze incasseerbaarheid impact op het af te geven oordeel;
- 7) Uit de wet en regelgeving (met name NV COS 570) is gebleken dat er sprake is van een sterke afhankelijkheid van het oordeel door het management van een organisatie. Kunt u aangeven welke impact dit aspect heeft op het uiteindelijke oordeel van u als accountant?
- 8) Tijdens eerdere onderzoeken is gebleken dat de belangrijkste oorzaken van een faillissement het mismanagement van een organisatie betreft. Desondanks is in de regelgeving een sterke afhankelijkheid / steun op het managementoordeel opgenomen. Deze is naar verwachting sterk rooskleurig. Vindt u dat deze situatie gehandhaafd kan blijven, of is wellicht een meer striktere vorm van regelgeving noodzakelijk?;
- 9) Wordt er rekening gehouden met de zogenaamde ‘Self-fulfilling prophecy’ gedacht in het oordeel van de accountant? En zo ja kunt u aangeven hoeveel impact dit op het uiteindelijk oordeel ten aanzien van continuïteit heeft;

Daarnaast zijn een aantal algemene vragen opgesteld, die raakvlakken hebben met de continuïteitsbeoordeling / opvatting van verantwoordelijke accountants. Deze vragen zijn:

- 10) In welke mate beïnvloedt de recente kredietcrisis & recessie uw handelen / werkzaamheden ten aanzien van continuïteitsbeoordelingen bij uw cliënten?
- 11) De huidige termijn van continuïteitsbeoordeling bedraagt dezelfde termijn als de termijn waarvoor het management verslag uitbrengt (meestal één jaar dus). Vindt u deze termijn nog te handhaven in de hectische en snelle economie tegenwoordig of bent u wellicht voorstander om deze termijn te verlengen (ter bescherming van het maatschappelijk verkeer)?

Ter volledigheid meld ik dat bovenstaande ‘vragenlijst’ geen limitatieve opsomming voor het interview zal bedragen. Deze vragenlijst zal een leidraad voor het interview vormen. Om praktische redenen en de noodzaak om structuur in deze paragraaf te kunnen behouden, zullen wel de resultaten van het onderzoek in de vorm van deze vragen beantwoord worden. Afwijkende / bijzondere aspecten of toelichtingen zullen waar nodig in de vraagstelling die het aspect het meest raakt toegelicht worden.

5.2.2 Onderzoeksselectie

Om een representatief onderzoek uit te kunnen voeren dient uiteraard ook een representatieve selectie van accountants bepaald te worden. Om dit te kunnen realiseren zijn ten behoeve van de onderzoekselectie vooraf enkele beperkingen aangebracht:

- er worden alleen openbare registeraccountants in het onderzoek betrokken. Aangezien deze ‘groep’ van accountants vooral bezig zijn met de continuïteitsbeoordeling van haar cliënten, is het volgens mij raadzaam ook alleen deze ‘groep’ van openbare accountants in het onderzoek te betrekken;
- de selectie zal worden uiteengezet over een brede groep van openbare registeraccountants. Concreet wordt hiermee bedoeld dat in de selectie zoveel mogelijk spreiding over (inter)nationale en regionale accountantskantoren zal plaatsvinden. Dit om te voorkomen dat een mogelijke specifieke ‘kantoormening’ de uitslagen van het onderzoek ‘verstoren’;
- de selectie heeft plaatsgevonden vanuit de RA-gids.

Er is in eerste instantie voor gekozen om het 25 interviews te houden. Na benadering van 160 verantwoordelijke accountants, is het uiteindelijk gelukt de beoogde populatie voor dit onderzoek te kunnen interviewen. Dit betekent dat een aantal van 135 verantwoordelijk accountants geen invulling aan dit onderzoek heeft kunnen of willen geven.

Het aantal van 25 interviews is gekozen om een goede verdeling tussen de verschillende accountantskantoren mogelijk te maken (zowel nationaal als regionaal), maar ook om een representatief oordeel ten aanzien van de probleemstelling te kunnen waarborgen.

De verdeling van de in de selectie betrokken accountants is als volgt in te delen²⁸:

Big-Four accountants: 13 (uiteeraard verspreid over 4 verschillende organisaties);

Accountants middelgrote kantoren: 7 (verspreid over 4 verschillende organisaties);

Accountants kleine kantoren: 5 (verspreid over 5 verschillende organisaties).

Al met al kan gesteld worden dat er 25 accountants zijn geïnterviewd, verspreid over 13 verschillende accountantsorganisaties. Hiermee is voldoende waarborg voor een volledige eliminatie van eventuele ‘kantoormeningen’ gerealiseerd.

5.3 Onderzoeksresultaten

Om een goede koppeling tussen de onderzoeksresultaten de opzet van het onderzoek te realiseren is besloten om de onderzoekresultaten per presenteren als een ‘antwoord’ op de gestelde basisvragen. Volledigheidshalve meld ik nogmaals dat de interviews niet zijn gehouden door middel van het afwerken van een ‘checklist’. Aanvullende inzichten, meningen en overwegingen zijn geïntegreerd in de resultaten van de basisvraag die het beste bij het betreffende inzicht paste.

---

²⁸ Deze onderverdeling heeft plaatsgevonden op basis van een overzicht verkregen via www.accountant.nl. Deze onderverdeling is gebaseerd op basis van omzetcijfers over het jaar 2008. De grens voor middelgrote en kleine kantoren is gebaseerd op een omzet van € 50 miljoen.

5.3.1 Resultaten verdieping oriënterend onderzoek

Eerste onderdeel van het onderzoek betrof de verdere verdieping van het oriënterend onderzoek op 75 jaarverslagen. Per basisvraag worden de belangrijkste onderzoekresultaten gepresenteerd:

Uit onderzoek op jaarverslagen van gefailleerde ondernemingen in de laatste jaren is gebleken dat de accountant een 'voorzichtigheidsmarge' inbouwt. Wellicht heeft hier de 'Self-fulfilling prophecy' gedacht een (beperkte) rol in. Herkent u zich in dit beeld?;

Het gros van de geïnterviewden geeft op deze stelling / vraag aan zich niet te kunnen herkennen in dit beeld. Op basis van eigen praktijkervaringen geven de geïnterviewden aan dat de objectiviteit van het oordeel een essentieel element is, waardoor een realistisch beeld ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling leidt tot toelichting van de continuïteit in de jaarrekening en accountantsverklaring.

Er zijn uiteraard ook een aantal geïnterviewden die toegeven zich wel in deze situatie te kunnen herkennen. Oorzaak hiervan betreft de verantwoordelijkheid die de accountant heeft naar de cliënt en de self-fulfilling prophecy gedachte die hierbij een belangrijke rol speelt. Desondanks geeft ook deze groep van geïnterviewden aan uiteindelijk, als de situatie er concreet naar is, gehandeld dient te worden naar het vereiste inzicht.

Toch zegt de 'groep' die aangeeft zich niet in dit beeld te kunnen herkennen, dat ze zich wel kunnen voorstellen dat een dergelijke conclusie uit een onderzoek kan blijken. Ook hierbij wordt aangegeven dat een voorzichtige benadering van de problematiek en de self-fulfilling prophecy gedachte hier een belangrijk rol in spelen.

Feitelijk kan hieruit geconcludeerd worden dat alle geïnterviewden aangeven dat in hun optiek een dergelijke conclusie in de markt aanwezig kan zijn, echter dat in hun eigen ervaring en praktijk dit niet aanwezig is. Dit lijkt hiermee niet in strijd te zijn met de resultaten van het onderzoek op jaarverslagen. Er is in dus sprake van een opmerkelijk gat tussen de 'beleving van de accountant ten aanzien van zijn eigen werkzaamheden' en de 'constateringen uit het onderzoek van jaarverslagen. Het lijkt hiermee dan ook dat accountants ten onrechte geneigd zijn geen toelichting in de verklaring op te nemen, terwijl de situatie hier wel naar is. Hierbij speelt de self-fulfilling prophecy gedachte een aanwezige 'rol'.

Er is sprake van een sterk verband tussen de opname van een toelichting ten aanzien van continuïteit door het management en de toelichting door de accountant (op de accountantsverklaring). Welke invloed heeft deze toelichting door het management op uw oordeel? Kunt u ook een oordeel afgeven, zonder een oordeel van het management?

Uit de interviews met verantwoordelijk accountants is gebleken dat er sprake is van een sterke relatie tussen de toelichting van het management en de toelichting van de accountant. Oorzaak hiervan betreft de specifieke problematiek die speelt in een dergelijke situatie, waardoor vaak een beroep wordt gedaan op de kennis en ervaring die de accountant bezit (de ‘natuurlijke adviesfunctie’). De aard en ‘diepgang’ van deze gezamenlijke aanpak is per accountant verschillend en wordt bepaald op basis van omvang van de cliënt, ervaring en kennis ten aanzien van financiële verslaggeving bij de cliënt en omvang van de continuïteitsdreiging.

Al met al kan gezegd worden dat door de gezamenlijke beoordeling altijd sprake is een over en weer verband tussen de toelichtingen in de jaarrekening en de toelichting in de verklaring. Het opnemen van een toelichting door de accountant, zonder toelichting van het management is hierdoor in feite niet mogelijk. Dat deze situatie zich voordoet is hierdoor slechts het gevolg van slordigheden van de betreffende accountant op de opdracht.

Conclusie

Geconcludeerd kan worden dat het lijkt dat als gevolg van onvoldoende inzicht in de eigen overwegingen ten aanzien van continuïteitsveronderstellingen er een situatie ontstaat dat er te weinig en te laat een continuïteitstoelichting aan de accountantsverklaring wordt toegevoegd. Er wordt te snel verondersteld dat er sprake is van een algemene continuïteitsveronderstelling, terwijl dit in werkelijkheid nog niet zo blijkt te zijn. De reden hiervoor zal uit één van de vervolgdelen van de interviews dienen te blijken.

Daarnaast is geconcludeerd dat de accountant erg verdedigend is ingesteld ten aanzien van eigen beoordelingen, maar wel veronderstellingen hebben over ‘falen / onvoldoende onderbouwen van beoordeling’ door collega accountants. Gezien de uitkomsten van het praktijkonderzoek bevestigt deze conclusie eveneens het onvoldoende inzicht in de eigen overwegingen dat accountants lijken te hebben ten aanzien van hun eigen continuïteitsveronderstellingen.

Tot slot is geconstateerd dat de toelichting van het management geen noemenswaardige overweging bij het oordeel van de accountant als gevolg van de veelal gezamenlijke aanpak / benadering in deze situaties. Dit betekent automatisch dat als gevolg van onvoldoende en te late toelichtingen / signalering van continuïteitsgevaaren, toelichting over continuïteit in de jaarrekeningen te vaak afwezig zijn.

5.3.2 Gebruik van variabelen in continuïteitsbeoordeling

Het tweede gedeelte van de interviews heeft betrekking gehad op het gebruik van variabelen in de continuïteitsbeoordeling. Ook hierbij zijn weer twee basisvragen gesteld, die zeer nauw aan elkaar

gekoppeld zijn en waaruit ook één conclusie is te trekken. De betreffende vragen over dit aspect waren:

1) Veel organisaties maken gebruik van analysemethoden ter voorspelling van continuïteitsdreiging. Maakt u van deze mogelijkheden ook gebruik (direct of indirect) en zoja, welke impact hebben de resultaten op het uiteindelijke resultaat (in de vorm van de verklaring)?;

2) Indien er gebruik wordt gemaakt van analysemethoden, zijn er specifieke methoden voorgeschreven / verplicht gesteld door uw kantoororganisatie of heeft u hier vrije 'bevoegdheid' toe?.

Slechts één van de geïnterviewden heeft aangegeven dat een analysemethode (de Z-score) verplicht gebruikt dient te worden binnen de accountantsorganisatie. Opvallend is dat andere accountants van dezelfde organisatie aangeven geen verplichte analysemethode in de continuïteitsbeoordeling dienen te betrekken.

Tevens is gebleken dat van de geïnterviewde accountants er slechts één nadrukkelijk gebruik maakt van beschikbare analysemethoden. De meeste geïnterviewden, die bekend zijn met analysemethoden, geven aan bewust hier geen gebruik van te maken. Oorzaak hiervan betreft volgens de geïnterviewden de beperkte voorspellende waarde als gevolg van het gebruik van historische informatie en momentopnamen.

Uit eerdere onderzoeken is echter al gebleken dat analysemethoden wel toegevoegde waarde hebben, mits juist toegepast. De beleving van het gebruik van analysemethoden onder accountants is hiermee niet juist, wat de objectiviteit van het oordeel niet ten goede komt.

Het onvoldoende gebruiken van beschikbare analysemethoden kan ertoe geleid hebben dat de 'voorzichtigheidsmarge' in de af te geven oordeelsvormingen over continuïteit aanwezig is.

Concreet kan dus gesteld worden dat analysemethoden en/of hieruit afgeleide variabelen (ratio's) geen belangrijke overweging voor de accountant zijn ten aanzien van zijn continuïteitsveronderstelling.

Aangezien dit veel bij 'andere instanties' wel het geval is, is dit uiterst opmerkelijk te noemen.

5.3.3 Continuïteitsbeoordeling en impact van niet financiële aspecten

Uit hoofdstuk 2, waarin het theoretisch onderzoek ten aanzien van dit onderwerp is beschreven, is gebleken dat er een aantal niet-financiële aspecten invloed kunnen uitoefenen op de continuïteitsbeoordeling. Deze niet-financiële aspecten zijn in paragraaf 5.2. vertaald in een viertal vragen die aan de geïnterviewden is voorgelegd. In deze paragraaf worden de bevindingen per vraag behandeld.

De antwoorden op de twee vraagstellen ten aanzien van onafhankelijkheidspositie van de accountant zijn sterk aan elkaar te koppelen. Vandaar dat de resultaten van deze vraagstellen gezamenlijk worden beschreven. De betreffende vraagstellingen over dit aspect waren:

1) Zoals bekend is er sprake van een spanningsveld tussen het objectieve oordeel van een accountant en diens beloning. Uiteraard heeft dit ook zijn weerslag op het aspect continuïteitsbeoordeling. Welke waarborgen heeft u getroffen / neemt u om een objectief oordeel ten aanzien van continuïteit te kunnen nemen?;

2) Laat u de incasseerbaarheid van uw eigen vorderingen (op de cliënt) meewegen in het oordeel omtrent continuïteitsveronderstelling en heeft deze incasseerbaarheid impact op het af te geven oordeel?.

Over de impact van dit aspect zijn de geïnterviewden het unaniem eens. Alle geïnterviewden geven aan dat de objectiviteit van de oordeelsvorming ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling altijd dient te prefereren ten opzichte van de eigen beloningcomponent.

Wel geven enkele van de geïnterviewden aan dat deze objectieve oordeelsvorming sterk kan worden beïnvloedt door de afhankelijkheidsrelatie die aanwezig is tussen accountant en cliënt. De geïnterviewden die dit ter sprake brachten hebben aangegeven geen noemenswaardige afhankelijkheidsrelatie tussen accountant en cliënt te ervaren, maar kunnen zich voorstellen dat als deze er wel zou zijn geweest de impact op het af te geven oordeel in ieder geval in beperkte mate aanwezig zou zijn geweest. Hieruit blijkt dus dat de afhankelijkheidsrelatie tussen accountant en cliënt een belangrijke factor is in de continuïteitsbeoordeling die de accountant dient te maken.

Aangezien eveneens navraag is gedaan ten aanzien van de getroffen waarborgen voor een objectieve oordeelsvorming, is het aspect ten aanzien van deze afhankelijkheidsrelatie beoordeeld. Hierbij is geconstateerd dat deze afhankelijkheidsrelatie maar in beperkte mate als concrete waarborg wordt genoemd voor de continuïteitsbeoordeling. Opgemerkt dient te worden dat er deze afhankelijkheidsrelatie wel in de algemene risicoanalyse kan zijn geïntegreerd, maar dat dit aspect niet is besproken. Hierdoor kan geen directe conclusie getrokken worden of de beoordeling van de afhankelijkheidsrelatie tussen accountant en cliënt ook in de waarborgen van een accountant zijn opgenomen om een objectieve oordeelsvorming te kunnen geven.

Daarnaast is uit de interviews gebleken dat er nog sprake is van een aantal andere, algemene waarborgen:

- tweede partner principe → Betreft de verplichting om bij continuïteitsissues een verplichte tweede partner bij de opdracht te betrekken;

- opdrachtacceptatie → Met name spelen hierbij de integriteitsbeoordeling van het management en mogelijke discontinuïteitsdreiging op voorhand;
- alternatieve wijze incassering eigen vorderingen (audit fee).

Vooraf deze laatste component is een opvallende, aangezien deze geen onderdeel uitmaakt van de kwaliteitbeheersingssytemen van accountantskantoren. De mate van alternatieve incassering loopt sterk uiteen, te weten van frequentere bevoorschotting tot ‘complexe afspraken met kredietverschaffers’. Deze alternatieve wijze van incassering van de eigen vorderingen betreft volgens mij geen specifieke waarborg, maar een resultante van de risicoanalyse die de accountant afweegt bij zijn haar eigen werkzaamheden.

Al met al kan dus gesteld worden dat de genomen waarborgen ten aanzien van dit onderwerp alleen de reguliere kwaliteitsbeheersingssytemen betreffen die in de organisaties aanwezig zijn, waarbij de opdrachtacceptatie, tweede partnerprincipe en afhankelijkheidsrelatie de belangrijkste betreffen. Daarnaast wordt zuiver gesteund op de algemene integriteit van de betreffende accountant, zodat het belang van het maatschappelijk verkeer altijd boven het belang van de accountant zelf aanwezig is.

De eigen beloningscomponent vormt hiermee geen overweging die meespeelt bij de accountant ten aanzien van de oordeelsvorming over continuïteitsissues.

Uit de wet en regelgeving (met name NV COS 570) is gebleken dat er sprake is van een sterke afhankelijkheid van het oordeel door het management van een organisatie. Kunt u aangeven welke impact dit aspect heeft op het uiteindelijke oordeel van de accountant?

Uit de beantwoordingen / besprekingen met de geïnterviewden is één algemene tendens op te maken. Primair wordt, conform de wet- en regelgeving, gesteund op de onderbouwingen en oordeel van het management ten aanzien van de continuïteitsveronderstellingen. Concreet is dit vertaald in prognoses, al dan niet gebruik makend van verschillende scenario's. Afhankelijk van de complexiteit, aard en omvang van de dreiging maakt de accountant een afweging om tevens zelfstandig een oordeel te vormen. Hiervoor wordt gebruik gemaakt van extern beschikbare marktgegevens en overige zelf verzamelde gegevens. Overigens is ook afhankelijk van de verkregen betrouwbaarheid van de prognoses van het management.

Hierbij kan aangemerkt worden dat de inschatting van het betrouwbaarheidsaspect van de prognoses van het management een essentieel onderdeel vormt bij de continuïteitsbeoordeling van de accountant. Op basis hiervan wordt immers besloten om wel of geen (aanvullend) zelfstandige oordeel te vormen

over de continuïteitsveronderstelling van de onderneming. De beoordeling van dit betrouwbaarheidsaspect vindt hoofdzakelijk plaats op basis van drie onderwerpen:

- integriteitbeoordeling van het management;
- gevoel en ervaringen in het verleden;
- onderbouwingen van prognoses door middel van harde gegevens (bijvoorbeeld contractafspraken) en zachte gegevens (bijvoorbeeld omzetverwachting, verwachte efficiency inzet e.d.).

Behalve de concrete gegevens, zoals contractafspraken, is gebleken dat er toch in zeer belangrijke wordt gesteund op relatief 'zachte criteria /variabelen'. Met name het beoordelen op gevoel, integriteitbeoordeling van het management en de 'zachte toekomstprognoses' zijn elementen waaruit beperkte concrete oordeelsvorming valt te verwezenlijken.

Desondanks is gebleken dat de accountant hier in belangrijke mate op steunt. Zeker in situaties wanneer op basis van deze constatering geen bijzonderheden blijken, wordt de betrouwbaarheid afdoende aangemerkt. Vervolgens wordt er niet of slechts zeer beperkt externe marktinformatie in het oordeel betrokken.

De onderbouwing van het oordeel van het management blijkt dus een cruciale overweging, waarbij deze onderbouwing onvoldoende en niet altijd met concrete en 'harde' gegevens wordt onderbouwd.

Tijdens eerdere onderzoeken is gebleken dat de belangrijkste oorzaken van een faillissement het mismanagement van een organisatie betreft. Desondanks is in de regelgeving een sterke afhankelijkheid / steun op het managementsoordeel opgenomen. Deze is naar verwachting sterk rooskleurig. Vindt u dat deze situatie gehandhaafd kan blijven, of is wellicht een meer striktere vorm van regelgeving noodzakelijk?;

Uit de antwoorden van de ondervraagden kan geconcludeerd worden dat de huidige regelgeving voldoet aan de eisen en wensen van de geïnterviewden. De problematiek ten aanzien van continuïteitsbeoordeling is volgens de meeste ondervraagden niet te regelen door een op rule-based benaderde regelgeving. De huidige principle-based benadering noodzaakt de accountant om na te denken en zorg te dragen voor een adequate onderbouwing van zijn oordeel.

Enkele van de geïnterviewden geven aan nog wel toegevoegde waarde te zien in het gebruik van analysemethoden, maar dan alleen als signaleringsfunctie cq risicoaanduiding.

Het nagenoeg unanieme antwoord van de geïnterviewden lijkt (wederom) in strijd met de resultaten van het onderzoek onder jaarverslagen. Ondanks het feit dat nagenoeg alle geïnterviewden aangeeft

dat de huidige wet en regelgeving voldoende waarborgen biedt voor een objectieve oordeelsvorming blijkt dit niet of beperkt uit het onderzoek van de jaarverslagen.

Wordt er rekening gehouden met de zogenaamde ‘Self-fulfilling prophecy’ gedachte in het oordeel van de accountant? En zo ja kunt u aangeven hoeveel impact dit op het uiteindelijk oordeel ten aanzien van continuïteit heeft;

De resultaten van deze vraagstelling lopen relatief uiteen. De ondervraagden zijn het in grote mate met elkaar eens dat een accountant moet beseffen dat een dergelijke gedachte / situatie in de markt aanwezig kan zijn. Maar ongeveer de helft van de ondervraagden geeft daadwerkelijk aan dat deze gedachtegang ook een impact heeft op de inhoudelijke beoordeling door de accountant. De impact van dit element op de inhoudelijke beoordeling loopt sterk uiteen, maar over het algemeen blijkt dat de inhoudelijke beoordeling met name het gevolg is van een adviserende en/ of ondersteunde rol die de accountant heeft naar zijn cliënt (o.a. de ‘natuurlijke adviesfunctie’).

Hieruit is gebleken dat bovenstaande groep zich schuilt achter de ‘self-fulfilling prophecy’ gedachte, terwijl uit eerder onderzoek als is gebleken dat dit effect feitelijk niet bestaat. Het aspect zou daarom geen impact mogen hebben op het oordeel van de accountant.

Het andere gedeelte van de groep ondervraagden, namelijk de groep die aangeeft dat dit element geen impact heeft op de inhoudelijke beoordeling, geeft de beperkte toegevoegde waarde van het oordeel van de accountant als belangrijke oorzaak. De resultaten in de vorm van het oordeel van de accountant zal voor de grootste groep van de gebruikers geen verrassing meer zijn. Deze groep van ondervraagden onderstreept hiermee de afwezigheid van de ‘self-fulfilling prophecy’, zoals in hoofdstuk 2 is vastgesteld.

Een zuiver antwoord op deze vraagstelling is als gevolg van bovenstaande ‘verdeling’ niet mogelijk. Wel is gebleken dat de ‘self-fulfilling prophecy’ gedachte een belangrijke overweging bij een deel van de beroepsgroep vormt. In combinatie met de resultaten verkregen uit het onderzoek van de jaarverslagen blijkt dus dat dit aspect / overweging een belangrijke overweging kan zijn bij de continuïteitsbeoordeling van de accountant.

De ‘self-fulfilling prophecy’ gedacht speelt hiermee nog een te grote rol in de continuïteitsbeoordeling van de accountant. Dit ondanks het feit dat in eerdere onderzoeken al is aangetoond dat dit aspect feitelijk niet bestaat. Het moge duidelijk zijn dat deze strijdigheid niet ten gunste komt van de objectiviteit van de oordeelsvorming van de accountant.

5.3.4 Overige aspecten

Als afsluiting van de interviews zijn twee vragen besproken die betrekking hebben gehad op de invloed van de recente kredietcrisis / recessie en de huidige beoordelingstermijn van 12 maanden voor continuïteit.

In welke mate beïnvloedt de recente kredietcrisis & recessie uw handelen / werkzaamheden ten aanzien van continuïteitsbeoordelingen bij uw cliënten?

Op deze vraag zijn de geïnterviewden het eens en wordt een volmondig ja gegeven (met uitzondering van één geïnterviewde die verwacht dat dit komt, doordat geen van zijn cliënten direct met continuïteitsdreiging wordt geconfronteerd). De mate waarin deze werkzaamheden zijn veranderd en uitgebreid, blijkt aanzienlijk te verschillen. Een deel van de ondervraagden geeft nadrukkelijk aan dat de inhoud van de werkzaamheden niet zijn gewijzigd, maar dat de toelichting en de onderbouwing van de accountant in de dossiers zijn aangescherpt (wat meestal ook verplicht is gesteld door interne kantoorregels). Het andere deel van de ondervraagden geeft aan dat de inhoudelijk aard en met name de diepgang van de uitgevoerde werkzaamheden aanzienlijk is gewijzigd.

Aan deze antwoorden kunnen uiteraard geen conclusie gekoppeld worden omdat enerzijds de ernst van de situaties van de cliënten van de ondervraagden niet bekend is en anderzijds die bekend hoe omvangrijk de toelichtingen, onderbouwingen en werkzaamheden in het verleden zijn geweest.

Desondanks is de algemene tendens van uitbreiding van werkzaamheden en toelichtingen opmerkelijk te noemen, aangezien er de laatste decennia geen wijzigingen in de wet en regelgeving over dit onderwerp zijn doorgevoerd. Het grootste gedeelte van de ondervraagden geeft aan dit te wijten aan de algemene negatieve marktomstandigheden die aanwezig zijn (concreet dus de kredietcrisis en recessie op zichzelf). Het is te begrijpen dat de frequentie van de uit te voeren werkzaamheden ten aanzien van dit onderwerp meer is, maar de diepgang / aard van de inhoudelijke werkzaamheden is opvallend te noemen.

Een deel van de ondervraagden heeft aangegeven dat de mogelijkheid bestaat dat het continuïteitsonderwerp bij accountants in het verleden misschien niet altijd de juiste aandacht heeft verkregen. Dit antwoord (wat overigens door een beperkte groep wordt beaamd) kan de beperkte aanwezigheid van de toelichtingen ten aanzien van continuïteit in het onderzoek verklaren.

Bovendien bevestigt bovenstaande beeld de conclusie van vraag 2. Hier is namelijk geconcludeerd dat de eigen beleving ten aanzien van de continuïteitsbeoordeling afwijkt van de realisatie zoals die in de markt aanwezig is.

Uit de reactie van de ondervraagden is tevens gebleken dat er als gevolg van de huidige negatieve marktontwikkelingen een voorzichtig aanwezig is, die mogelijk kan leiden tot te snelle opname van 'going-concern' toelichtingen. De beroepsgroep dient daarom op te passen dat het huidige sentiment

niet gaat leiden tot een ‘overkill’ aan toelichtingen, die wellicht het gevolg kan zijn van tekortkomingen in de eigen werkzaamheden / onderbouwingen in het verleden.

De huidige termijn van continuïteitsbeoordeling bedraagt dezelfde termijn als de termijn waarvoor het management verslag uitbrengt (meestal één jaar dus). Vindt u deze termijn nog te handhaven in de hectische en snelle economie tegenwoordig of bent u wellicht voorstander om deze termijn te verlengen (ter bescherming van het maatschappelijk verkeer)?

Uit de theoretische analyse van deze scriptie is gebleken dat de continuïteitsbeoordeling minstens gelijk dient te zijn aan dezelfde periode die het management in acht neemt, met een minimum van 12 maanden. Uit de interviews is gebleken dat er sprake is van verwarring over deze termijn in de praktijk. Veelal wordt gewerkt met een ‘standaard 12 maanden termijn’, maar onduidelijk is of deze 12 maanden termijn de periode na balansdatum of de periode na afgifte verklaring dient te zijn. Het grootste gedeelte van de geïnterviewden gaat uit van een periode van 12 maanden na balansdatum, aangezien dit naar hun mening het beste inzicht bij de jaarrekening geeft.

Indien de wet en regelgeving letterlijk wordt gevolgd staat er feitelijk dat er een directe koppeling met de tijdsperiode van beoordeling van het management te zijn, waarbij deze minimaal 12 maanden na balansdatum dient te bedragen. Aangezien de accountant diezelfde periode dient te toetsen zou de accountant ook naar de periode 12 maanden na balansdatum te kijken.

Gezien het verschil in beleving van de accountant en de vastlegging in de regelgeving, gecombineerd met de verwarring over de termijnbeoordeling in de beroepsgroep, betekent dus dat de huidige regelgeving hier onvoldoende duidelijkheid over geeft. Wellicht ligt hier nog een taak voor de regelgevende instantie(s) om de helderheid van deze regelgeving te evalueren.

Tevens is tijdens de interviews deze termijn ter discussie gesteld. Hieruit is gebleken dat de meeste geïnterviewden aangeven dat de termijn een (verwachte) directe koppeling heeft met het verslaggevingstelsel. Om deze redenen vinden zij de 12-maanden termijn logisch gekozen en een resultante van twee tegengestelde belangen. Een langere termijn is niet te realiseren door de accountant en een kortere termijn draagt niet bij aan de informatiebehoefte vanuit het maatschappelijk verkeer. Indien toch de noodzakelijke keuze voor verkorten en/of verlangen van de termijn aan de geïnterviewden wordt voorgelegd, blijkt een sterke verdeeldheid tussen het verlengen danwel verkorten van deze termijn.

Dat deze keuze zo sterk verdeeld is, blijkt vooral het gevolg te zijn van de gekozen insteek van de gehele continuïteitsproblematiek. Evenals eerder geconstateerd zijn er verschillende opvattingen om tot de gewenste continuïteitsbeoordeling te komen, wat tot afwijkende resultaten / beoordelingen leidt.

Dit kan consequenties hebben voor het inzichtvereiste van het maatschappelijk verkeer en hiermee ook op het algemene imago van de beroepsgroep.

5.4 Afstemming theorie en resultaten praktijkonderzoek

In deze paragraaf worden de afstemming tussen de uitgangspunten van de theoretische analyse en de resultaten van het praktijkonderzoek tegenover elkaar gezet. Doel hiervan is om af te stemmen of de verwachte variabelen en overwegingen uit de theoretische analyse ook daadwerkelijk in de praktijk worden gehanteerd door verantwoordelijke accountants.

5.4.1 Self-fulfilling prophecy en analysetools.

Uit de interviews met 25 accountants is gebleken dat de accountant bij zijn continuïteitsbeoordeling nog te veel rekening lijkt te houden met de ‘self-fulfilling prophecy’ gedachte. Dit lijkt er toe geleid dat in het onderzoek van jaarverslagen is gebleken dat er een te laag aantal van accountantsverklaringen met een toelichting ten aanzien van continuïteit wordt afgegeven. Dat deze ‘self-fulfilling prophecy’ gedachte een belangrijke overweging is bij accountants en zelfs impact lijkt te hebben op de af te geven oordeel, is opmerkelijk te noemen als dit wordt afgestemd ten opzichte van eerdere onderzoeken. Uit eerder onderzoek is immers gebleken dat de self-fulfilling prophecy nooit statisch is bewezen, waarmee gesteld kan worden dat meewegen van deze overweging in de beoordeling van de accountant niet juist gefundeerd is. Dit kan leiden tot aantasting van de objectieve oordeelsvorming van de accountant.

Opmerkelijk is vervolgens dat ondanks de relatief eenvoudige toepasbaarheid en beschikbaarheid van analysemethoden, deze niet worden toegepast bij accountants. De betrouwbaarheid van deze analysemethoden is al in eerdere onderzoeken vastgesteld, hetgeen ook wordt bevestigd door het gebruik van dergelijke modellen door andere instanties in het economisch verkeer.

Al met al blijkt hiermee dat het onterecht rekening houden met de ‘self-fulfilling prophecy gedachte’, niet wordt gecompenseerd door het uitvoeren van eenvoudige maar effectieve analysemodellen.

5.4.2 Wet en regelgeving & onderbouwing van het continuïteitsoordeel

In hoofdstuk 3 is uit de beoordeling van wet & regelgeving gebleken dat er sprake is van een ‘principle-based benadering’ van de continuïteitsproblematiek. Dit betekent dat er relatief veel vrijheid voor de accountant aanwezig is om zelfstandig de continuïteitsproblematiek te beoordelen. Er wordt hierbij een sterk beroep gedaan op het professional ‘judgment’ van de accountant. Uit het praktijkonderzoek, voornamelijk uit de interviews, is gebleken dat accountants onvoldoende inzicht hebben in hun eigen specifieke daadwerkelijke overweging van de continuïteitstoelichting.

Geïnterviewden geven aan in hun beleving voldoende te doen, maar dit lijkt te worden ontkracht door de bevindingen uit de jaarverslagen. Hieruit blijkt dat de relatief vrije beoordelingsruimte in de wet en

regelgeving ook daadwerkelijk in de praktijk aanwezig is en dat deze niet leidt tot duidelijke continuïteitsbeoordelingen en veronderstellingen.

Dit effect wordt versterkt doordat in de wet- en regelgeving een relatief sterke mate van steun op de (primaire) continuïteitstoelichting door het management wordt beschreven. Uit de interviews is gebleken dat deze sterke mate van steun ook aanwezig is, zonder dat dit altijd concreet wordt getoetst of onderbouwd. Er is gebleken dat accountant in belangrijke mate steunen op ‘zachte criteria /variabelen’, waarbij deze niet of zeer beperkt wordt getoetst.

Tenslotte is geconstateerd dat dit beeld zich vertaalt in de resultaten van het onderzoek op jaarverslagen. De relatief lage frequentie van afgegeven verklaringen met toelichtende paragraaf ten aanzien van continuïteit gecombineerd met het zeer sterke verband tussen toelichting door het management en de accountant, duidt op een te hoge mate van steun op de continuïteitsbeoordeling van het management.

5.4.3 Overige overwegingen en impacten

Uit de theoretische analyse ten aanzien van het continuïteitsonderwerp is gebleken dat de onafhankelijkheid van de accountant eveneens tot een overweging kan leiden bij zijn continuïteitsbeoordeling. Specifiek vertaald dit zich in de eigen beloningscomponent van de accountant (‘de audit fee’). Conform de verwachting uit de theoretische analyse blijkt de impact van een mogelijk verlies aan audit fee geen overweging voor de accountants te zijn ten aanzien van zijn continuïteitsbeoordeling. Op basis van een combinatie van algemene kwaliteit beheersingssystemen en de alternatieve incasseringmethoden, kan hiermee de objectiviteit van de oordeelsvorming gerealiseerd zijn. Wel dient opgemerkt te worden dat de afhankelijkheidsrelatie met de cliënt een potentiële ‘overweging’ zou kunnen. Veelal blijkt dit echter in de kwaliteitsbeheerssystemen van accountantsorganisatie geïntegreerd te zijn.

Daarnaast is bij de analyse van de wet en regelgeving reeds geconstateerd dat de benoeming van de te beoordelen termijn relatief vaag en onduidelijk staat beschreven. Dat dit ook tot problemen leidt blijkt al uit de aangegeven problematiek tijdens de interviews en de verschillende uitgangspunten die accountants hierin innemen. Hier ligt een duidelijke taak voor de regelgevende instantie, waarbij het verduidelijken van deze termijn zowel ten gunste komt aan het inzicht voor het maatschappelijk verkeer als de te benaderen problematiek door accountants.

Tenslotte is gebleken dat de huidige kredietcrisis en recessie een zeer grote impact op de uit te voeren werkzaamheden van de accountant hebben gehad. Deze impact heeft zich zowel vertaald in frequentie, maar ook in diepgang en omvang van de werkzaamheden. Het is niet duidelijk gebleken of de diepgang en omvang een gevolg is van te beperkte aandacht voor de problematiek in het verleden.

Het is echter wel duidelijk dat de marktomstandigheden een belangrijke overweging voor de accountant zijn bij het bepalen van de continuïteitsveronderstelling. Dit zowel in het algemeen alsook voor de uit te voeren werkzaamheden.

5.5 Samenvatting

In dit hoofdstuk zijn de resultaten van een onderzoek onder 25 openbare accountants gepresenteerd. Doelstelling van dit hoofdstuk was om inzichtelijkheid te krijgen welke impact bepaalde factoren op het doorslaggevende oordeel van de accountant ten aanzien van zijn continuïteitsbeoordeling heeft, om hiermee een antwoord te kunnen geven op de probleemstelling.

Uit het onderzoek is gebleken dat met name onderstaande overwegingen / factoren een belangrijke rol spelen in de beoordeling van de accountant:

- self-fulfilling prophecy;
- continuïteitstoelichting door het management;
- continuïteitsbeoordeling door het management
- marktomstandigheden;

Hiertegenover staat dat onderstaande factoren een beperkte of geen overweging vormen van de accountant bij zijn continuïteitsbeoordeling:

- analysemethoden;
- eigen beloningscomponent ('audit fee').

Concrete onderbouwingen van continuïteitsveronderstellingen door de accountant vormen een neutrale overweging bij de geïnterviewden. Concreet vertaald betekent dit dat slechts een beperkt deel van de geïnterviewden aangeeft altijd zorg te dragen voor gedegen onderbouwingen van de continuïteitsveronderstelling.

Al met al kan gesteld worden dat de belangrijkste overwegingen voor de accountant om tot een toelichting ten aanzien van continuïteit in zijn verklaring te komen zijn gebaseerd op relatief zachte variabelen / overwegingen. Hierbij lijkt de relatief vrije ruimte in de wet- en regelgeving te leiden tot een overmatige steun op de continuïteitsbeoordeling door het management, hetgeen lijkt te leiden tot onvoldoende continuïteitstoelichtingen in de accountantsverklaring. Ondanks de vastgestelde betrouwbaarheid van bestaande harde variabelen /methoden, leidt dit niet tot het gebruik hiervan bij continuïteitsbeoordelingen door accountants. Nagenoeg alle geïnterviewden hebben aangegeven van mening te zijn dat hun continuïteitsbeoordeling afdoende is geweest en heeft geleid tot de noodzakelijk uitkomst. Dit is echter niet te herkennen uit een analyse van jaarverslagen van gefailleerde ondernemingen. In combinatie met het feit dat nagenoeg alle geïnterviewden de huidige wet- en regelgeving willen behouden ligt hier nog een uitdagende functie /taak binnen de beroepsgroep. Om de al bestaande verwachtingskloof niet te vergoten zal de beroepsgroep moeten heroverwegen of de huidige continuïteitsbeoordeling voldoende is.

6 Conclusie en samenvatting

In de inleiding van deze scriptie is de probleemstelling van deze scriptie bepaald. Deze probleemstelling luidde:

“Op basis van welke overwegingen / standpunten wordt een toelichtende paragraaf over continuïteit, door een verantwoordelijk accountant in de accountantsverklaring opgenomen?”

In deze scriptie is deze probleemstelling beantwoord door middel van diverse deelvragen. In dit slothoofdstuk worden de deelvragen één voor één beantwoord om uiteindelijk een antwoord op de probleemstelling te kunnen geven.

6.1 Beantwoording deelvragen

1) *Welke ontwikkelingen op het gebied van onderzoek naar (dis)continuïteit door de accountant is aanwezig in binnen- en buitenland?*

In hoofdstuk twee is gebleken dat uit diverse (eerdere) onderzoeken en uit beschikbare marktgegevens is gebleken dat er voldoende waarborgen voor een accountant beschikbaar zijn om zijn continuïteitsbeoordeling objectief te kunnen vormen. Belangrijk uitgangspunt hierbij betreft beschikbare analysemethoden, waarvan is gebleken dat deze een belangrijke toegevoegde waarde in continuïteitsbeoordelingen hebben. Daarnaast is geconstateerd dat één van de belangrijkste oorzaken van faillissementen het mismanagement van een organisatie betreft, waaruit kan worden afgeleid dat het in belangrijke of grote mate steunen op continuïteitsbeoordelingen door het management van een organisatie zoveel mogelijk dient te worden voorkomen.

Tenslotte is gebleken dat de in de accountantswereld welbekende term ‘self-fulfilling prophecy’ niet statisch in bewezen, zodat dit feitelijk geen belemmering kan en mag zijn in de continuïteitsbeoordeling van de accountant.

Al met al kan geconstateerd worden dat uit de ontwikkelingen over (dis)continuïteit voldoende waarborgen voor de accountant aanwezig zijn om een objectieve oordeelsvorming te verwezenlijken. Een belangrijk instrument is de, uit onderzoek vastgestelde betrouwbare en toegevoegde waarde bediende, analysemethoden van Altman, Zmijewski en Koh & Killough.

2) *Wat is de huidige wetgeving en richtlijnen omtrent werkzaamheden van de accountant ten aanzien van continuïteitsveronderstelling zowel in Nederland als in het buitenland?*

Er is gebleken dat de huidige wet en regelgeving zoals die in Nederland geldt in belangrijke mate aangeeft dat de accountant dient te steunen op de werkzaamheden en de onderbouwingen van het management. Op basis van zijn professional judgment dient beoordeeld te worden of aanvullende werkzaamheden noodzakelijk zijn en in welke mate en diepgang dit dient plaats te vinden. De wet en regelgeving is zodoende opgesteld volgens een 'principle-based' benadering.

De sterke mate van steun op continuïteitsbeoordeling van het management is gezien de ontwikkelingen uit onderzoeken over het onderwerp (van deelvraag 1) opmerkelijk te noemen en lijken niet ideaal op elkaar aan te sluiten.

Tevens is geconstateerd dat de wet en regelgeving in het buitenland niet noemenswaardig afwijkt van de wet en regelgeving zoals die in Nederland voor dit onderwerp aanwezig is.

3) *Is er sprake van een verband tussen analysetools ten aanzien van continuïteitsbeoordelingen en het oordeel van de accountant ten aanzien van continuïteitsdreiging?*

Uit een zelfstandig uitgevoerd onderzoek onder 75 jaarverslagen van gefailleerde ondernemingen blijkt er sprake te zijn van een verband tussen de uitkomsten van analysetools en het oordeel van de accountant ten aanzien van continuïteit indien de uitkomst van de analysetools grote negatieve waarden laten zien. In het geval van beperkte negatieve waarden is een verband niet aanwezig. Dit leidt ertoe dat slechts in 50% van de in het onderzoek betrokken jaarverslagen sprake is geweest van een aanpassing van of toelichting op de accountantsverklaring. Hiermee lijkt (vooralsnog) het gebruik van analysetools door de accountant bij zijn continuïteitsbeoordeling beperkt. Dit ondanks de hoge betrouwbaarheids- en toegevoegde waarde factor hiervan .

4) *Bestaat er een verband tussen de toelichting op continuïteit door het management en de opname van een toelichtende continuïteitsparagraaf van de accountant?*

Uit het onderzoek van 75 jaarverslagen van gefailleerde ondernemingen is gebleken dat er sprake is van een zeer sterk verband tussen de toelichting ten aanzien van continuïteit van het management en het oordeel van de accountant. Slechts in drie situaties is er sprake van afwijkingen tussen de continuïteitsbeoordeling door de accountant en de toelichting van het management. Hieruit lijkt te blijken dat er sprake is van een te sterke mate van steun op de continuïteitsveronderstellingen door het management, zonder een representatief eigen beoordeling door de verantwoordelijke accountant. Dit bevestigt het beeld van de beperkte inzet van analysemethoden zoals blijkt uit deelvraag drie.

5) *Wat is de impact van een bepaalde factor (financieel of niet-financieel) op het doorslaggevende oordeel voor een verantwoordelijke accountant ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling van zijn cliënt?*

Op basis van een vijftientig tal interviews onder openbaar accountants is gebleken dat met name onderstaande factoren een doorslaggevende of belangrijke rol spelen bij de continuïteitsbeoordeling door de accountant:

- 'self-fulfilling prophecy';
- continuïteitstoelichting door het management;
- continuïteitsbeoordeling door het management;
- algemene marktomstandigheden.

Hiertegenover is gebleken dat onderstaande factoren geen tot een zeer beperkte rol spelen:

- analysemethoden;
- eigen beloningscomponent ('audit fee').

Tenslotte is gebleken dat met name de concrete onderbouwingen van de continuïteitsveronderstelling een neutrale positie inneemt. Een gedeelte van de beroepsgroep neemt deze factor 'standaard' mee in zijn continuïteitsbeoordeling, terwijl een gedeelte van de beroepsgroep dit niet tot beperkte mee laat wegen in de continuïteitsbeoordeling.

6.2 Beantwoording probleemstelling

Na de beantwoording van de afzonderlijk deelvragen is het mogelijk om een antwoord te formuleren op de in de inleiding gevormde probleemstelling. Deze probleemstelling luidde:

'Op basis van welke overwegingen / standpunten wordt een toelichtende paragraaf over continuïteit door een verantwoordelijk accountant in de accountantsverklaring opgenomen?'

Uit dit onderzoek is gebleken dat de belangrijkste overwegingen van een verantwoordelijke accountant in sterke mate zijn gebaseerd op zachte criteria / variabelen. Met name de sterke mate van steun en relatie met de continuïteitsbeoordeling en toelichting door het management, de self-fulfilling prophecy gedachte en de (zeer) algemene marktomstandigheden zijn essentiële kenmerken voor de accountant. Meer harde overwegingen zoals concrete onderbouwingen van continuïteitsbeoordelingen door het management en betrouwbare analysemodellen worden niet tot niet altijd gehanteerd.

Het veelvuldig gebruik van 'zachte overwegingen' en de maar beperkte gebruik van 'harde overwegingen', lijkt er toe te leiden dat in te weinig situaties sprake is van continuïteitstoelichtingen

door de markt. De objectiviteit van het accountantsoordeel over dit onderwerp komt hiermee onder druk, wat versterkt wordt door het onvoldoende besef / bewustzijn van deze situatie door de accountants zelf. Aangezien accountants unaniem aangeven de huidige wet en regelgeving te willen handhaven, ligt hier een uitdagende functie / taak binnen de beroepsgroep. Accountants dienen te heroverwegen of de huidige werkzaamheden ten aanzien van hun continuïteitsbeoordelingen afdoende gefundeerd is om tot een objectief oordeel te komen. Hierbij lijkt de beroepsgroep er praktisch niet aan te ontkomen om stelselmatiger meer gebruik te maken van de genoemde 'harde overwegingen'.

Literatuurlijst

- AICPA, “Au section 341: The Auditor’s Consideration of an Entity’s Ability to Continue as a Going Concern”;
- Agarwal V. and Taffler R.J, “Twenty-five years of the Taffler z-score model: does it really have predictive ability?”, *Accounting and Business Research*, Vol. 27, No.4 2007, p. 285 – 300;
- Basioudis, I.G., Papakonstantinou, E. and Geiger, M.A., “Audit Fees, Non-Audit Fees and Auditor Going-Concern Reporting Decisions in the United Kingdom”, *Abacus*, Vol. 22, No. 3 2008;
- Berg, P.R.J., “Financial failure prediction in de accountancy”, Nivra-Nyenrode Thesis, juni 2005;
- Blom R.J., “Failliet! Het onderzoek”, Graydon Nederland, Amsterdam;
- Blommaert A.M.M., Blommaert J.M.J., Bouma J.L., Groot T.L.C.M. en Kuijl RA J.G., *Bedrijfseconomische grondslagen: Inleiding in de bedrijfseconomie*, DELWEL Uitgeverij, Den Haag;
- Boxmeer, A (2003), “Een accountant die zijn plicht verzaakt, kan hier in de cel terecht komen”, *De Accountant*, juli/augustus, p. 30;
- Bruynseels L.M.L. dr., “De beoordeling van de continuïteitsveronderstelling door accountants: de waarde van niet financiële informatie”, *Faces*, maart 2007, p. 25 -29;
- Bruynseels L.M.L. dr, “Hoe beoordelen accountants de continuïteit? Niet financiële informatie voegt waarde toe”, *Management, Controle and Accounting*, februari 2007, p. 8-15;
- Campbell, J.E. and J.F. Mutchler (1988), “The expectations Gap and Going-Concern Uncertainties”, *Accounting Horizon*, 3, p. 42 – 49;
- Carey P.J., Geiger M.A. and O’Connell B.T., “Costs associated with Going-Concern-Modified Audit Opinions: An Analysis of the Australian Audit Market”, *Abacus*, vol. 44 no.1 2008, p. 61 – 81;
- Chain Store Age, “Metrics That Matter: Bankrupt- “Z” Scores”, *Finance*, June 2006, p. 97;
- Chen, K.C.W. and Church B.K., (1996), ‘Going Concern Opinions and the Market’s Reaction to Bankruptcy Filings’, *The Accounting Review*, vol. 71, no. 1, p 117 – 128;
- Deterink A.A.M.; Knüppe B.F.M.; Leuftink A.L. en Schimmelpenninck R.J., “Onderzoek naar de oorzaken van het faillissement van Fokker”, Kluwer, Deventer;
- Eeghen van, L.J. (2004), “Discontinuïteit en de expectation gap”, *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 7/8, p. 328 – 333;

- Geiger M.A. and Rama, D.V., (2006), ‘ Audit Firm Size and Going-Concern Reporting Accuracy’, Accounting Horizons, vol. 20 no.1, p. 1 -17;
- Grusd, Neville (200?), “Going, Going, Gone!, The impact of Going Concern Status on Lenders and Accountants”, The secured Lender;
- Herbohn K., Rangunathan V and Garsden R., “The horse has bolted: revisiting the market reaction to going concern modifications of audit reports”, Accounting and Finance, Vol 47 (2007), p. 473 – 493;
- Hayes R., Dassen R, Schilder A. en Wallage P., Principles of Auditing: An Introduction to International Standards on Auditing, Harlow (UK), Pearson Education Ltd;
- International Auditing and Assurance Standards Board, ISA 570 Going Concern, februari 2007;
- Kernkamp H.T., (1999), “Avonturen bij de oosterburen, let op bij het besturen van een Duitse GmbH”, Nieuwsbrief Kernkamp Advocaten, juli 1999;
- Knechel W.R. and Vanstraelen A, “The relationship between Auditor Tenure and Audit Quality implied by Going Concern opinions”, Auditing: A Journal of Practice & Theory, vol 26 no.1, mei 2007, p. 113- 131;
- Krishnan J, Raghunandan K and Yang J.S, “Were Former Andersen Clients Treated more leniently than other clients? Evidence from Going-Concern modified audit opinions”, Accounting Horizons, Vol. 21 no. 4, December 2007, p. 423 – 435;
- Matsumura, E.M., Subramanyam K.R., Tucker R.R., “Strategic Auditor Behavior and Going-Concern Decisions”, Journal of Business Finance & Accounting, 24, July 1997, p. 727 – 758;
- Nivra/Novaa, Handleiding Regelgeving Accountancy (HRA), Amsterdam/Den Haag;
- Nivra, Audit Alert 20: De verklaring van de accountant in een verslechterd economisch klimaat,
- Nivra/Novaa, De verklaring van de accountant in tijden van een verslechterd economisch klimaat (voorlichtingsbrochure);
- Onzenoort, Dick (2008), “Dreigende discontinuïteit bij uw cliënt: Toelichtende paragraaf in verklaring verplicht?, Accountant Adviseur, maart 2008, p. 40 – 43;
- Raad voor de Jaarverslaggeving, Richtlijnen voor de jaarverslaggeving: voor grote en middelgrote rechtspersonen, Kluwer, Deventer;
- Stichting Moret Fonds, Limperg Dag 1996: Onderneming in de branding, de rol van de curator en de accountant, Den Haag;
- Sudheer C. and Jarrow R.A., “Bankruptcy prediction with industry effects”, Review of Finance, vol. 8 (2004), p. 537 -569;
- Timmermans, Rudolf en Boer, Dick (2008), “Faillissementen: oorzaken en schulden in 2006”, Centraal Bureau voor de Statistiek, 23 januari 2008;

Geraadpleegde websites

- <http://www.wetboek-online.nl/wet/BW2>;
- <http://nl.wikipedia.org/>;
- <http://www.vandale.nl/vandale/opzoeken/woordenboek/>;
- <http://www.encyclo.co.uk/webster/>;
- <http://www.faillissementen.com/>;
- <http://www.company.info/>;

Overige

- Alle jaarverslagen van de in bijlage 2 genoemde ondernemingen;
- Ledenregister Nivra (<http://www.nivra.nl/NivraSite/Ledenservice/Ledenlijst/>)

BIJLAGEN

Bijlage 1: Analyse Z-score Beter Bed Holding B.V. en Super de Boer N.V.

Analyse oorspronkelijk Z-waarde Altman

Beter Bed Holding B.V. – jaarverslag 2007 (cijfers in duizenden)

EBIT / Total Assets * 6,72 = (37.346 / 95.160) * 6,72	=	2,6373
Total Equity / Total Liabilities * 1,05 = (45.066 / 50.094) * 1,05	=	0,9446
Working Capital / Total Assets * 6,56 = (13.339 / 95.160) * 6,56	=	0,9195
Retained Earnings / Total Assets * 3,26 = (25.643 / 95.160) * 3,26	=	0,8784
Totale Z-score		5,3798

De Z-score van Beter Bed Holding N.V. van 5,38 is fors hoger dan de grens van 2,6 en op basis hiervan kan Beter Bed Holding N.V. worden aangemerkt als een financieel gezonde onderneming.

Aangepaste Z-waarde 'UK-model'

Beter Bed Holding N.V. – jaarverslag 2007 (cijfers in duizenden)

Profit Before Tax / Current Liabilities * 12,18 = (36.874 / 48.322) * 12,18	=	9,2944
Current Assets / Total Liabilities * 2,50 = (61.661 / 50.094) * 2,50	=	3,0773
Current Liabilities / Total Assets * 10,68 = (48.322 / 95.160) * 10,68	=	5,4233
(Quick Assets -/- Current Liabilities)/ Daily operating expenses * 0,029	=	
((11.898 -/- 48.322) / 842,00) * 0,029	=	- 1,2545
Totale Z-score	=	8,8939

De Z-score van Beter Bed Holding N.V. van 8,89 is positief en op basis van deze Z-score is Beter Bed Holding B.V. aan te merken als een kredietwaardige organisatie.

Analyse oorspronkelijk Z-waarde Altman

Super de Boer N.V. – jaarverslag 2007 (cijfers in miljoenen)

EBIT / Total Assets * 6,72 = (21 / 343) * 6,72	=	0,4113
Total Equity / Total Liabilities * 1,05 = (51 / 292) * 1,05	=	0,1834
Working Capital / Total Assets * 6,56 = (-/ - 18/ 434) * 6,56	=	- 0,3443
Retained Earnings / Total Assets * 3,26 = (-/ - 616 / 343) * 3,26	=	- 5,8547
Totale Z-score		- 5,6041

De Z-score van Super de Boer N.V. van negatief 5,60 is fors lager dan de ondergrens van 1,1 en op basis hiervan dient Super de Boer N.V. te worden aangemerkt als een onderneming, waarin continuïteitsveronderstelling op de proef wordt gesteld.

Aangepaste Z-waarde 'UK-model'

Super de Boer N.V. – jaarverslag 2007 (cijfers in miljoenen)

Profit Before Tax / Current Liabilities * 12,18 = (10 / 167) * 12,18	=	0,7293
Current Assets / Total Liabilities * 2,50 = (149/ 292) * 2,50	=	1,2757
Current Liabilities / Total Assets * 10,68 = (167 / 343) * 10,68	=	5,1999
(Quick Assets -/ - Current Liabilities)/ Daily operating expenses * 0,029 =		
((92 -/ - 167) / 4,99) * 0,029	=	- 0,4357
Totale Z-score		= - 0,4306

De Z-score van Super de Boer N.V. van negatief 0,4306 suggereert dat er sprake is van een onderneming, waarbij de kredietwaardigheid niet zomeer is gegarandeerd. Hierbij kan er sprake zijn van mogelijke dreiging van continuïteit. Echter het effect hiervan is fors minder, dan het effect wat is verkregen bij de oorspronkelijke Z-score van Altman.

Bijlage 2: Uitwerking onderzoek gefailleerde ondernemingen

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaarverslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
2009 1^e kwartaal				
Roveco Holding B.V.	2007	-2,096 Faillissementsdreiging	1,719 Faillissementsdreiging	Geen (*1)
Ouwehand Seafood B.V.	2007	0,049 Faillissementsdreiging	-0,023 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Intermedium B.V.	2007-2008	3,367 'Gezonde onderneming'	-1,102 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Rigid Packaging Printing B.V.	2007	-4,706 Faillissementsdreiging	2,310 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding met toelichtende paragraaf
Van Dam Machine B.V.	2006	-1,142 Faillissementsdreiging	0,207 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Etna Group B.V.	2007	-1,274 Faillissementsdreiging	0,553 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Vlasco Bouw B.V.	2007	1,058 Faillissementsdreiging	-0,041 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Budelpack Holding B.V.	2007	-0,467 Faillissementsdreiging	-0,639 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Supportplus Europe B.V.	2005-2006	-13,037 Faillissementsdreiging	8,147 Faillissementsdreiging	Geen (*2)
Cuelenaere van der Boom B.V.	2007	-0,184 Faillissementsdreiging	0,556 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Highland Group B.V.	2006	0,014 Faillissementsdreiging	0,397 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding zonder toelichtende paragraaf
Reusken Bouw B.V.	2007-2008	-7,706 Faillissementsdreiging	3,975 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding n.a.v. continuïteitswijfel
Groothandel Lekker van der Laan Dekker B.V.	2007	-0,378 Faillissementsdreiging	0,262 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Van Hoogevest Groep B.V.	2007	2,228 'Neutrale onderneming'	-0,446 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Metaalwaren-Fabriek Tilburg B.V.	2006	-4,460 Faillissementsdreiging	1,162 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Citypole B.V.	2007	-1,022 Faillissementsdreiging	2,503 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaarverslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
Boxford Holland B.V.	2005	3,587 'Gezonde onderneming'	-1,610 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
SHB Holding B.V.	2007	-21,201 Faillissementsdreiging	21,657 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
C.M. Nijpels Meubelen B.V.	2007-2008	0,791 Faillissementsdreiging	-0,8463 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
2008				
Van Dam Beds Holding B.V.	2006	-0,819 Faillissementsdreiging	0,753 Faillissementsdreiging	Geen (*3)
Baarssen Holding B.V.	2006	-0,459 Faillissementsdreiging	-0,816 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Dijksman Dealer Holding B.V.	2006	-1,897 Faillissementsdreiging	2,220 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding met toelichtende paragraaf
Van Kreij Superkip B.V.	2006	-1,014 Faillissementsdreiging	0,623 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding zonder toelichtende paragraaf
Serin B.V.	2007	-17,598 Faillissementsdreiging	10,038 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
NMA Industries B.V.	2007	-2,350 Faillissementsdreiging	2,106 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Borghols Beheer B.V.	2007	-12,156 Faillissementsdreiging	7,037 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Prince Cladding B.V.	2006	0,067 Faillissementsdreiging	-0,428 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Lampenier B.V.	2006	0,482 Faillissementsdreiging	0,352 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Mercuria Beheer B.V.	2006	1,372 'Neutrale onderneming'	-1,337 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Bodycare Group B.V.	2006	-0,943 Faillissementsdreiging	1,210 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Trega International B.V.	2006	-4,428 Faillissementsdreiging	1,017 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Kin Installatietechniek Nederland B.V.	2007	0,486 Faillissementsdreiging	-0,247 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaarverslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
Beheersmaatschappij Acacia B.V.	2007	2,715 'Gezonde onderneming'	-0,577 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Agrimac Holding B.V.	2005-2006	-0,984 Faillissementsdreiging	0,499 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Indutrading B.V.	2006	-0,403 Faillissementsdreiging	-0,149 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
DW Holding B.V.	2005	-8,675 Faillissementsdreiging	3,520 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
AaBe Textiles B.V.	2006	-6,311 Faillissementsdreiging	5,888 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
BEWO B.V.	2006	6,031 'Gezonde onderneming'	-2,812 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Almanova Holding B.V.	2006	1,809 'Neutrale onderneming'	-0,526 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Init Polymers B.V.	2006	-9,877 Faillissementsdreiging	3,455 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Wethold International B.V.	2006	-3,310 Faillissementsdreiging	1,057 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Diolen Europe Holding B.V.	2006	2,258 'Neutrale onderneming'	-0,816 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Brutra B.V.	2006	-0,491 Faillissementsdreiging	0,888 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding met toelichtende paragraaf
Van Diemen B.V.	2006	-2,207 Faillissementsdreiging	1,217 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding met toelichtende paragraaf
Verhoeven Bouwgroep B.V.	2005	-1,180 Faillissementsdreiging	0,358 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Bouwbedrijf van der Pas, Oss B.V.	2006	-2,733 Faillissementsdreiging	0,927 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Trias Beheer B.V.	2005-2006	0,387 Faillissementsdreiging	0,577 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Pharr Holding B.V.	2006	-19,322 Faillissementsdreiging	21,340 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Biox Trading B.V.	2005	-1,016 Faillissementsdreiging	1,082 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaarverslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
BBY B.V.	2006	0,149 Faillissementsdreiging	-0,438 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Favini N.V.	2006	0,132 Faillissementsdreiging	-0,211 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Zapp Design B.V.	2007	-0,792 Faillissementsdreiging	1,969 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Roos Bouw & Vastgoed B.V.	2006	1,195 'Neutrale onderneming'	-0,298 'Gezonde onderneming'	Oordeelonthouding zonder toelichtende paragraaf
Joton Beheer B.V.	2005	0,815 Faillissementsdreiging	0,274 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Groeneveld Beheer B.V.	2007	6,729 'Gezonde onderneming'	-2,959 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Midi Sound B.V.	2005	10,512 'Gezonde onderneming'	-6,446 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Tell Sell B.V.	2005	1,769 'Neutrale onderneming'	-0,554 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
2007				
Euralcom Group B.V.	2005	-4,1888 Faillissementsdreiging	1,696 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding n.a.v. continuïteitswijfel
Roelofsen Infratechniek Nederland B.V.	2005	2,647 'Gezonde onderneming'	1,005 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Th Langeveld B.V.	2005-2006	-1,054 Faillissementsdreiging	1,787 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Tirus Group B.V.	2005-2006	-1,224 Faillissementsdreiging	0,626 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Centric Information Engineering B.V.	2005	6,251 'Gezonde onderneming'	-2,501 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Exploitatiemaatschappij Salland de Lange B.V.	2005	-0,796 Faillissementsdreiging	0,340 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Gelink Advies Groep B.V.	2004	-1,094 Faillissementsdreiging	-0,477 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Rynart Beheer B.V.	2004	-0,160 Faillissementsdreiging	-0,632 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaarverslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
Roos Bouw B.V.	2006	-3,735 Faillissementsdreiging	2,711 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Van Roey B.V.	2005	1,244 'Neutrale onderneming'	-0,482 'Gezonde onderneming'	Geen (*3)
MeFa Holding B.V.	2002	2,540 'Neutrale onderneming'	-1,349 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Balm B.V.	2005	-1,785 Faillissementsdreiging	0,230 'Gezonde onderneming'	Oordeelonthouding zonder toelichtende paragraaf
DHG Reïntegratie B.V.	2005	-2,007 Faillissementsdreiging	0,526 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
VEKA Scheepsbouw B.V.	2007	0,905 Faillissementsdreiging	0,113 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
VanKetel Graphics B.V.	2005	2,278 'Neutrale onderneming'	-2,128 'Gezonde onderneming'	Geen (*4)
B.V. Aannemingsmaatschappij Boers Veenendaal	2006	-4,473 Faillissementsdreiging	2,222 Faillissementsdreiging	Geen (*5)
Tijl Offset B.V.	2004	-4,167 Faillissementsdreiging	3,513 Faillissementsdreiging	Geen (*6)
K. Damen Beheer B.V.	2004-2005	0,205 Faillissementsdreiging	-0,610 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
HVR Onderhoud B.V.	2005	-6,878 Faillissementsdreiging	4,065 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Bouwbedrijf Bosch B.V.	2005	1,422 'Neutrale onderneming'	-0,355 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Auto Jipp B.V.	2005	0,106 Faillissementsdreiging	0,217 'Gezonde onderneming'	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
J.M.M.A. van der Linden Holding B.V.	2005	-0,977 Faillissementsdreiging	0,779 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring met toelichtende paragraaf
Bonte Groep Installatiebedrijven B.V.	2005	-0,179 Faillissementsdreiging	0,344 Faillissementsdreiging	Goedkeurende accountantsverklaring zonder toelichtende paragraaf
Beheermaatschappij Woldendorp B.V.	2005	7,932 'Gezonde onderneming'	-3,176 'Gezonde onderneming'	Oordeelonthouding zonder toelichtende paragraaf

Gefailleerde onderneming	Meest recente jaarverslag	Uitkomst Altmann Z-score	Uitkomst Zmijewski	Accountantsoordeel
Maen Groep B.V.	2005	-0,318 Faillissementsdreiging	0,632 Faillissementsdreiging	Oordeelonthouding zonder toelichtende paragraaf

Toelichtingen ontbrekende accountantsverklaringen

*1 Publicatie heeft plaatsgevonden, onder de vermelding “Aangezien de accountant zijn werkzaamheden nog niet heeft voltooid, ontbreekt bij deze jaarrekening een accountantsverklaring”;

*2 Publicatie van de accountantsverklaring heeft niet plaatsgevonden, onder de vermelding van “afgifte van de accountantsverklaring niet mogelijk is, doordat er sprake is van een onafhankelijkheidsissue aangezien de vennootschap haar financiële verplichtingen aan de accountant niet nakomt”.

Over boekjaar 2005 is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven zonder toelichtende paragraaf over continuïteit. De uitkomsten van de analyse van Altmann bedroeg over 2005 2,278 (‘gezonde onderneming’) en de analyse van Zmijewski -0,823 (‘gezonde onderneming’);

*3 De accountantsverklaring is bij deze jaarrekening niet mee gepubliceerd;

*4 Er is sprake van publicatie van een concept jaarrekening. Hierdoor is nog geen accountantsverklaring toegevoegd.

Over boekjaar 2004 is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven zonder toelichtende paragraaf over continuïteit. De uitkomsten van de analyse van Altmann bedroeg over 2004 2,858 (‘gezonde onderneming’) en de analyse van Zmijewski -1,997 (‘gezonde onderneming’);

*5 De accountant heeft geweigerd verklaring af te geven. In de jaarrekening is deze toelichting opgenomen:

“Ondanks het feit dat de omvang van de onderneming de plicht voortbrengt een accountantsverklaring bij de publicatie te voegen, is dit voor 2006 niet gebeurd. Gezien de gebeurtenissen na balansdatum wil de accountant geen accountantsverklaring afgeven.

In overleg met het Ministerie van Economische Zaken is besloten te publiceren zonder verklaring.”

→ opvallend is dat er geen gebeurtenissen na balansdatum zijn toegelicht in de jaarrekening. Over boekjaar 2005 is een goedkeurende accountantsverklaring afgegeven zonder toelichtende paragraaf over continuïteit. De uitkomsten van de analyse van Altmann bedroeg over 2005 4,714 (‘gezonde onderneming’) en de analyse van Zmijewski -1,984 (‘gezonde onderneming’);

*6 Er is sprake van publicatie van een concept jaarrekening. Hierdoor is nog geen accountantsverklaring toegevoegd.

Bijlage 3: Gehanteerde vragenlijst bij de gehouden interviews

Tijdens de gehouden interviews zijn onderstaande vragen gehanteerd:

- 1) Wordt er rekening gehouden met de zogenaamde ‘Self-fulfilling prophecy’ gedacht in het oordeel van de accountant? En zo ja kunt u aangeven hoeveel impact dit op het uiteindelijk oordeel ten aanzien van continuïteit heeft.
- 2) Uit onderzoek op jaarverslagen van gefailleerde ondernemingen in de laatste jaren is gebleken dat de accountant een ‘voorzichtigheidsmarge’ ten aanzien van continuïteitstoelichting in aanmerking neemt. Wellicht heeft hier de ‘Self-fulfilling prophecy’ gedacht een (beperkte) rol in. Herkent u zich in dit beeld?;
- 3) Veel organisaties maken gebruik van analysemethoden ter voorspelling van continuïteitsdreiging. Maakt u van deze mogelijkheden ook gebruik (direct of indirect) en zo ja, welke impact hebben de resultaten op het uiteindelijke resultaat (in de vorm van de verklaring)?;
- 4) Indien er gebruik wordt gemaakt van analysemethoden, zijn er specifieke methoden voorgeschreven / verplicht gesteld door uw kantoororganisatie of heeft u hier vrij bevoegdheid toe;
- 5) Er is sprake van een sterk verband tussen de opname van een toelichting ten aanzien van continuïteit door het management en de toelichting door de accountant (op de accountantsverklaring). Welke invloed heeft deze toelichting van het management op uw oordeel? Kunt u ook een oordeel afgeven, zonder een oordeel van het management?
- 6) Zoals bekend is er sprake van een spanningsveld tussen het objectieve oordeel van een accountant en diens beloning. Uiteraard heeft dit ook zijn weerslag op het aspect continuïteitsbeoordeling. Welke waarborgen heeft u getroffen / neemt u om een objectief oordeel ten aanzien van continuïteit te kunnen nemen;
- 7) Laat u de incasseerbaarheid van uw eigen vorderingen (op de cliënt) meewegen in het oordeel omtrent continuïteitsveronderstelling en heeft deze incasseerbaarheid impact op het af te geven oordeel;
- 8) Uit de wet en regelgeving (met name NV COS 570) is gebleken dat er sprake is van een sterke afhankelijkheid van het oordeel door het management van een organisatie. Kunt u aangeven welke impact dit aspect heeft op het uiteindelijke oordeel van u als accountant?
- 9) Tijdens eerdere onderzoeken is gebleken dat de belangrijkste oorzaken van een faillissement het mismanagement van een organisatie betreft. Desondanks is in de regelgeving een sterke afhankelijkheid / steun op het managementoordeel opgenomen. Deze is naar verwachting sterk rooskleurig. Vindt u dat deze situatie gehandhaafd kan blijven, of is wellicht een meer striktere vorm van regelgeving noodzakelijk?;
- 10) In welke mate beïnvloedt de recente kredietcrisis uw handelen / werkzaamheden ten aanzien van continuïteitsbeoordelingen bij uw cliënten?;
- 11) De huidige termijn van continuïteitsbeoordeling bedraagt dezelfde termijn als de termijn waarvoor het management verslag uitbrengt (meestal één jaar dus). Vindt u deze termijn nog te handhaven in de hectische en snelle economie tegenwoordig of bent u wellicht voorstander om deze termijn te verlengen (ter bescherming van het maatschappelijk verkeer)?

Bijlage 4: Onderzoeksresultaten ‘interviews’

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
1	Ik houd rekening met dit aspect. Invloed op oordeel is beperkt, doordat verantwoordelijkheid bij de cliënt blijft.	Nee, bij twijfel probeer ik zoveel mogelijk afgifte van verklaring uit te stellen.	Bekend met analysemodellen, maar gebruik deze niet in mijn beoordeling. Hoofdzakelijk gebruik van standaard kengetallen en cash-flow(s)	Nee	Geen, betreft altijd een samenspel tussen accountant en management (o.a. door lastige / bijzondere materie)
2	Terughoudendheid kan aanwezig zijn, maar over het algemeen zeer beperkte invloed. Met name doordat de jaarrekening beperkt gebruikt wordt door gebruikers	Nee, niet herkenbaar uit mijn eigen werkomgeving. Wel merkbaar dat steeds meer ‘continuïteitstoelichtingen’ worden gegeven	Nee, aangezien deze slechts oordeel geven over historische informatie. Focus moet op toekomstverwachtingen liggen.	Nee	Sprake van een directe relatie met elkaar. Eventuele strijdigheden kunnen alleen het gevolg zijn van slordigheden.
3	Uiteraard voorzichtigheid bij accountant aanwezig. Impact op oordeel is met name afhankelijk van non-verbale signalen	Voorzichtigheid is logisch gevolg van de ‘tweestrijd’ tussen management en accountant	Nee, geen gebruik hiervan bij de beoordeling. Gebruik van standaard kengetallen. Analysemodellen zijn te kort door de bocht	Nee	Sprake van een samenspel tussen accountant en management. Verantwoordelijkheid / uitgangspunt dient wel bij het management te blijven.
4	Terughoudendheid is aanwezig bij mijn oordeelsvorming en wordt ook in belangrijke mate van cliënten verwacht	Logisch, gezien verantwoordelijkheid naar cliënt. Opname kan tot negatieve spiraal leiden.	Nee, aangezien bruikbaarheid hiervan uiterst beperkt is door historisch informatie. Toekomstfinanciering is het cruciale onderwerp	Ja, de Z-score	Samenspraak bij opstellen van toelichtingen in jaarrekening. Accountant heeft toetsende rol, waardoor toelichting / oordeel van management verantwoordelijk karakter heeft.
5	Uiteraard wordt hiermee rekening gehouden, essentieel is tijdige signalering / handeling zodat impact op objectieve oordeel accountant beperkt blijft	Nee niet herkenbaar. Ik zou sterkere relatie verwachten, aangezien objectieve oordeelsvorming essentieel is.	Nee, alleen gebruik van standaard kasstromen en liquiditeitsratio's. Kenmerkend: ‘cash is king, profit is an opinion’	Nee	Impact op oordeel sterk afhankelijk van interne structuur van de organisatie (o.a. aanwezigheid RvC). Accountant heeft vaak overtuigende / adviserende functie.

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
6	Geen effect op uitkomst oordeelsvorming, wel een overweging, aspect in het proces (met name communicatie accountant, cliënt en kredietverschaffers)	Situatie kan ik me voorstellen, impact moet niet onderschat worden (oordeel accountant is leidraad voor gebruikers). Maar voorzichtigheid is niet alleen reden/oorzaak van accountant, maar ook het management	Bekend met dergelijke modellen, maar geen gebruik hiervan in oordeelsvorming. Wel gebruik van standaard kengetallen, vermogensposities en resultaten.	Nee	Sterke mate van samenspraak over de onderwerp. Ook inhoudelijk advisering van accountant. Gevaar voor zelftoetsing (waarmee objectiviteit accountant in geding kan komen).
7	Afhankelijk van ernst situatie speelt bij dit aspect een rol. Essentieel is positieve mogelijke benadering om impact van het aspect zo laag mogelijk te houden.	Self-fulfilling prophecy speelt tussen accountant en cliënt (en niet met maatschappelijk verkeer). Essentieel om verantwoordelijkheid bij cliënt te laten, waardoor dit beeld 'vreemd' is. Kan me echter voorstellen dat voorzichtigheid optreedt.	Niet bekend met dergelijke modellen	Nee	Moet altijd één op één relatie zijn, waarbij vaak sprake is van overleg over de bijzondere aard van de situatie. Formele toelichting heeft geen impact op het oordeel, het gaat over de onderbouwing / achtergrond hiervan.
8	Self-fulfilling prophecy bestaat nog maar beperkt. Gebruikers maken voortaan eigen oordeelsvorming. Toelichting van accountant is slechts een signaalfunctie geworden. Impact op werkzaamheden hiermee uiterst beperkt.	Voorzichtigheidsmarge dient vervangen te worden door zorgvuldigheidsmarge. Uitgangspunt is continuïteit, waarbij accountant goede onderbouwingen / overwegingen moet hebben dit te weerleggen. Het beeld / resultaat herken ik niet uit mijn eigen praktijk	Nee, alleen gebruik van standaard kengetallen en kasstroomprognoses	Nee	Toelichtingen komen veelal in samenspraak tot stand. Zodoende impact /relatie sterk aanwezig. Bij grotere organisaties komt veel meer een toetsing aspect, waarbij afwijkingen tussen oordeel management & accountant kan ontstaan.
9	Impact niet tot zeer beperkt, aangezien geen verrassing voor gebruiker(s) kan zijn. Eerder omgekeerde gedachte (opmerkelijk als er niets is toegelicht). Impact speelt dus niet mee in mijn overwegingen.	Merkbaar dat voorzichtigheid onder accountants aanwezig is. Voor mezelf niet herkenbaar, aangezien toelichting verantwoordingsstuk is (positieve benadering).	Nee, geen gebruik van maar kan wel toegevoegde waarde bieden (mits verstandig en niet zelfstandig gebruikt).	Nee	Accountant heeft natuurlijke advies / begeleidingsfunctie naar cliënten. Hiermee sprake van rechtstreekse relatie verband tussen toelichtingen, inclusief onderbouwingen hiervan.

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
10	Ja, aspect speelt zeker een rol. Probeer dit te voorkomen door uitstellen afgifte verklaring om 'probleem' op te laten lossen.	Ik kan me dit voorstellen en mezelf hierin herkennen. Afhankelijk van toekomst altijd lastig en kan altijd tegenvallen. Bovendien speelt miscommunicatie / onvoldoende duidelijk overleg vaak een rol.	Niet bekend met dergelijke modellen. Alleen gebruik van cashflows en prognoses.	Nee, laatste tijd wel meer focus op standaard kengetallen.	Sprake van samenspraak tussen accountant en management, waarbij eigenlijk nooit sprake is van verschillen van inzicht. Oorzaak betreft gezamenlijke belangen van accountant en management. Zelfstandige oordeel van management dus zeer beperkt.
11	Toelichting van accountant heeft beperkte impact/waarde. In turbulente tijden meer begrip voor toelichtingen. Aspect heeft dus geen invloed op mijn oordeel. Bovendien dient toelichting als positief 'gezien te worden'.	Ik herken mezelf hier niet in en vindt deze conclusie opvallend. Ik kan het me voorstellen (door weerstand bij cliënten), maar deze mate is opvallend.	Nee ben hier niet mee bekend. Kunnen wel toegevoegde waarde hebben, mits als hulpmiddel gehanteerd wordt.	Nee	Sterke relatie / noodzaak voor overtuigende rol bij accountant. Accountant moet cliënt overtuigen om positieve benadering te kiezen. Na overtuiging meestal geen problemen meer.
12	Aspect speelt mee bij mijn beoordelingen. Maar probeer cliënt te overtuigen van positieve insteek, waardoor aspect al minder speelt. Accountant dient na te denken over impact van toelichting. Inhoudelijk doet invloed van dit aspect niets af.	Ik kan me voorstellen dat dit aanwezig is, maar door positieve insteek richting client, herken ik mezelf hier niet in. Onderbouwing van oordeel management dat continuïteit gewaarborgd is (ipv mogelijke twijfel).	Nee, ik maak hiervan geen gebruik. Ik kan me wel voorstellen dat deze een richtinggevende invloed kunnen hebben. Nadeel is geen invloed /rekening houdend met toekomstverwachtingen.	Nee	Initiatief bij cliënt, waarna in overleg met accountant toelichtingen worden bijgeschaafd. Inhoudelijk heeft oordeel management grote invloed op eigen oordeel. Overleg met accountant gaat ook niet over inhoud.
13	Aspect speelt mee, maar indien onderwerp inhoudelijk wordt, speelt dit geen rol meer.	Nee ik kan mezelf er niet in herkennen. Met name de toelichtingen van management zijn essentieel, waarbij accountant een eigen oordeel vormt over noodzakelijke toelichting in verklaring. Ik ben zelf snel geneigd toelichtingen op te nemen.	Nee geen gebruik van modellen. Wel van afzonderlijke inputvariabelen van deze modellen, zoals liquiditeitsratio, solvabiliteit. Eigen onderbouwing van credit rating.	Nee	Natuurlijke adviesfunctie accountant, waardoor teksten /toelichtingen vaak op initiatief van de accountant komen. Risico op zelftoetsing ondervangen door scherpstelling teksten die vervolgens door het management wordt afgezwakt.

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
14	Aspect speelt mee, maar uiterst beperkt. Te snel wordt verantwoordelijkheid bij accountant neergelegd, terwijl verantwoordelijkheid management aanwezig is. Accountant dient naar de situatie te handelen	Ik herken mezelf hier niet in, maar kan het me wel voorstellen. Ikzelf dwing mezelf bij de minste signalen werkzaamheden uit te breiden (voorzichtigheid voor de accountant).	Nee, niet bekend met deze modellen. Ook geen gebruik hiervan bij de werkzaamheden. Analyse blijft beperkt tot standaard kengetallen en kasstroom(ontwikkelingen)	Nee	Meestal sprake van samenspraak, waarbij de accountant in veel gevallen voorziet tot toelichting geeft. Risico van zelftoetsing beperkt door interne verplichte kwaliteitscontroles.
15	Ik houdt zeker rekening met deze gedacht en benader continuïteitsonderwerpen met grote voorzichtigheid. Dit mede doordat ook een adviserende rol van de accountant wordt verwacht.	Ja, om de reden van vraag 1 herken ik mezelf hierin en kan me deze conclusie goed voorstellen.	Ja, waar mogelijk gebruik ik de modellen die de belangrijkste kredietverschaffers ook hanteren. Daarnaast gebruik van eigen ervaringscijfers.	Nee	Altijd sprake van samenspraak, aangezien de accountant ook als adviseur wordt betrokken. Oordeel van management hiermee relatief zwak. Initiatief dient van de accountant af te komen.
16	Over het algemeen beperkt, aangezien de accountant geen expliciet oordeel geeft. Essentie is toetsend karakter, zodat aspect geen rol kan spelen.	Ik kan geen eenduidig antwoord kan. Ik kan me voorstellen dat accountant in een spagaat komen / onder druk staan, waardoor de situatie zich voor kan doen. Ik kan mezelf hier niet in herkennen.	Nee op dit moment niet, maar in de toekomst ga ik ze wel gebruiken. Maar dan alleen als eerste indruk, waarna verdere diepgang kan plaatsvinden.	Nee	Automatisch samenspraak tussen accountant en management, aangezien management dit niet zelfstandig zal doen. Essentieel is dat verantwoordelijkheid / beslissing bij het management blijft. Invloed is zodoende sterk aanwezig.
17	Sprake van grote impact, mede doordat accountant verantwoordelijkheid en zorgvuldigheid hierover heeft. In specifieke gevallen mogelijkheid dat dit aspect de inhoudelijke beoordeling beïnvloedt.	Ik herken me hier niet in, maar kan me wel voorstellen dat deze situatie aanwezig is. Dit zal dan waarschijnlijk het resultaat van niet juiste en tijdige gevaren / indicaties zijn.	Nee, hiervan maak ik bewust geen gebruik. Oorzaak betreft historische informatie die hierbij gebruikt wordt.	Nee	Het management zal altijd optimistisch zijn, waardoor initiatief altijd van de accountant af zal (moeten) komen. Hierdoor sprake van een 'gezamenlijke proces', waarbij de accountant zeer negatief inzet, dat steeds verder wordt afgezwakt door het management.

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
18	Aspect speelt zeker een rol en dan specifiek ten aanzien van wijze van toelichting en niet inhoudelijk. Dit aspect kan een reëel gevaar zijn voor objectieve oordeelsvorming.	Ik kan mezelf hier niet in herkennen, maar schijnbaar heeft de accountant de regie over verantwoordelijkheid van dit issue niet in de grip. Oorzaak is wellicht de self-fulfilling prophecy.	Ik ben niet bekend met dergelijke analysemethoden en gebruik ze dus ook niet. Ik maak alleen gebruik van standaardkengetallen die in de controle apparatuur aanwezig is.	Nee	Initiatief komt altijd vanuit de accountant, zodat dit een gezamenlijk proces is. Verantwoordelijkheid over/wel niet opnemen blijft bij management. Beslissing heeft vervolgens impact op oordeel van de accountant. Accountant kan besluiten zelf wel toelichting op te nemen, maar management niet.
19	Dit aspect speelt een rol, aangezien na toelichting discussies worden opgestart. Voor de inhoudelijke beoordeling van de accountant speelt het aspect een neutrale rol.	Uit mijn eigen praktijk kan ik me hierin niet herkennen. Essentieel is de sturing / tussentijdse signalering zodat toelichting niet /beperkt noodzakelijk is.	Ik maak bewust geen gebruik van deze modellen. Oorzaak betreft verantwoordelijkheidsissue bij het management en de historische informatie die gebruikt wordt.	Nee	Toelichting van het management heeft geen impact op mijn eigen oordeel. Oordeel wordt zelfstandig bepaald en getoetst aan oordeel van het management. Vaak vinden er kleine aanpassingen, na overleg, plaats.
20	Ik houd met dit aspect rekening, maar laat me hier niet door beïnvloeden. Ik denk ik deze situaties niet mee met de cliënt. Informatieverschaffing aan maatschappelijk verkeer is essentieel.	Ik kan mezelf hier niet in herkennen, getuige mijn antwoord op vraag 1. Dat deze conclusie aanwezig is vindt ik vreemd en niet goed.	Nee ik maak hiervan geen gebruik. Ik maak gebruik van de standaard kengetallen.	Nee	Toelichting in de jaarrekening is verantwoordelijkheid management die vervolgens beoordeeld wordt. Deze toelichting heeft geen effect op mijn eigen beoordeling, behoudens eventuele onjuistheden. In de praktijk wordt tekst pas opgenomen bij wederzijds goedkeuren.

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
21	Een accountant moet zich bewust zijn van dit issue, maar ik geloof niet dat dit mijn oordeel inhoudelijk beïnvloedt. Ik denk wel dat dit aspect de wijze van toelichting in de jaarrekening en/of verklaring beïnvloedt.	Het is de plicht van de accountant vast te stellen dat continuïteit niet onmogelijk is en het is niet de plicht vast te stellen dat deze is gewaarborgd. Om deze reden gecombineerd met de self-fulfilling prophecy vind ik deze uitkomst niet verrassend.	Nee ik maak hiervan geen gebruik. Dit is bewust doordat uit eerder intern onderzoek is gebleken dat de voorspellende waarde beperkt is en niet toepasbaar op bijzondere situaties. Met name de betrokkenheid, bereidwillendheid en support van de bank is belangrijk.	Nee	Dit kan ik niet eenduidig beantwoorden. Het is afhankelijk van de relatie met de cliënt. Meestal is er sprake van een sterke samenspraak over dit onderwerp. In deze gevallen is er sprake van een sterke relatie. Verantwoordelijkheid dient wel bij het management te blijven.
22	De gedachte wordt overwogen, maar heeft geen impact op mijn beoordeling. Essentie is namelijk de onderbouwing / oordeel van het management.	Nee ik herken me niet in dit beeld. Ik vind de uitkomst wel verrassend, aangezien ik al snel geneigd zorg te (laten) dragen voor toelichtingen (minimaal bij negatief eigen vermogen).	Nee ik maak hiervan geen gebruik. Overigens ook niet van de standaard ratio's. Essentieel is de cashflow en de prognose hiervan.	Nee	Mijn taak is toetsen van de oordeel van het management. Als deze niet juist is, heeft dat direct effect op mijn oordeel. Inhoudelijk speelt dit aspect uiteraard niet.
23	Hier houdt ik, met name ten aanzien van de tekst in de toelichting, rekening mee. Inhoudelijk heeft het aspect beperkte impact op mijn oordeelsvorming.	Nee, ik kan mezelf hierin niet herkennen. Ik gebruik meestal uitstel van afgifte verklaring als machtsmiddel op nieuwe oplossingen te zoeken. Ik zorg altijd dat de aard en consequentie van deze oplossing uit de jaarrekening dient te blijken.	Nee ik maak hiervan geen gebruik. Ik maak gebruik van standaard kengetallen, tussentijdse cijfers en prognoses.	Nee	Ik merk vaak dat er sprake is van een samenspraak, waarbij veel initiatief / inzet van de accountant wordt verlangd. Voorstel dient van de accountant te komen, die goedkeuring door het management verdient.
24	Met deze gedachte houdt ik zeker rekening en deze weegt in zeer belangrijke mate mee in mijn continuïteitsbeoordeling. Voorzichtigheid ten aanzien van dit onderwerp is geboden.	Ik kan me hier zeker wel in herkennen. Pas bij ernstige situaties is de noodzaak tot opnemen van toelichtingen noodzaak. Indien issue beperkt speelt, liever niets toelichten (onnodig paniek zaaien).	Nee, ik ben hier niet mee bekend en gebruik ze dus ook niet. Ik maak gebruik van standaard kengetallen en cashflow prognoses.	Nee	Inhoudelijk staan de beoordelingen los van elkaar, maar bij de verantwoording in de jaarrekening is er meestal sprake van een gezamenlijk besluit / opbouw.

Geïnterviewde	Vraag 1	Vraag 2	Vraag 3	Vraag 4	Vraag 5
25	Ten aanzien van de inhoudelijke beoordeling heeft deze gedachte beperkte impact. Voor de toelichting (qua omvang en wijze) kan dit aspect wel degelijk een belangrijke impact hebben. Het is zeker iets dat accountants tijdens de analyse in het 'achterhoofd' moeten houden.	Nee, ik kan me hier niet in herkennen. Ik ben van mening dat ik voldoende onderbouwingen voor een objectieve oordeelsvorming verkrijg. De conclusie vindt ik wel opmerkelijk en zorgbarend voor de functie van de beroepsgroep.	Ik ben bekend met analysemodellen, maar maak hier geen gebruik van. Ik gebruik de standaardkengetallen en met name de kasstroomontwikkelingen (zowel historische als de te verwachte toekomstige)	Nee	In mijn praktijk is er veel samenspraak tussen accountant en management. Initiatief komt hierbij vaak van de accountant, doordat cliënt te weinig kennis heeft. Hierdoor sprake van een rechtstreeks verband, waarbij accountant 'negatieve' insteek dient te kiezen.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
1	Belangrijkste waarborg / maatregel betreft andere wijze van facturering (bevoorschotting). Ander aspect betreft de verplichte 2 ^e review door een onafhankelijke partner.	Het aspect beloning heeft geen enkel invloed op mijn beoordeling. Objectiviteit van het oordeel weegt hier niet tegen op.	Hiervoor dwing ik de cliënt meerder prognoses te laten maken. Aan de hand hiervan toetst ik deze aan de hand van beschikbare marktgegevens. Tevens maakt integriteitsbeoordeling management uit, in welke mate ik externe onderbouwingen noodzakelijk vindt.	Huidige wet- en regelgeving is juist en afdoende. Complexiteit van issues is niet te ondervangen door strikte regelgeving. Gebruik van analysemethoden kan toegevoegde waarde bieden.	Aard, omvang en vastlegging van werkzaamheden is aanzienlijk gewijzigd. Dit is een voortvloeisel uit de algemene risicoanalyse van de accountant (verandering van marktomgeving).
2	De waarborgen zijn feitelijk volledig gericht op mogelijk risico's voor ontvangst van claims. Geen harde criteria aanwezig die objectieve oordeel afdwingen (professional judgement accountant)	Per opdracht maak ik een afweging tussen 'claimrisico' en ontvangst van eigen beloning. Afhankelijk van de mate van risico, externe betrokken en situatie beslis is welke factor doorslaggevend is. De incasseerbaarheid van eigen vorderingen weegt dus mee in mijn oordeel.	Uitgangspunt is toetsing van veronderstelling management. Alleen als hieruit dusdanige twijfels komen, zal ik zelfstandig aanvullende werkzaamheden uitvoeren. Ik steun dus in belangrijke mate op oordeel van het management, hetgeen ook uitgangspunt dient te zijn.	Huidige wet en regelgeving is voldoende ingericht. Dit wordt bevestigd door beperkte omvang van tuchtzaken over continuïteitsonderwerp. Essentie blijft het toetsen van het oordeel van het management, iets wat vrij lastig is te ondervangen door strikte regelgeving.	Werkzaamheden zijn op zich niet meer geworden, maar wel specifiek en nadrukkelijker vastgelegd / onderbouwd. Dit enerzijds door de extreme situatie die zich afspeelt en anderzijds doordat accountants nu dit eenvoudig uitgelegd krijgen bij cliënten, waar hier vroeger relatief eenvoudig overheen gestapt werd door de accountant.
3	Geen specifieke waarborgen aanwezig, maar primaire taak komt simpelweg niet in het geding. Het is onacceptabel om de reputatie van het kantoor op het spel te zetten.	Impact van eigen beloning heeft geen impact op mijn oordeel. Het honorarium is altijd ondergeschikt aan de primaire taak van de accountant.	Het is belangrijk de onderbouwingen van het management concreet te toetsen. Hier maak ik mede gebruik van beschikbare achtergrond informatie van manager (directie) en bedrijf. Accountant heeft machtmiddel ('de verklaring') om onderbouwing te verkrijgen.	De accountant dient vrijheid om overwegingen te kunnen maken te behouden. Ik ben dan ook geen voorstander van striktere regelgeving. Dit is ook bijna niet mogelijk door de specifieke aard van de situaties.	Er is meer dan in het verleden sprake van beoordeling van de details ten aanzien van continuïteitsbeoordeling. De focus is verhoogd, waar in het verleden wellicht sneller overheen gestapt werd.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
4	In de kwaliteitsinrichting van de organisatie zijn diverse waarborgen aanwezig die een objectief oordeel realiseren. Dit zijn betrokkenheid 2 ^o partner, tweede lezingen e.d. Daarnaast is onafhankelijkheid beperkt, doordat accountant een belangrijke adviesrol heeft.	In mijn eigen praktijk is de eigen beloning altijd ondergeschikt aan het objectieve oordeel. Het risico op mogelijke claims & negatief effect is simpelweg te groot in verhouding tot het potentieel verlies aan omzet (audit fee).	Dit aspect speelt een rol, mede doordat er geen sprake is van tegengestelde belangen. Continuïteitsbeoordelingen probeer ik te onderbouwen door prognoses, die beoordeeld worden ten opzichte van realisatie hiervan in het verleden. Prognoses toets ik meestal niet concreet aan de hand van beschikbare marktgegevens cq harde factoren.	De huidige wet en regelgeving is afdoende, omdat dit objectief oordeel van de accountant vraagt. Wellicht dat betrokkenheid van toezichthoudend orgaan uitgebreid kan worden. Er kan een soort van melding /signaleringsfunctie geregeld worden, waarvoor publicatie noodzakelijk. Hierdoor is tevens loskoppeling van 12-maanden termijn mogelijk, zodat realistischer naar korte termijn bekeken kan worden.	Uit de algemene risicoanalyse van de accountant is continuïteitsdreiging voor veel ondernemingen is issue geworden. Om deze reden is er veel meer aandacht voor dit onderwerp dan in het verleden. Dit betekent dus niet dat er in het verleden te weinig aandacht voor is geweest.
5	Belangrijkste waarborg betreft risicoanalyse en cliëntacceptatie. Indien vooraf afdoende aandacht is voor continuïteitsaspect, kunnen later discussies / problemen voorkomen worden.	Nee, indien de keuze voor opdrachtacceptatie is gemaakt heeft eigen beloning geen enkel impact op objectiviteit van het oordeel.	De van het management verkregen informatie beoordeel ik kritisch met de (algemene) marktinformatie. Ik steun dus niet 'blind' op het management, maar er moet een gedegen (met behulp van externe gegevens) onderbouwing aanwezig zijn.	De huidige wet en regelgeving kan niet veranderd worden, doordat iedere continuïteitsbeoordeling uniek cq bijzonder is. Als strikte regelgeving zou komen moeten hiervoor harde normen gelden, die erg vertekend kunnen zijn (historische 'blik', seizoenspatronen e.d.).	De aandacht voor continuïteitsbeoordelingen is fors verhoogd, enerzijds door kredietcrisis en anderzijds door professionalisering door het beroep. Belangrijkste oorzaak betreft indekking van risico voor claimontvangst door de accountant.
6	Essentieel is de wijze / durf om hierover te communiceren. Dit is mijn belangrijkste waarborg. Daarnaast heeft de accountant vaak een overtuigende rol naar de cliënt en als laatste heeft de accountant de (aard) van de verklaring nog als waarborg.	Nee ik laat dit niet meewegen, aangezien het risico ten aanzien van naamsbekendheid kantoor en mijzelf als accountant te groot is.	Ik blijf in belangrijke mate steunen op onderbouwingen van het management. Het management kan zowel positief als negatief zijn. In stem deze onderbouwingen niet af ten opzichte van marktgegevens, doordat mijn cliënten een dusdanig klein marktaandeel kennen, dat deze cijfers niet zeggen. Ik steun op ervaringen uit het verleden (betrouwbaarheid begrotingen, prognoses) en kritische besprekingen met het management.	Ik vindt de huidige (gekozen) vorm en inhoud van de regelgeving geen juist. Deze inconsistente en onlogische regelgeving heeft er mede toe geleid dat er een ander verwachtingspatroon in het maatschappelijk verkeer aanwezig is. Desondanks vindt ik wel dat de regelgeving op basis van een principle-based benadering gehandhaafd dient te blijven. De materie is te complex om door harde regels te ondervangen.	De insteek van de werkzaamheden is niet wezenlijk veranderd. Er is wel meer begrip voor de werkzaamheden aanwezig, waardoor eenvoudiger toelichtingen in het dossier verantwoord worden. De steun ontbrak wel eens in het verleden, wat heeft geleid tot onvoldoende aandacht hiervoor.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
7	De belangrijkste waarborgen betreffen de algemene kwaliteitskenmerken van onze kantoororganisatie. Daarnaast probeer is door middel van bevoorschotting van de audit fee de eigen beloning tijdig veilig te stellen.	Dit aspect heeft geen enkele impact / invloed op mijn oordeelsvorming. Dit mede door het te grote risico op commentaar / opmerkingen bij kwaliteitstoetsen (intern en extern).	In mijn praktijk (MKB) zijn de uitgangspunten niet tot zeer beperkt toetsbaar, waardoor objectiviteit van het oordeel lastiger wordt. Hierdoor dient ook in belangrijke mate gesteund te worden op het management. Daarom is beoordeling van integriteit van het management een cruciale factor is mijn (continuïteits)beoordeling.	Als de wet en regelgeving strikter wordt (dus rule-based benadering) komen formuleringen / onderbouwingen in het geding, waardoor self-fulfilling prophecy sterker wordt. Ik ben van mening dat de huidige wet en regelgeving afdoende is. Het objectieve oordeel van accountant zou voldoende vertrouwen in de markt moeten hebben.	De aard en essentie van de werkzaamheden is niet verantwoord. Ik moet zeggen dat dit ook deels komt, doordat ik geen cliënten heb die direct met dit onderwerp in aanraking komen.
8	De belangrijkste en feitelijk enige waarborg betreft de interne kwaliteitsbewakingen die gelden. Op deze wijze zijn er al voldoende waarborgen die leiden tot een objectieve oordeelsvorming.	Dit aspect heeft geen impact / invloed op mijn oordeel. Het risico ten aanzien van claims, belangen e.d. is te hoog en weegt niet op tegen de korte termijn visie (binnenhalen eigen beloning).	Indien mogelijk tracht ik dit aspect te elimineren door onderbouwing middels gedetailleerde plannen en/of bevestigen / opgaven van derden. Indien deze gegevens niet beschikbaar zijn maak ik een analyse / inschatting van het integriteit van het management die als leidend voor prognoses van het management zijn.	Ik prefer de huidige wet en regelgeving om twee redenen: - noodzaak tot nadenken door de accountant (i.p.v. afwerken checklist); - er is altijd sprake van specifieke situaties, waardoor alle situaties buiten de reguliere regelgeving zal vallen.	De uitgevoerde werkzaamheden is hoger, doordat de consequenties in dit tijdperk ook groter zijn. Er is dus sprake van een voorzichtigheidsbenadering, waardoor er automatisch sprake is van meer werkzaamheden en betere onderbouwingen.
9	De interne en externe kwaliteitsbeoordelingen biedt waarborgen voor een objectieve beoordeling (en beperking afhankelijkheids issue). Daarnaast worden in deze gevallen van continuïteitsdreiging altijd een onafhankelijke partner betrokken die specifiek kijkt naar de totstandkoming van het oordeel in relatie tot de eigen beloning.	Dit is een aspect dat geen rol speelt. Bovendien is dit niet mogelijk, door de inrichting van ons kwaliteits-beheersingssysteem.	Als gevolg van een gecombineerde beoordeling tussen beschikbare marktgegevens, verwachtingen management, integriteit van het management probeer ik dit aspect te onderbouwen / ondervangen. Het niet kunnen uitvoeren van één van deze analyses heeft impact op de oordeelsvorming.	Ik ben voorstander van de huidige regelgeving. De problematiek is per situatie / probleem te specifiek om te ondervangen door specifieke regels. De strikte regelgeving zal nooit tot het juiste effect gaan leiden.	In principe zijn mijn werkzaamheden niet gewijzigd, maar ik ben bij mijn werkzaamheden meer bewust van het mogelijk risico. Is er dus sprake van een grote focus ten aanzien van het continuïteitsrisico, voortvloeiend uit de algemene risicoanalyse van de accountant.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
10	Objectieve oordeelsvorming is voor mij het belangrijkste van de accountant. Ik zal dit dan ook niet zonder meer op het spel zetten. Wel moet ik zeggen dat ik bereid ben 'ver voor mijn cliënt te gaan'. Dit betekent geen overschrijding van de fundamentele beginselen, maar de natuurlijke adviesfunctie voor oplossingen. Belangrijkste concrete waarborg betreft dus uitstel afgifte verklaring.	Nee, objectief oordeel is belangrijk voor een accountant. Bovendien is het risico te groot en weegt dit niet op tegen de (beperkte) korte termijn voordelen van overtreding hiervan.	Het is de taak van de accountant de confrontatie aan te gaan met het management ten aanzien van de onderbouwingen door het management. Aan de hand van deze confrontatie beoordeel ik de betrouwbaarheid van het management. Er is hierbij sprake van softe criteria, waardoor er altijd een subjectiviteit in het oordeel aanwezig zal zijn.	Ik ben geen voorstander van een op regels gebaseerde benadering. Enerzijds doordat accountants minder na gaan denken over de inhoud van de specifieke situaties en anderzijds doordat de randen van de regels opgezocht gaan worden door cliënten.	Zowel de algemene risicoanalyse als de specifieke werkzaamheden ten aanzien van continuïteitsdreiging zijn fors verhoogd. Dit specifieke op de aanwezige afspraken en toekomstprognoses. Deze verhoogde aandacht vloeit volledig voort uit de (gedegen) risicoanalyse die uitgevoerd is.
11	De waarbomen in mijn eigen praktijk betreffen de interne kwaliteitstoetsen en toetsingen van het AFM. Bij overtredingen sprake van strenge sancties die niet gewenst zijn. Ik kan me wel voorstellen dat dit bij kleinere kantoren wel invloed op oordeel heeft. Er dient dan een keuze gemaakt te worden tussen het 'goede' en iets minder 'goede'.	Nee, de eigen beloning is altijd van ondergeschikte betekening. De beperkte opbrengstenderving weegt niet op tegen de omvang van een mogelijke claim en de hierbij behorende imagoschade.	Dit aspect wordt betrokken in mijn beoordeling en vertaald zich concreet in de integriteitbeoordeling van het management, beoordeling van begrotingen en tussentijdse cijfers en ten slotte gebruik / inzet van natuurlijke adviesfunctie. Hierbij worden alternatieven geïntroduceerd (aanwezigheid stille reserves / comfort letter).	Ik ben sterk voorstander van de huidige, principle-based benadering van deze problematiek. Te strikte regelgeving leidt ertoe dat accountants niet meer nadenken over deze issues en op onnodig paniekzaaien (te snelle opnamen van toelichtingen). Huidige regelgeving biedt voldoende handvaten voor objectieve oordeelsvorming.	Het onderwerp is nadrukkelijker op de agenda / controleaanpak komen te staan. Met name ten aanzien van financieringsproblemen, groeiaspecten is in het verleden wellicht te weinig aandacht voor de continuïteitsbeoordeling geweest. Nu is er automatisch meer aandacht voor.
12	Als gevolg van risico van ontvangst van claims, verwacht ik dat dit aspect geen oordeel hierop heeft. Dit zeker niet gecombineerd met de huidige kwaliteitstoetsingen. Ik denk dat accountants eerder geneigd zijn te snel een toelichting op te nemen. Tenslotte kan de beloning op andere wijzen veilig gesteld worden.	Nee, eigen beloning heeft geen effect op mijn beoordeling. De ontvangst van mogelijke claims is groot (en vele malen duurder) dan opbrengstverlies.	Uiteraard laat ik dit aspect meewegen, maar ik moet zeggen dat dit meestal gebeurt op basis van gevoel / ervaring. Dit wordt dus niet / beperkt onderbouwd met externe / zelf verworven harde normen / criteria.	Een rule-based benadering is de meeste eenvoudig oplossing van het probleem, maar dit leidt tot niets zeggende toelichtingen. De huidige regelgeving leidt tot discussie tussen management en accountant, waardoor een betrouwbare toelichting verwezenlijkt wordt.	Uitkomsten worden door mij kritischer beoordeeld dan in het verleden. Dit is niet het gevolg van te weinig aandacht voor dit onderwerp in het verleden, maar volledig een gevolg van de algemene risicoanalyse waaruit groter risico op faillissement blijkt.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
13	Ik ben van mening dat hier een grijs gebied aanwezig is. Mede door de beperkte afhankelijkheid van specifieke klanten in mijn eigen praktijk, prefereert bij mijn de objectieve beoordeling. Daarnaast heeft de accountant een krachtig middel door uitstellen van de afgifte van verklaring, tot een belangrijk deel van de audit fee ontvangen is.	Dit aspect speelt uiteraard ik mijn praktijk, wat ik primair probeer op te vangen door uitstellen van afgifte verklaring. Het is echter niet zo dat het objectieve oordeel minder weegt dan mijn eigen beloningsaspect.	Door het opzetten van een tweespel tussen accountant en management (waarbij accountant meest negatieve scenario kiest en het management meest positieve), wordt het management gedwongen (externe) onderbouwingen te verzamelen, om dit positieve scenario realistisch te maken. Hieruit volgt automatisch het meest realistische scenario, op basis waarvan de continuïteitsbeoordeling plaatsvindt.	Ik ben voorstander van de huidige wet en regelgeving, doordat veel situaties niet te ondervangen is door regelgeving. Wel kan een cijfermatige uitgangspunt (bijv analysemethoden) als risicosignaal geïntegreerd worden. Op basis hiervan kan de noodzakelijke diepgang van analyse bepaald worden. Het kan nooit zijn dat oordeelsvorming alleen van deze analysemethoden afhankelijk is.	De omvang van de werkzaamheden is fors toegenomen, met name in vastleggingen in dossier /checklisten. Wellicht is in het verleden te snel over de juiste en volledig vastlegging heen gestapt. De inhoud van de werkzaamheden zijn echter tot op zicht van enkele jaren geleden ongewijzigd.
14	De belangrijkste waarborg om dit te realiseren is al voor in het traject van controle aanwezig. Met name de beoordeling van de financiële afhankelijkheid van deze relatie door de compliance officer moet waarborgen dat een dergelijke discussie nooit aanwezig kan zijn.	Nee, maar dit wordt ook veroorzaakt doordat ik op allerlei andere wijzen door beloning probeer veilig te stellen (afspraken bankier, bevoorschotting e.d.).	Het is essentieel, om dit risico weg te nemen, dat de accountant objectieve / harde bewijzen verzameld om iets over de continuïteitsveronderstelling van het management te kunnen zeggen. Dit betekent dus als onvoldoende harde bewijzen verzameld zijn, druk van deadline nooit kan / mag leiden tot inperking van objectieve oordeel.	De huidige wet en regelgeving moet gehandhaafd blijven, aangezien hier een sterk beroep op professional judgement van de accountant wordt gedaan. Hierdoor wordt de accountant genoodzaakt zorg te dragen voor gedegen onderbouwing in plaats van standaard afwerken van een checklist. Nadeel vormt het steeds overtuigen van de cliënt voor de uit te voeren werkzaamheden.	De omvang van de werkzaamheden en de vastleggingen zijn aanzienlijk toegenomen. Oorzaak hiervan betreft geconstateerde verbanden, ratio's uit cijferanalyses die verdere verdieping van de werkzaamheden noodzakelijk maken. Betreft dus een voortvloeisel uit de reguliere controleaanpak.
15	Dit is gewoon geen issue, aangezien het objectieve oordeel altijd dient te prefereren boven de eigen beloning van de beloning.	Nee, eigen beloning is bij mij altijd ondergeschikt aan het objectieve oordeel.	Impact op het aspect is met name afhankelijk van ervaringen /kennis met cliënt, waarop gesteund gaat worden. Dit wordt slechts zeer beperkt onderbouwd met harde (externe) marktgegevens.	Ik ben voorstander van de huidige wet en regelgeving. De materie is te complex en bijzondere om de strakke regels te ondervangen. Als dit wel aanwezig is, schiet dit zijn doel voorbij.	De uitvoering van (detail)werkzaamheden is vermeerderd en tevens de algemene aandacht voor dit onderwerp. Dit is een rechtstreeks gevolg van de constateringen uit de reguliere controleaanpak.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
16	In mijn eigen praktijk probeer ik vorderingen snel veilig te stellen (bevoorschotting). Afhankelijk van kwaliteit van het oordeel kan hier een geding / grijs gebied ontstaan. Wat mij betreft is het risico van mogelijke claims, reputatieschade gewoonweg te groot.	Nee, ik probeer vorderingen zo snel mogelijk veilig te stellen. Daarnaast is het risico op claims en reputatieschade simpelweg te groot.	Afhankelijk van de complexiteit van de stelling laat ik aspect meewegen in mijn beoordeling. Afhankelijk van deze complexiteit laat ik de uitgangspunten van het management onderbouwen door externe gegevens. Indien complexiteit niet lastig is, blijf ik in belangrijke mate steunen op het management.	Ik ben tegen strikte regelgeving, aangezien de problematiek niet door regelgeving is te ondervangen. Essentie is dat accountant dient zorg te dragen voor adequate dossiervastlegging van de overwegingen. De toetsing door AM hierop mag wat mij betreft scherper.	Als gevolg van algemene risico's in de markt, zijn mijn werkzaamheden (en met name de mate van vastlegging) uitgebreid. Er is nu altijd sprake van vastleggingen waarom continuïteit wel of niet aannemelijk is. In het verleden werd dit niet altijd vastgelegd.
17	Ik heb geen concrete waarborgen getroffen. Ik steun op het feit dat in dergelijke gevallen de eigen beloning altijd teniet dient te vallen. Dit is simpelweg het risico van het vak.	Nee en dit wordt ook niet geregeld door bijzondere afspraken. Zeker ten aanzien van continuïteitsbeoordelingen wordt de audit fee verhoogd, waardoor risico nog sterker aanwezig is.	Uitgangspunt is dat onderbouwingen door het management dienen te worden verzorgd. Bij twijfel over deze onderbouwingen maak ik gebruik van eigen raadplegingen en inzet van externe professionals (zoals Corporate Finance). Belangrijk is dus dat de accountant zelf een gedegen onderbouwing verkrijgt.	Nee, ik ben geen voorstander van een op rule-based benadering. Dan is het altijd dat de goede onder de kwade geen leiden, doordat grenzen van de regelgeving opgezocht gaat worden. Risico spelen met de cijfers, dat ten koste gaat van inhoudelijk beoordeling.	Aandacht is fors verhoogd en een verplicht onderdeel van het dossier geworden. Ik denk dat dit een schrikeffect is, waarbij accountants zich afvragen of het aspect wel voldoende aandacht heeft gekregen. De huidige situatie is massaal aangegrepen om dit te 'corrigeren'.
18	Diverse waarborgen bestaan uit opdrachtacceptatie, 2 ^e partner betrokkenheid.. Bovenstaande biedt voldoende waarborgen op risico op niet objectieve beoordeling weg te nemen.	Nee, aangezien uit algemene risicoanalyse blijkt dat verliezen van één opdracht niet opweegt tegen het kantoorbelang.	Essentieel is hierbij de integriteitsbeoordeling van het management. Bij lagere mate van vertrouwen wordt meer getoetst, bij hogere mate minder en wordt volstaan met interne onderbouwingen. Dit is ook afhankelijk van beschikbaarheid van gegevens en ernst van de dreiging.	Essentieel is dat de accountant geen expliciete mening geeft. Wellicht is het tijd om te overwegen of meer strikte regelgeving noodzakelijk is (mede gezien constatering vraag 2). Deze strikte regelgeving zou op basis van harde criteria moeten gelden en niet moeten worden geregeld met meldingsplicht(en).	Aandacht is sterk verhoogd, waardoor er meer aandacht voor detailbeoordeling is. Dit is een direct gevolg van de algemene risicoanalyse van de accountant.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
19	Er is binnen mijn organisatie sprake van 2 ^e partner betrokkenheid bij continuïteitsissues, waardoor objectiviteit gewaarborgd wordt. Daarnaast speelt het issue niet, doordat cliënten weten dat de oordeelsvorming bij alle accountantskantoren gelijk is.	Nee, risico op reputatieschade is vele malen groter dan het verlies aan opbrengsten.	De focus ligt op het beoordelen van management uitgangspunten idie met ervaringen uit het verleden getoetst worden. Essentie is probleem / verantwoordelijkheid van het management, waardoor impact beperkt is ten aanzien van eigen oordeelsvorming.	De huidige regelgeving is de juiste, aangezien dit nooit tot problemen heeft geleid. Het biedt de accountant voldoende waarborgen voor een objectieve oordeelsvorming.	Mijn werkzaamheden zijn substantieel gewijzigd, aangezien enkele jaren gelden deze issues niet speelden. Vroeger was het onderwerp wel aanwezig, maar de vastlegging hiervan was minder formeel.
20	Uitgangspunt betreft de opdrachtacceptatie waarbij één van de belangrijkste waarborgen aanwezig is (externe betrokkenheid door kwaliteitsafdeling). Daarnaast zijn de opbrengsten op andere wijze veilig te stellen, waardoor issue beperkt aanwezig is.	Nee, opbrengsten zijn op alternatieve wijze veilig te stellen (voorschotten e.d.). Daarnaast heeft objectieve oordeelsvorming simpelweg prioriteit boven de eigen beloning.	Ik besteed veel aandacht aan de eigen beoordelingen / opstellingen van het management, die kritisch besproken worden. Afhankelijk van de branche en ervaring met de cliënt, probeer ik dit te toetsen met externe gegevens. Dit wordt dus zeker niet altijd gedaan.	Ik ben voorstander van de huidige vorm van regelgeving. Er is sprake van teveel subjectieve zaken / gegevens die impact op continuïteitsbeoordeling hebben, om dit te ondervangen met strakke regelgeving. Meldingsplicht kan een toegevoegde waarde hebben, maar kan nooit een taak van de accountant zijn (maar van management zelf).	De werkzaamheden zijn fors gewijzigd, met name de beoordelingen van tussentijdse rapportagemomenten. Vroeger werd ik vaker gesteund op uitspraken van het management. Wellicht is de huidige crisis een inhaaleffect voor gedegen onderbouwing (excuus-effect).
21	Door aangepaste intern standaarden en een verplichte consultatie (binnen teamverband en externe partner), tref ik voldoende waarborgen om objectieve oordeelsvorming te realiseren. Het eigen economisch belang mag nooit boven aan staan, wat hiermee is afgedwongen.	Nee, het eigen economisch belang kan en mag nooit bovenaan staan. Dit is dus ook geen aspect dat meespeelt.	Uiteraard is dit een factor die meeweegt in mijn beoordeling. Om dit te weerleggen maak ik gebruik van externe toetsingen (beoordelingen bankier en RvC). Concreet zorg ik dus altijd voor de externe onderbouwingen van de veronderstellingen van het management.	In aanpassing van de huidige regelgeving zie ik niet veel toegevoegde waarde. De materie is te verschillend, complex en individueel om door strikte regelgeving te ondervangen. Signaleringsfunctie op basis van harde criteria (zoals analysemethoden) kan toegevoegde waarde / helderheid naar gebruikers bieden.	De werkzaamheden op zichzelf zijn niet gewijzigd. Doordat meer organisaties in zwaar weer verkeren, is de algemene tendens groter. Dit slaat terug op de algemene dossieronderbouwingen.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
22	Onafhankelijkheidspositie moet aanwezig zijn en wordt gerealiseerd door betrokkenheid tweede collega. Daarnaast altijd sprake van spanningsveld tussen cliënt en accountant, waarbij bankier veelal doorslaggevende rol heeft. Dit is ook een sterke waarborg.	Nee, impact van onjuiste verklaring en gevolgen hiervan voor organisatie is te groot. Bovendien heeft de accountant verantwoordelijkheid naar crediteuren.	Uitgangspunt is dat er gesteund blijft worden op onderbouwing management, tenzij de betrouwbaarheid hiervan niet juist is. Alleen in die gevallen zorg ik voor eigen onderbouwingen met behulp van marktgegevens.	Huidige situatie dient gehandhaafd te blijven. De specifieke situatie is te veel afhankelijk van zo veel factoren dat dit wel met behulp van overwegingen gedaan dient te worden. De toelichting op de verklaring geeft dan voldoende signaal. Strikte regelgeving leidt bovendien te snel tot actie, zonder management kans krijgt op acties te ondernemen.	De basis van de werkzaamheden is niet veranderd, maar als gevolg van de risicoanalyse wel verhoogde kansen en vaker sprake van uit te voeren werkzaamheden.
23	Uit de algemene risicoanalyse / opdrachtacceptatie is afhankelijkheidsrelatie belangrijk. Ik zorg dat ik nooit een afhankelijkheidsrelatie mijn één van mijn cliënten heb. Als deze afhankelijkheidsrelatie wel aanwezig is, kan ik me de impact op het oordeel voorstellen. Bovendien hebben cliënt en accountant dezelfde uitgangspunten, zodat dit ook een waarborg vormt.	Nee, vaktechnische professie preferert altijd boven het 'eigen belang'	Aspect laat ik meewegen, maar is geregeld door de driehoeksrelatie tussen client, accountant en bankier. Ik verstrek conceptcijfers aan bankier, op basis waarvan hij beslissing kan nemen over financiering. Impact hiervan heeft invloed / bepaalt mede mijn af te geven oordeel. Daarnaast stel ik me bij prognoses negatief in en laat de cliënt onderbouwingen geven dat deze negatieve insteek niet terecht is.	De insteek van de regelgeving is juist, omdat je sterk afhankelijk bent van kwaliteit management en aard van de omstandigheden. Opgemerkt wordt dat de conclusie van vraag 2, wel het risico met zich meebrengt dat wet en regelgeving steeds meer naar 'strakke regels' dreigt te gaan.	De werkzaamheden zijn sterk uitgebreid enerzijds door de algemene risicoanalyse. Anderzijds was de aandacht voor de onderwerp vroeger onderbelicht, hetgeen al voor de kredietcrisis onder de aandacht is gebracht. Hierdoor ook meer aandacht door professionalisering van het beroep.
24	Waarborgen zijn maar beperkt aanwezig. Er wordt vooral gesteund op mijn eigen integriteit. Belangrijkste issue betreft afhankelijkheidsrelatie met cliënt. Dit aspect is niet ondervangen in mijn controleaanpak.	Nee, issue speelt gewoonweg niet.	Het is belangrijk de realiteitsgehalte van de management beoordeling vast te stellen. Afhankelijk van de situatie worden hierbij ook externe gegevens betrokken. Integriteitbeoordeling van het management heeft hier geen invloed op.	De huidige regelgeving dient gehandhaafd te blijven. Sterker nog, door de specifieke situaties van de problematiek is er geen andere keus. Dit aspect is niet te regelen met specifieke regels.	Ja, omvang, aard en detail van de werkzaamheden zijn groter. Waar voorheen niet altijd de aandacht voor dit onderwerp was, is dit er nu wel.

Geïnterviewde	Vraag 6	Vraag 7	Vraag 8	Vraag 9	Vraag 10
25	Waarborgen bestaan uit de interne en externe kwaliteitstoetsingen en de opdrachtacceptatie. Hierbij vooraf al inschatting ten aanzien van zekerheid eigen vorderingen en kan waar nodig de opdracht niet geaccepteerd worden.	Nee, objectiviteit oordeelsvorming verdient voorkeur. Bovendien risico te groot voor claims, reputatieschade en evt. tuchtrecht	Ik steun primair op de veronderstelling door het management. Pas bij twijfel (laat ik) extra onderbouwingen / uitgangspunten uiteenzetten door het management. Bij ernstigere twijfel ga ik zelf de veronderstellingen toetsen aan de hand van 'marktgegevens'. Dit laatst komt beperkt voor.	De huidige wet en regelgeving dient gehandhaafd te blijven. De complexiteit leent zich niet om door strakke regelgeving te regelen. Bovendien zal dit ernstig te kosten gaan van de toegevoegde waarde van het oordeel van de accountant.	De aard van de werkzaamheden is zowel qua frequentie, omvang en diepgang gewijzigd. Er is nu standaard detailcontrole, voorheen was dit beperkt. Wellicht was het onderwerp vroeger te onderbelicht bij accountants, met name bij vastlegging van overwegingen.